

Idéskisser i kommunal planering

– en studie av arbetsprocessen från landskapsanalys till idé

Rasmus Efraimsson

Idéskisser i kommunal planering – en studie av arbetsprocessen från landskapsanalys till idé

Idea sketches in municipal planning - a study of the working procedure from landscape analysis to an idea

Rasmus Efraimsson

Handledare: Kristin Wegren, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Maria Kylin, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande examinator: Anders Westin, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0846

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2019

Omslagsbild: Rasmus Efraimsson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Idéskiss, landskapsanalys, arbetsprocess, kommunal planering

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Tack till:

Min handledare Kristin Wegren för all hjälp med värdefulla kommentarer, stöd, tålmodighet och för att du har läst igenom mitt arbete flera gånger.

Lisa Jonsén Skanebo för att jag har fått vara på skivastuga hos dig.

Erika Stenmark för support och värdefulla kommentarer.

Aaron Hutton från Kanada som har korrekturläst mitt Abstract.

Min studentkorridor som gett mig ett socialt sammanhang under tiden som jag har skrivit uppsatsen.

Sammanfattning

Detta arbete är en studie av tre idéskissers arbetsprocess från landskapsanalys till idé med dess innehåll och resultat. Idéskisser undersöker de potentiella möjligheter som finns hos en plats, ett område eller landskap. De idéskisser som studeras är utifrån ett planeringsperspektiv i kommunal kontext, med rollen att fungera som ett underlag i framtida planerings- och gestaltungsarbete.

Arbetet syftar till att öka kunskapen hos verskamma inom planering och landskapsarkitektur om hur en arbetsprocess innehållande landskapsanalyser kan se ut vid skapandet av idéskisser. Det ska underlätta för den som själv står inför uppgiften att skapa en idéskiss genom att visa på vilka angreppssätt och verktyg som kan användas.

För att ge en teoretisk bakgrund till studien av idéskisserna har en litteraturstudie om landskapsanalyser gjorts. Därefter har idéskisserna studerats på ett undersökande sätt utifrån valda mönster och teman så som syfte och mål, uppbyggnad och struktur, arbetsprocesser samt presentation och sammanställning.

Arbetet visar att landskapsanalys kan finnas med i någon form i hela idéskissens arbetsprocess. Från bakgrundsanalyser i processens början, till att använda sig av konsekvensanalys vid presentationen av ett förslag. Arbetsprocessen kan innehålla både analoga och digitala verktyg, som fotografier, inspirationsbilder, skisser, modell, dialoger, GIS, Photoshop och Illustrator. Studien visar också på att en idéskiss kan presenteras från en konceptuell nivå till en presentation med detaljerade illustrationsplaner.

Abstract

This is a study of the working procedure from landscape analysis to an idea in three idea sketches, together with its contents and results. Idea sketches investigate the opportunities for development on a place, area or landscape. The type of idea sketches that are studied in this work is from a planning perspective and a municipal context in Sweden, and is the underlying material for future planning and design work.

The work aims to raise the knowledge of a work procedure that contains landscape analysis when making idea sketches, to make it easier for those who work in the planning or landscape architecture field to make an idea sketch by themselves by showing different approaches, work methods and tools.

A literature study about landscape analysis has been done as a theoretical background to the study of the idea sketches. Thereafter the idea sketches have been researched by selected patterns and themes such as purpose and goals, content and structure, work procedure and presentation.

The study shows that landscape analysis is used in all levels of the work procedure with idea sketches, from background analysis in the beginning to consequence analysis to present the impact of an idea. Both analogue and digital tools are useful when working and making idea sketches, such as photographs, inspiration pictures, sketches, models, dialogs, geographical data, Photoshop and Illustrator. The study also shows that an idea sketch can range from a conceptual level to more detail drawings.

Innehåll

Introduktion	10
Idéskiss i kommunal planering	10
Min bakgrund till arbetet	11
Syfte	12
Mål	12
Frågeställning	12
Metod och material.....	13
Avgränsningar.....	15
Landskapsanalyser	16
Vad är landskapsanalys?.....	17
Landskapet och dess utveckling	19
Varför landskapsanalys?	20
Före – bakgrundsanalyser	22
Historisk analys	23
Rumslig analys	24
Ögonhöjdsanalys.....	25
Synlighetsanalys.....	26
Bildsekvensanalys.....	28
Kevin Lynch	29
Brukarmedverkan och deltagande i landskapsanalysen.....	29

I samband med – Specifika/riktade analyser.....	31
Lokaliseringsanalys	31
Lämplighetsanalys	32
LCA- metoden	34
Efter - konsekvensanalys	36
Dela upp förslaget i teman	37
Sammanfattande helhetskartor	38
Bildserie med landskapsscenarier	38
Före och efterbilder, som visar olika alternativ.....	39
Studie av tre idéskisser	40
Introduktion	40
Stora Torget - en idéskiss	42
Idéskissens bakgrund, syfte och mål.....	42
Idéskissens uppbyggnad och struktur	43
Hur har arbetsprocessen sett ut kring idéer, val och beslut?.....	44
Presentation och sammanställning	58
Idéskiss – Källviksberget, Simonsberget, Norsboberget	62
Idéskissens bakgrund, syfte och mål.....	62
Idéskissens uppbyggnad och struktur	63
Hur har arbetsprocessen sett ut kring idéer, val och beslut?.....	64
Presentation och sammanställning	80

Idéskiss och möjlig disposition av tomten för f.d. Trofédepån, Lillängshamnen, Skoghall	84
Idéskissens bakgrund, syfte och mål	84
Idéskissens uppbyggnad och struktur	85
Hur har arbetsprocessen sett ut kring idéer, val och beslut?.....	88
Presentation och sammanställning.....	94
Reflektion och diskussion	98
Visa arbetsprocessen i idéskissen	98
Kombination av landskapsanalyser	99
Den icke linjära arbetsprocessen	100
Historisk analys som angreppssätt.....	101
Olika sorters brukarmedverkan	102
Verktyg i arbetsprocessen	103
Kommunikation och hur idéer kan förankras i senare led.....	107
Presentation från konceptuellt till mer detaljerat	107
Kontextuella begrepp	108
Framtida studier	108
Avslutande reflektioner	109
Referenslista	112
Figurförteckning	116

Introduktion

Idéskiss i kommunal planering

Detta arbete behandlar idéskissen som underlag till framtida planerings- och gestaltungsarbete i kommunal planering. Denna form av idéskisser har ingen reglering i plan- och bygglagen, utan är ett utvecklingsförslag som visar på de potentiella möjligheter som finns hos en plats, ett område eller landskap. Den används främst internt inom kommunen, men en färdig idéskiss kan även användas externt som underlag för allmän diskussion eller av externa parter som exempelvis naturvårdsverket.

I denna kontext är en idéskiss inget färdigt förslag och det finns inte några riktlinjer eller bestämda mallar för hur idéskissen ska se ut. Det gör att idéskisser kan skilja sig mycket från varandra i både omfattning och i presentationsformat. Det är upp till den eller de som skapar skissen att välja format, så som poster/plansch, bildpresentation eller rapport/bok.

Själva skapandet av skissen kan ske både direkt på kommunen eller som ett konsultuppdrag och arbetet kan göras av en person eller arbetsgrupp. Vanligtvis har skaparen/skaparna kontakt med kommunledning eller tjänstemän på kommunen. Detta kan vara i form av en diskussionsgrupp som ger återkoppling under arbetsprocessens gång. En sån grupp kan bestå av tjänstemän med olika kompetenser så som arkitekter, planeringsarkitekter, landskapsarkitekter, kommunbiologer, eller personal från olika departement inom kommunen.

Min bakgrund till arbetet

Intresset för idéskisser väcktes när jag under min praktik på Falu Kommun gjorde en idéskiss för området Källviksberget, Simonsberget och Norsboberget. Praktiken var på 10 veckor från november 2017 till januari 2018.

Arbetet med idéskissen var självständigt och jag kunde utforma och presentera idéskissen som jag själv ville. Min handledare under praktiken berättade för mig att det inte fanns några riktlinjer eller bestämda mallar hur idéskissen skulle se ut, utan att det fungerade mer som ett diskussionsunderlag för hur området skulle kunna utvecklas vidare.

De fria ramarna gav blandade känslor av att allt är möjligt/ detta ska bli otroligt spännande att jobba med, tillsammans med frustration och ångest. För att behålla lugnet fick jag påminna mig om att jag måste lita på mig själv och de erfarenheter jag har från landskapsarkitektutbildningen. Att genom landskapsanalyser och intuition arbeta fram idéer för området.

Idéerna fick jag sedan återkoppling på under olika avstämningsmöten, då vi tillsammans diskuterade hur dem skulle kunna utvecklas vidare. Mötena var till stor hjälp och gav mig en trygghet i vilken riktning idéskissen skulle fortsätta utvecklas i.

Resultatet blev en idéskiss med många landskapsanalyser, och idéer som visades i kartor, illustrationsplaner, perspektiv i form av fotomontage. Den hade sparsamt med text, stora huvudrubriker och presenterades under ett diskussionsseminarium. Under seminariet blev det tydligt att många idéer och tankar kunde utvecklas ytterligare. Att idéskissen inte var en färdig produkt att så här ska det bli, utan att det var just idéer och starten på en lång arbetsprocess i områdets framtida utveckling.

Efter praktiken och i detta examensarbete vill jag utforska idéskissen vidare och få mer erfarenhet kring hur de kan se ut, genom att undersöka min egna och två andra idéskissers innehåll, arbetsprocess och resultat. Därav kommer detta arbete att vara en studie där jag kommer att få ett större perspektiv kring idéskissen. Med syftet att inspirera verksamma inom planering och landskapsarkitektur och på sätt underlätta när de själva står inför uppgiften att framställa en idéskiss.

Valet att studera idéskisserna utifrån en litteraturstudie i landskapsanalys var en utveckling som skedde under arbetets gång, då jag från början tänkte att litteraturstudien skulle behandla även arbetsmetoder och presentationsmetoder. Det visade sig ganska snabbt när jag började med litteraturstudien att jag var tvungen att hålla mig till ett ämne för att hålla mig inom arbetets tidsram, då landskapsanalyser är ett mycket stort ämne som det finns mycket skrivet om.

Således har landskapsanalys perspektivet präglat studien i hög grad, och jag har hittat kopplingar till landskapsanalys i många av idéskissens delar, även kring arbetsprocess och i dess presentation.

Syfte

Arbetet är tänkt att inspirera verksamma inom planering och landskapsarkitektur till att arbeta med idéskisser. Att visa exempel på dess innehåll, upplägg, och resultat och på så sätt underlätta när de själva står inför uppgiften att framställa en idéskiss. Det ska också öka kunskapen om en arbetsprocess innehållande landskapsanalyser, då det kan vara en metod för att ta fram förslag och idéer.

Mål

Målet med arbetet är att beskriva hur en arbetsprocess innehållande landskapsanalyser kan se ut vid skapandet av idéskisser, tillsammans med dess innehåll, upplägg, layout och resultat.

Frågeställning

Hur kan arbetsprocessen med en idéskiss, innehållande landskapsanalyser se ut och vilka angreppssätt och verktyg kan användas?

I vilken form kan en idéskiss presenteras?

Metod och material

Detta är en studie om hur arbetsprocessen med idéskisser som innehåller landskapsanalyser kan se ut. För att beskriva arbetsprocessen har tre färdiga idéskisser studerats, där jag är själv författare till en av dem. Eftersom landskapsanalyser spelar en central roll för idéskisserna har även en litteraturstudie gjorts som kortfattat beskriver olika landskapsanalyser.

Idéskisserna som studerats är:

- Idéskiss Källviksberget, Simonsberget och Norsboberget
Gjord av författaren på Falu Kommun
- Idéskiss och möjlig disposition av Tomten för F.D Trofédepån, Lillängshamnen, Skoghall
Gjord av Sweco Architects och Hammarö Kommun
- Stora Torget, en idéskiss
Gjord av Klaus Zwirner för Linköpings Kommun

De tre idéskisserna har valts för att ge exempel på hur de kan skilja sig från varandra, för att visa den bredd och variation som finns i dess innehåll, struktur, syfte, mål, presentation och arbetsprocess. Men även visa på att idéskissen kan behandla platser och landskap i alla skalor, från den detaljerade skalan med ett torg, till den översiktliga skalan med ett natur- och friluftsområde.

En annan viktig del i urvalet av idéskisser är att jag har kommit i kontakt med idéskissernas författare eller upphovspersoner, då deras bildmaterial kommer att användas i uppsatsen. Det begränsade urvalet av idéskisser gör att denna studie inte kan ses som representativ för idéskisser generellt. Den kan däremot användas som inspiration och vägledning på hur idéskisser baserade på landskapsanalyser kan genomföras och se ut.

Idéskisserna har studerats på ett undersökande och empiriskt sätt utifrån:

- Idéskissens bakgrund, syfte och mål.
- Idéskissens innehåll, uppbyggnad och struktur.
- Hur har arbetsprocessen sett ut kring idéer, val och beslut?
- Presentation och sammanställning.

Detta har gett en struktur åt studien, samtidigt som det har varit ett tillåtande arbetssätt då idéskisserna varierar i omfattning/längd och behandlar olika typer av platser och landskap. Letandet efter mönster och teman har också varit en viktig del i att kunna dra slutsatser från idéskisserna. Detta sätt att arbeta på refererar till Kvale och Brinkmann (2014) och till en av deras ad hoc – tekniker. Med den valda ad hoc tekniken kan de slutsatser som dras handla om gemensamma mönster/teman återfinns i alla idéskisserna, eller vad det är som skiljer dem åt.

Via mejlkontakt med Sweco har jag fått mer information om det workshopbaserade arbetssätt som de använde sig av tillsammans med Hammarö Kommun vid skapandet av idéskiss och möjlig disposition av Tomten för F.D Trofédepån, Lillängshamnen, Skoghall. För att få mer information om Klaus Zwirner som skapat Stora Torget – en idéskiss har jag träffat och fört samtal med hans kvarlevande fru. Vi pratade om Klaus idéskisser och hur han hade jobbat med många idéskisser på sin arkitektbyrå i Linköping. Detta samtal skulle kunna beskrivas som en explorativ intervju som enligt Kvale och Brinkmann (2014) är öppna och ostrukturerade intervjuer.

Patel och Davidson (2011, s. 82) skriver att samtal är den mest öppna formen av en kvalitativ intervju, då intervjuaren inte har förberett några frågor innan. Under samtalet hade jag dock ambitionen att göra en studie av idéskisser, samt egen erfarenhet av att själv ha gjort en idéskiss.

För att hitta information till litteraturstudien har sökningar gjorts i SLU-bibliotekets söktjänst "Primo" samt i "Google Scholar" och "Google". Sökord som jag har använt mig av är exempelvis "landskapsanalys", "Landskap", "Analys" och "Idéskiss". Vid sökandet efter litteratur har även en form av snöbollseffekt/kedjesökning använts, som innebär att jag utifrån relevanta källor sökt mig vidare och hittat mer information om ämnet landskapsanalys. De mest betydelsefulla källorna har varit:

- Rapporten: *Landskap i fokus – utvärdering av metoder för landskapsanalys* - av Schibbye & Pålstam (2001)
- Masterarbete i landskapsarkitektur: *Är det här ditt landskap? - En studie i att analysera ett landskap utifrån brukaren* - Av Lisa Maria Dieckhoff (2015)
- Masterarbete i landskapsarkitektur: *Landskapsanalys i vägprojekt* - av Frida Johansson (2010)
- Boken: *Metoder til landskabsanalyse: kortlægning af stedets karakter og potentiale* - av Stahlschmidt och Nellemanns (2009)

Rapporten *Landskap i fokus – utvärdering av metoder för landskapsanalys* (Schibbye & Pålstam, 2001) har sin relevans p.g.a att den är en del av redovisningen av ett större samarbetsprojekt mellan Boverket, Naturvårdsverket och Riksantikvarie – ämbetet. Den har således statliga uppdragsgivare.

Stahlschmidt och Nellemanns (2009) bok har blivit en källa som använts mycket i litteraturstudien. Boken förklarar på ett enkelt och illustrativt sätt flera sorters landskapsanalyser. Ett format som jag har hämtat mycket inspiration ifrån till litteraturstudien där jag visar många exempel på olika typer av landskapsanalyser. Exempelen på landskapsanalyser har sedan varit värdefull kunskap vid det mera empiriska arbete som gjorts i studien av idéskisserna.

Avgränsningar

Idéskissers innehåll, omfattning och presentation varierar stort, de kan vara allt från en sida med exempelvis en illustrationsplan till flera sidor långa med landskapsanalyser, kartor, skisser, perspektiv, illustrationsplaner. Därmed avgränsar jag mig till att studera tre omfattande idéskisser i formatet rapport eller bok, som var och en redovisar en arbetsprocess med landskapsanalyser. De är gjorda i Sverige, på eller i samarbete med en kommun med syftet att vara ett förberedande material i planerings- och gestaltungsarbete.

Ämnet landskapsanalys är mycket omfattande och i litteraturstudien har jag avgränsat mig till att beskriva endast de landskapsanalyser som återfinns i eller kan kopplas till de valda idéskisserna, samt att beskriva varje landskapsanalys på ett övergripande och sammanfattande sätt.

Definition av vad som menas idéskiss i detta arbete

I detta arbete används idéskissen i en svensk kommunal kontext, med rollen att fungera som underlag i framtida planerings- och gestaltungsarbete. Detta innebär omfattande idéskisser som innehåller landskapsanalyser, kartor, bilder, skisser, perspektiv och illustrationsplaner och att de redovisas i formatet rapport eller bok.

Idéskissen är i detta arbete inriktad mot landskapsarkitektur och behandlar således en plats, ett område eller ett landskap. Den ger förslag till gestaltning, som visar hur och vilken riktning utveckling kan ske med visa på de möjligheter som finns.

Definition av vad som menas analys i detta arbete

I detta arbete används analys som en interagerad del i arbetsprocessen, det vill säga i landskapsarkitektens gestaltungsprocess för att ta fram idéer och förslag. Denna arbetsprocess är icke linjär och med det menas att en hoppar fram och tillbaka mellan olika steg, mellan analys och syntes.

Analysen innebär att dela upp det komplexa landskapet i delar, i syfte att utöka förståelsen för det. Syntesen är när olika komponenter som analyserats sätts samman och olika samband kan ses. Syntesen kan göra att nya frågor och problem kommer upp, som i sin tur behöver analyseras på nytt.

Analys och syntes i gestaltning innebär ställa frågor om den form vi skapat, för att sedan omarbета, ställa nya frågor igen och omarbета. Denna utvärdering fortskrider under hela arbetsprocessen och det är skaparen själv som bestämmer när ett förslag och dess gestaltning är färdigt nog för att presenteras i en idéskiss.

I denna uppsats kommer ett antal vedertagna analyser beskrivas djupare i en litteraturstudie. Litteraturstudien börjar däremot med den stora frågan om vad landskapsanalys är, där ord som analys och landskap studeras djupare. Att börja översiktligt visar på att landskapsanalys är ett mycket stort ämne och att det är skaparen själv som väljer vilken analys som passar den givna situationen.

Litteraturstudien utökas sedan med att beskriva olika vedertagna analyser på ett kortfattat sätt. Dessa är tänkta att ge inspiration och visa exempel på de aspekter som kan tas upp vid analys av landskap. Således sker en konkretisering av det inledande övergripande avsnittet om landskapsanalys. De vedertagna analyserna ska inte ses som att du ska analysera exakt såhär, utan att du ska inspireras och ta dig friheten att kombinera olika vedertagna analyser med varandra.

Vad är landskapsanalys?

Analys

Analys betyder att dela upp något (som exempelvis ett landskap) i delar och undersöka förhållandet mellan dem i syfte i att utöka förståelsen för det studerade (Stahlschmidt, 2017). Schibbye och Pålstam (2001) skriver att: "Analys betyder egentligen upplösning. Det är i detta sammanhang en systematisering av kunskap för att förstå platsen, d.v.s. en del av en medveten kunskapsprocess."

Schibbye och Pålstam (2001) berättar att analysen är ett mellansteg mellan inhämtning och registrering av data till färdigt förslag och gestaltning. Att analysen är ett underlag till det färdiga förslaget, som är en syntes av olika val som sammanfogats. Antrop (2000) menar att syntes vid landskapsanalys är när komponenter som analyserats sätts samman och olika samband kan ses. Sammansatta kartor är ett vanligt sätt att visa syntesen på, exempelvis att sätta samman tematiska kartor som trafik och nätverk, rörelsemönster, höjddata etc. (Antrop, 2000). Denna process uppfattas vanligen som linjär, men i praktiken oftast inte är det, då en hoppar fram och tillbaka mellan olika steg (Schibbye och Pålstam, 2001).

Ett exempel på den icke linjära designprocessen och hur analys är interagerad i den är att design både kan ses som ett substantiv och som ett verb. Verbet är själva processen och substantivet är tinget vi skapar, själva formen. Designprocessen innebär att ställa frågor om designen och därmed välja mellan svaren/former, för att sedan omarbета och ställa nya frågor igen om den valda formen. Detta sker parallellt med varandra då frågorna innebär att analysera, utvärdera och bedöma den aktuella formen. (Steinitz, 1995)

Analys och syntes har en nära koppling till varandra. Då landskapsanalysen återkommer flera gånger i processen och inte nödvändigtvis endast är första steget i den. Att landskapsanalysen hjälper till att argumentera och resonera kring olika lösningar i sitt skapande. (Dieckhoff, 2015)

Analys av holistiska fenomen som exempelvis ett landskap är inte helt okomplicerat skriver Antrop (2000). Vår uppfattning av landskap skiljer sig mellan olika individer, vilket har betydelse för de strukturer som sedan betraktas som viktiga. Således kan analyserna göras på många olika sätt beroende på målet med analysen. Idag har även tillgängligheten av digitala data ökat i betydelse då de används i datorprogram som hanterar geografiska informationssystem (GIS). (Antrop, 2000)

Schibbye och Pålstam (2001) förklarar att analysmetoden styr hur en jobbar och undersöker landskapet, själva inventeringen. Det kan också vara så att gestaltaren har en uppfattning av vilka konsekvenser ett förslag kan ge, som i sin tur styr analysmetod och invertering.

Landskap

Johansson (2010) skriver att landskap är ett mer komplext ord än analys, vidare skriver Antrop (2000) att landskap är ett komplext fenomen som kan analyseras på många olika sätt. Carys Swanwick (2002) beskrivning av landskap är att det handlar om relationen mellan människa och plats. Att landskapet utgör bakgrunden till vårt dagliga liv och att det som finns överallt omkring oss.

Landskap bör tolkas som holistiskt, dynamiskt och relativistiskt. Holism antyder på något som större än helheten och summan av dess delar/enheter. Att varje del eller enhet har sin relevans på grund av sin

position och sitt förhållande till omgivningen. Således att förändra eller flytta en del/enhet förändrar därav helheten och visar på komplexiteten. Dynamiken i landskapet förklaras med att landskapet i sin natur ständigt förändras. Landskapets delar och enheter ändras eller flyttas och därmed även dess förhållande till varandra. (Antrop, 2000). Detta kan tolkas som att träd och vegetation växer, nya vägar/ hus byggs, olika användning av mark, ytor över tid etc.

Begreppet landskap omfattar olika skalor, från den stora skalan som kan vara ett bergslandskap till den mindre som kan vara övergiven industrimark. Landskap kan både vara påverkade och opåverkade av människan (Shibbye och Pålstam, 2001). En tolkning på det som är mindre påverkat av människan är exempelvis naturlandskap och det som är stark påverkat av människan som stadslandskap.

Landskapets element är enligt Stahlschmidt och Nellesmann (2009) är vägar, byggnader, vatten och vegetation. De olika miljöfaktorer som nämns ekologi, klimat, ljud och dofter. De nämner också att i landskapet finns det flera intressen som ägarförhållanden, markanvändning samt att landskapets uttryck med visuella upplevelsemöjligheter och olika karaktärer.

I boken Svenska Landskap skriver Ulf Sporrang (1995) att "landskapet kan beskrivas som en serie fenomen som tillsammans fyller jordens yta." Att landskapet består av en helhet och att det bör studeras på ett övergripande sätt. Vilket betyder att definitionen av landskap kan beskrivas som en samverkan mellan naturen, människan och samhället och dess resultat. Denna definition tar med de rörelser och förändringar, det vill säga dynamiken vi kan se i landskapet. I landskapet sker flera processer samtidigt, snabba processer från oss människor och långsamma processer som exempelvis geologiska. Dessa processer binder enligt honom ihop landskapets olika delar

och det historiska perspektivet blir här viktigt att studera så att hela förändringskedjan finns med. (Sporrang, 1995)

Likt Antorp skriver även Ulf Sporrang (1995) om holism då han använder uttrycket miljömässig helhet vid betraktelse av landskapet. Han nämner dock att sammanhanget mellan de olika detaljerna i landskapet ofta saknas, att placeringen av dem saknar innebörd. Men att de trots allt kan upplevas som sammansatta helheter och unika landskapsobjekt.

"Således, om vi vill förstå landskapets innehåll måste vi ha förmågan att betrakta landskapet som en miljömässig helhet samtidigt som vi måste ha kunskap om dess detaljer. Det som ger oss möjlighet att binda samman helhet med detalj är läran om processerna; alltså, vem, vad eller vilka har initierat de förändringsprocesser som format vårt landskap?" (Sporrang, 1995, s.17)

Sammanfattningsvis är landskapsanalys att undersöka landskapets olika delar, i syfte av att få en bättre förståelse av det. Landskapsanalysen skapar en medvetenhet kring förändringar och nya tillägg i landskapet, så att olika natur- och kulturvärden inte går förlorade.

Landskapet och dess utveckling

Enligt Antorp (2000) sker förändring av landskapet idag med allt snabbare takt. Industriella revolutionen och teknisk utveckling har gjort det möjligt att förändra och rationalisera landskapet på ett sätt som tidigare inte var möjligt. Detta har gjort att ett helt nytt landskap har formats och att den gamla strukturen och kulturlandskapet, det vill säga det traditionella landskapet har fragmenterats och återfinns på isolerade öar utan koppling till varandra. På vissa ställen är den tidigare strukturen helt bortbyggd och ett helt nytt landskap har skapats.

Det traditionella landskapet kan definieras som det landskap som har en distinkt och igenkännbar struktur, som får utvecklas över lång tid. Förändringarna skedde långsamt, över flera århundraden vilket gjorde att de kunde interageras harmoniskt med tidigare naturliga och kulturella strukturer. Detta gav en stor variation mellan olika landskap och platser som hade en tydlig relation med sin omgivning samtidigt som de hade stor egen identitet med många naturliga, estetiska och kulturella värden. Till skillnad mot dagens mer rationaliserade landskap som är mer identitetslöst. Tidigare regionala skillnader i landskapet suddas ut och platsens, landskapets själ "Genius loci" är förlorad. (Antorp, 2000)

Det finns dock motkrafter mot ensidig exploatering av landskapet. I Sverige finns bland annat flera myndigheter och markägare som aktivt jobbar mot att bromsa denna utveckling och följderna av en allt för snabb rationaliseringstakt. "ty, kunskap om det förflutna ger oss insikt som kan utnyttjas för framtida handlingssätt". (Sporrong, 1995)

Varför landskapsanalys?

Några viktiga faktorer om varför landskapsanalyser görs är enligt Stahlschmidt och Nellemann (2009) att synliggöra vad som är av betydelse i landskapet. Då landskapet är svårt att överblicka kan landskapsanalysen förenkla dess komplexa struktur. Således tydliggörs viktiga egenskaper och den fysiska planeringens kvalitet stärks då strategier och mål är sammankopplade med det faktiska landskapet. Schibbye och Pålstam (2001) skriver om fyra olika motiv om varför landskapsanalysen görs:

- *Det första motivet* handlar om att förtydliga och redovisa sammanhang, exempelvis visuella, kulturhistoriska eller ekologiska. Att kunna svara på frågorna: "Varför ser det ut som det gör? Vilken betydelse har de olika delarna? Vilka samband finns?"
- *Det andra motivet* betonar de värden som finns i miljön/ landskapet och att synliggöra dem. Detta motiv svarar på frågan om en miljö är värdefull eller inte, om den är ovanlig, vanlig, kulturhistoriskt eller ekologisk, biologiskt viktig.
- *Det tredje motivet* är knutet till processen att samla och få kunskap om en plats. Att jobba med att ta fram en landskapsanalys kan involvera sakkunniga inom olika områden, men även de som personer som analysen berör, som exempelvis de boende. De som använder och bor på platsen ger kunskap och kännedom om hembygden, och medverkar därmed till att analysen blir bättre.
- *Det fjärde motivet* tar upp att landskapsanalysen även kan lösa konflikter mellan olika parter då de får samverka med varandra. De olika parterna kan vara exploatören, boende, myndigheter som exempelvis inte är överens om värdet på en viss miljö och då kan landskapsanalysen bidra till överblick och

förståelse för varandras argument. Detta gör att olika parter kan mötas och gemensamt få mer kunskap om den angående platsen.

Schibbye och Pålstam (2001) berättar vidare om i vilka sammanhang landskapsanalysen görs och beskriver tre olika tillfällen: före, i samband med och efter.

Före

Före görs ofta en bakgrundsanalys med syftet att berätta om landskapet och hur det ser ut. Att ge kunskap och väcka intresse. Dessa bakgrundsanalyser kan behandla många olika ämnen som visuell uppbyggnad, historia, till natur- och kulturgeografiska förhållanden och ekologiska strukturer. Gemensamt för dem alla är att de inte är kopplade till förändring.

I samband med

I samband med är specifika/riktade analyser. Det är analyser som främst görs i samband med projektplanering för exempelvis vindkraft eller väg- och järnvägsprojekt, men även inom stadsplanering. Syftet med dem är att studera och analysera relevant data för planering och exploatering, för att i sin tur få underlag för lokalisering och utformning av ett projekt. Det kan det sägas att de specifika/riktade analyserna kartlägger var de goda förutsättningarna finns för olika projekt i planeringen.

Efter

Efter innebär att med konsekvensanalyser redogöra för eventuella konsekvenser som kan komma med en förändring, som både kan vara planerad eller genomförd. Men de kan även bedöma konsekvenser som kan komma med politiska beslut som påverkar landskapet.

Före – bakgrundsanalyser

Före görs ofta en bakgrundsanalys med syftet att berätta om landskapet och hur det ser ut. Att ge kunskap och väcka intresse. Dessa bakgrundsanalyser kan behandla många olika ämnen som visuell uppbyggnad, historia, till natur- och kulturgeografiska förhållanden och ekologiska strukturer. Gemensamt för dem alla är att de inte är kopplade till förändring. (Schibbye & Pålstam, 2001)

Bakgrundsanalyserna ingår därmed ofta i förundersökningen om platsen eller landskapet i arbetsprocessen. De behöver inte ha något speciellt syfte och är på så sätt ganska ospecifika för den givna uppgiften. (Stahlschmidt & Nellesmann, 2009)

I detta fall är den givna uppgiften att komma med idéer till en idéskiss. Men uppgiften kan också vara att skapa en detaljplan, gestaltungsförslag, översiktsplan med mera som ingår i gestaltungs- och planeringskontexten.

Historisk analys

Historisk analys handlar om hur landskapet och dess förändringsprocess över tid. Den fråga som brukar besvaras är: hur är utvecklingsförloppet i detta landskap? Således handlar det om en förståelse om landskapets dynamiska utveckling och att dagens landskapsstruktur är resultatet av tidigare processer. Dessa processer kan vara naturprocesser eller tidigare mänskligt nyttjande, exempelvis när de som genomför analysen söker efter spår från tidigare generationers bruksmönster. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Vid kartläggning av olika förändringar, är det bra att ha information om följande frågor: (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

- Har orten/samhället/staden/platsen i långa perioder varit oförändrad? – Det vill säga att det krävs större försiktighet i landskap som under långa perioder varit oförändrade, jämfört med mer dynamiska landskap där nya ting lättare kan smälta in.
- Vilken historia berättar landskapet för oss och vilken historia vill vi återge?
- Visar analysen förklaringar på olika strukturer och element i landskapet? Det vill säga strukturer och element som vid en första anblick framträder som slumpmässiga, men som egentligen har en förklaring till varför det ser ut så.
- Finns det kvar vissa spår eller mönster som inte bara kan bevaras, utan även tydliggöras i en ny positiv riktning?

(Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Ofta har den historiska analysen ett vagt förhållande till det färdiga förslaget och fungerar främst som bakgrundsanalys. Att få en förståelse för området men även för att finna platsens själ, *genius loci*. Med platsens själ menas platsens/områdets utmärkande drag och identitet. Men vid restaureringsuppdrag har den historiska analysen stor betydelse och därmed är syftet med analysen mer resultatnriktat. Många gånger kan resultatet av restaureringen vara helt identisk med hur det en gång såg ut. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Vid historisk analys är det även viktigt att studera olika källors pålitlighet, att skilja mellan primära och sekundära källor. Det är också viktigt att veta om skalan och förstå det syfte som fanns med kartan och den aktuella källan, så att feltolkningar undviks. De källor som är vanliga att använda sig av vid historiska analyser är en blandning av exempelvis arkeologiska utgrävningar, fältstudier av rester, mönster, spår och fornlämningar från dåtiden i landskapet, skriftligt material, intervjuer och frågeformulär, statistik, foton, målningar, flygbilder och historiska kartor. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Den norska kulturmiljöanalysen är en analys som skulle kunna gå under rubriken historisk analys, då den enligt Schibbye och Pålstam (2001) beskriver hur en Orts fysiska form har utvecklats historiskt. Analysen grundar sig på en sammanställning av flera olika metoder, med tonvikt på bevaring och historisk förståelse. Den används sedan som stöd för utveckling av viktiga kulturmiljöer och kulturminnen. Med syftet att kunna ge svar på hur ny bebyggelse kan anpassas i befintlig miljö eller hur den historiska miljön kan bevaras. (Schibbye & Pålstam, 2001)

Rumslig analys

Rumslig analys behandlar alla tre dimensioner i landskapet, höjden, längden och bredden. Syftet med den är att undersöka och förstå hur landskapet är uppbyggt med dess fysiska struktur och visuella uttryck. Vad i landskapet som vi orienterar oss efter och hur dess arkitektur upplevs. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Stahlschmidt och Nellemann (2009) skriver att formen på landskapet kan beskrivas med liknade termer som en byggnadskropp. Det vill säga med termer som tak, väggar, fönster, dörrar osv. Robinson (2016) skriver också att det språk som används inom byggnadsarkitekturen, kan användas vid landskapsdesign och beskrivning av rumslighet. Men att vegetation har en lösare struktur och han poängterar att växter ofta är mer komplexa i sina former än byggnadsarkitektoniska (Robinson, 2016). Även Catherine Dee (2001) har ett liknade resonemang i boken *Form and fabric in landscape architecture* där hon beskriver vegetation och rumslighet. Där fältskiktet kan beskrivas som rummets golv, buskar och mindre träd som rummets möbler och väggar och trädkronorna som rummets tak (Dee, 2001).

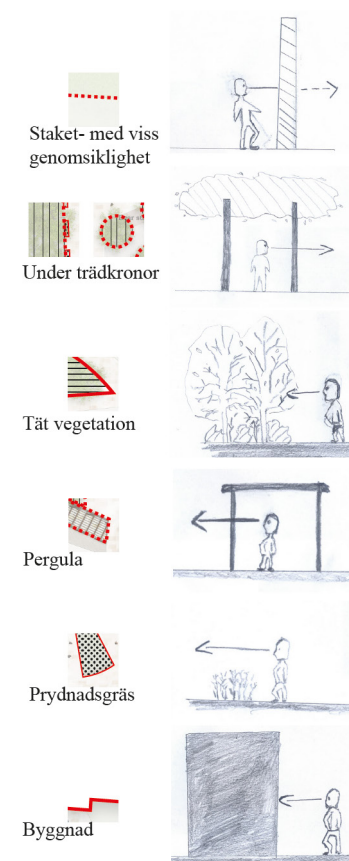
Den rumsliga analysen finns i flera variationer: Synlighetsanalys, ögonhöjdsanalys, Kevin Lynch analys, bildserieanalys. De används oftast som bakgrundsanalys, men kan ha stor betydelse för det färdiga förslaget. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Figur 2: Exempel på en ögonhöjdsanalys

Ögonhöjdsanalys

Ögonhöjdsanalys kompletterar andra avbildningsformer som sektion, modell och perspektiv. Dess fokus är på vad som sker i ögonhöjd, i det horisontella synfältet i den givna situationen. Det kan vara sittande, stående, i bilen, barn eller vuxen. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

En fördel som ögonhöjdsanalysen har är att den går enklare och snabbare att göra än att bygga en fysisk 3D-modell. Men med nackdelen att den är mer abstrakt att läsa, då en 3D-modell kan avläsas på ett förutsättningslöst sätt. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009). Vilket för att 3D-modellen passar en bredare publik då den har en kommunikationsmässig fördel. Men inom arkitekturbranschen kan ögonhöjdsanalysen fungera väl så bra, då de har en större vana av att läsa abstrakta analyser.

Synlighetsanalys

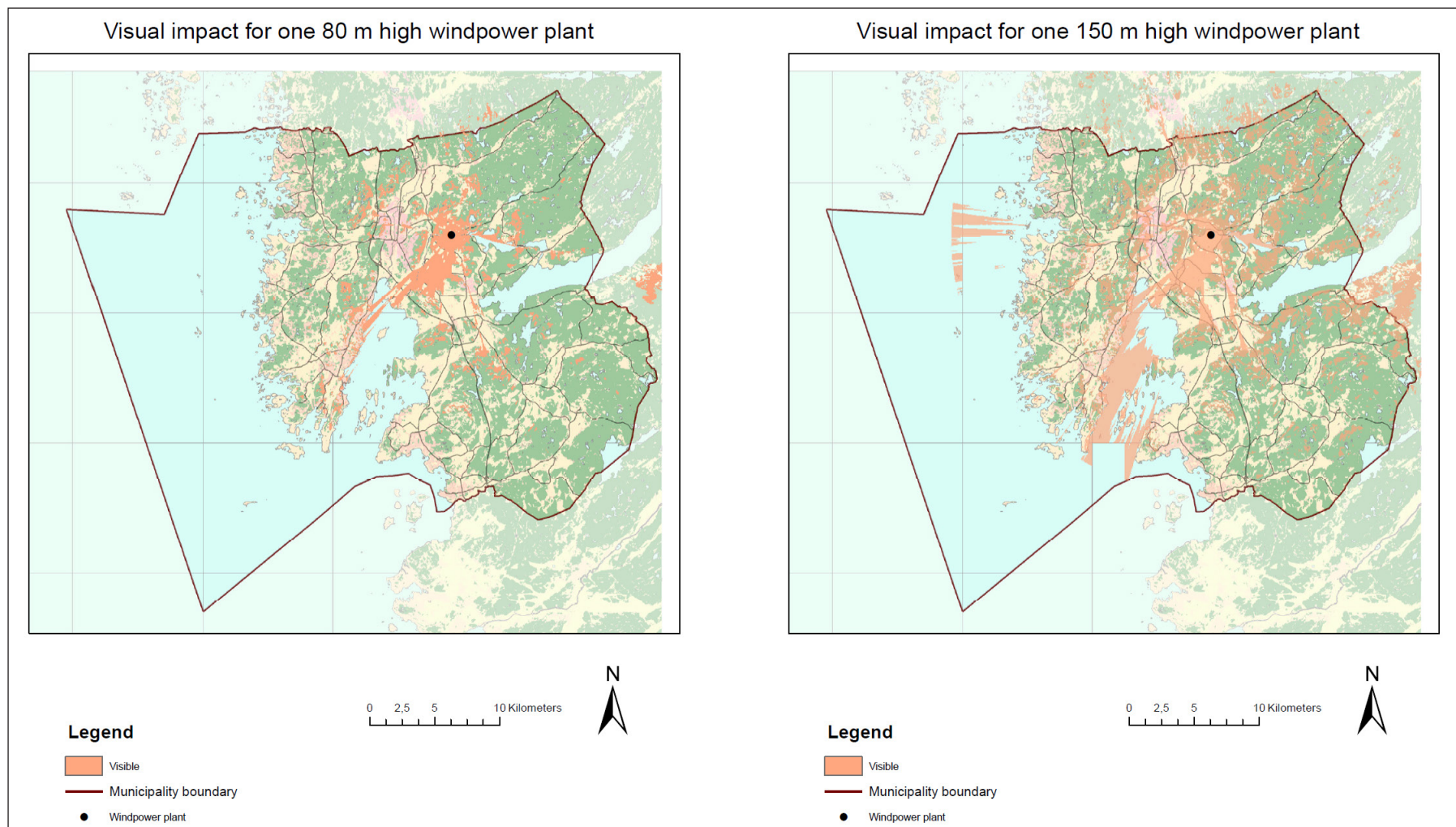
Denna analys kartlägger viktiga utsiktspunkter och synlighetszoner. Det finns två typer av synlighetszoner, inblickszon och utblickzon. Med inblickszon menas varifrån och vilka ställen något är synligt, exempelvis en kyrka eller om något nytt planeras, exempelvis en gårdsanläggning. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Utsiktsson syftar däremot på vad som är synligt från en viss punkt eller en sträcka. Exempelvis vilka vyer bilisten får från en ny planerad vägsträcka. Synlighetsanalyser kan också användas till att hitta viktiga utsiktspunkter i landskapet, med extra bra utsikt. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Synlighetsanalysen kan utföras som en digital analys, baserat på höjddata över terrängen kompletterat med utvalda vertikala element som skog, staket och byggnader. De vertikala elementen har angivits till en vald standardhöjd, exempelvis att alla träd i skogen är lika höga etc. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Som komplement till den digitala analysen kan en fältanalys göras, för att verifiera den digitala analysens resultat och för att komplettera dess förhållande till landskapsupplevelsen. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009) Detta kan dock vara svårare för planerade anläggningar i landskapet, som exempelvis ett vindkraftverk, då fältanalysen kan göras först efter kraftverket har byggts.

Synlighetsanalysen och dess värdering av de upplevelsemässiga effekterna av en planerad anläggning kan också vara en del av en konsekvensanalys för ett projekt (Stahlschmidt & Nellemann, 2009). Se avsnittet Efter, som behandlar konsekvensanalyser då detta beskrivs vidare.

Figur 3: Exempel på synlighetsanalys av ett vindkraftverk i Kungsbacka kommun. De två kartorna visar en jämförelse av synligheten av ett 80 m högt vindkraftverk och ett 150 m högt vindkraftverk. Analysen är av typen inblickzon och visar från vilka platser i kommunen som det eventuella vindkraftverket skulle vara synligt. Denna jämförelse kan också vara en del av en konsekvensanalys, då konsekvenserna av ett vindkraftverks visuella påverkan bedöms.

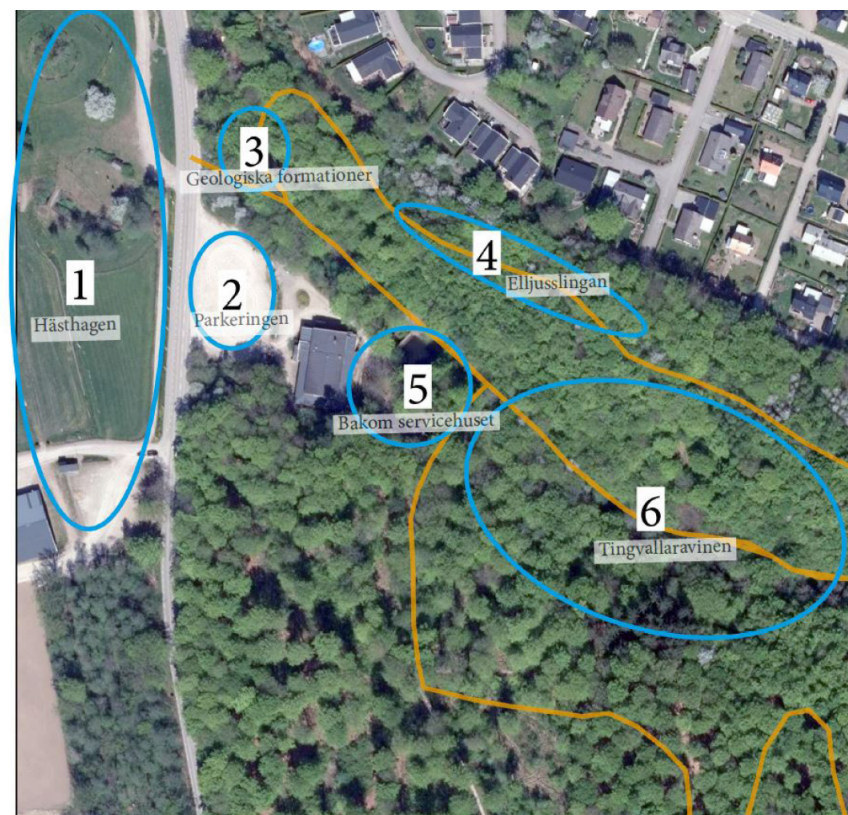
Vindkraftverket finns inte i verkligheten.

Bildsekvensanalys

En metod till rumsanalys är en bildsekvensanalys av ett upplevelseförlopp. Förloppet visas genom bilder exempelvis foto eller skisser på olika punkter i landskapet, som följer en bestämd slinga/rutt. Genom att läsa sekvensen av bilder fås ett intryck av upplevelse och rhythm genom att bilderna är tagna i framåtgående riktning. Avstånden mellan bildpunkterna behöver inte vara fasta eller bestämda med jämna intervall, utan punkterna väljs utifrån att en historia om varierande och skiftande rum kan berättas. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Ett exempel som Stahlschmidt och Nellemann (2009) ger är Michael Varmings "Motorveje i landskabet" från 1970. Där metoden som används är att med jämna avstånd, längs en linje på den planerade vägens sträckning, i stora drag teckna vyerna från den framtida motorvägen. Således kan serien av teckningar på förhand visa hur bilisten kommer uppleva det omgivande landskapet. De tar även upp att idag, kan tidsödande teckningsarbete ersättas med digitala modeller och därmed kan en virtuell verklighet skapas. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Att beskriva upplevelseförloppet med bildsekvenser är relevant vid planering av stigar, vandringsleder och vägar. Men kan även vara användbar vid beskrivning av följderna av rumskaraktärer i en park, samhälle eller stad. Dessutom är bildsekvensanalysen också en form av konsekvensanalys då olika alternativ och förslag, visuellt kan jämföras med varandra. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Figur 4: Exempel på en bildsekvensanalyskarta där varje punkt/siffra beskriver en rumskaraktär och siffrorna visar ruten. Rumskaraktärerna beskrivs sedan både i text och i foto/skiss.

Kevin Lynch

Kevin Lynch's (1960) bok *The Image of the City* beskriver en metod där staden och landskapet analyseras efter kanter, stråk, noder, områden och landmärken.

- *Kanter* - är element i landskapet som avgränsar eller binder ihop till något. Det som avgränsar kan vara barriärer eller element som gör det mindre lätt att ta sig förbi, som en trafikerad väg. Kanterna som binder ihop kan vara gränser som binder ihop ett område, exempelvis stenmuren runt en kyrkogård.
- *Stråk* - kan vara stigar, leder och vägar i landskapet som människor rör sig längs med. Det är utifrån stråken vi observerar olika element i landskapet.
- *Noder* - Är exempelvis entréer eller en korsning mellan vägar. Det som är gemensamt för alla noder är att de är knutpunkter där människor möts. Detta kan även kallas centrumpunkter.
- *Områden* - kan både vara små och stora, varje område har en karaktär av att man antingen befinner sig i det eller utanför det.
- *Landmärken* - är element i som är minnesvärda och hjälper människor när de ska orientera sig i landskapet. Det kan vara från stora element som byggnader till detaljerad nivå som en speciell skylt vid en gata, men även naturliga element som landskapets form.

(Lynch, 1960)

Denna metod analyserar landskapet på ett enkelt och begripligt sätt som är lätt att förstå för en läsare. Det kan däremot krävas att ett extra platsbesök görs efter att man har gjort analysen, så att eventuella korrigeringar kan göras.

Brukarmedverkan och deltagande i landskapsanalysen

Ett perspektiv i landskapsanalysen är att analysera frågor utifrån brukarna och allmänheten. Att samla in deras kunskap, information och åsikter, gör att de kan vara med att påverka och vara en del av underlaget till landskapsanalysen.

Medborgardialog är inom planering ett sätt att få med i allmänheten i övergripande frågor som innehåller flera olika aspekter. Vid bestämda och specifika frågor om en viss tjänst kallas det istället för brukardialog, då kontakt tas med brukarna som använder tjänsten. (Sveriges kommuner och landsting, SKL, 2011) Därmed kan medborgardialog vid landskapsanalys användas då flera olika aspekter ska vägas in i landskapet, medan brukardialog används för utveckling av en specifik tjänst i landskapet. Exempelvis att kontakta dem som rider i området vid utveckling av ridleder.

Oberoende av vilken dialog det är, är det viktigt att tänka över dialogens syfte, sammanhang och metod. Med syfte menas att kunna svara på varför dialogen genomförs och vad den ska komma fram till. Sammanhanget innebär i vilken kontext dialogen görs, att identifiera vilka som berörs av dess frågor. Metoden kopplar till hur dialogen ska genomföras, att inom den tidsram och de resurser som finns bestämma vilka/vilket verktyg som ska användas. (SKL, 2011)

Dialoger och samtal kan också vara bra för att förstå immateriella värden på en plats. Immateriella värden kan associeras med det interagerande förhållningssätt som Stephenson (2008) skriver om. Där de som brukar landskapet ger uttryck om vad som är av värdefullt och att på så sätt få en bredare och mer diversifierad syn om vad landskapet erhåller. (Stephenson, 2008)

Detta kan tänkas vara att ett barn berättar var dess favorit plats är, eller att en person berättar vad som den tycker är mest värdefullt med en plats, tex utsikten från ett berg. Att de som brukar landskapet lägger till eller bekräftar värden som finns där, värden som inte riktigt går att ta på.

Idéskissen är planprocessens tidiga skede och Arkitekten Peter Fröst (2004) skriver i sin avhandling att designdialoger är "ett arbetsrätt för byggprocessens tidiga skeden". Designdialoger innebär att brukarna engageras att delta i skapandet av idéer, samt kan vara med att formulera de mål och behov som finns (Fröst, 2004). Designdialogerna kan liknas med workshoparbete då personerna som deltar skapar något resultat eller produkt, som exempelvis skisser, bildcollage och enkla modeller. Fröst (2004) kallar detta för designartefakter där deltagarnas idéer och insikter visas i något konkret.

"Designartefakterna ger som representationer av olika ansatser underlag till ett rikare och bättre förankrat idéunderlag för programbeskrivning och arkitektens designskede" (Fröst, 2004)

Citatet kan i sammanhanget idéskisser tolkas som att resultatet från designdialogen med designartefakter ger idéer som är bättre förankrade hos brukarna. Sweco (2017) har i flera uppdrag påvisat att designdialoger fungerar vid samhällsbyggnad. De har tillsammans med Chalmers tekniska högskola skrivit boken "Designdrivna dialoger för arkitektur och samhällsbyggnad" som utgår ifrån praktiska erfarenheter om designdialogen. Att genom dialog och design som arbetssätt, kan deltagarna i en grupp utbyta kunskap och idéer med varandra. (Fröst et al, 2017)

Workshop och designdialog kan sägas vara ett sätt där verkligt inflytande till deltagarna ges. Tom Mels och Sanna Mels (2014) skriver

att tydliga gemensamma mål och ett gemensamt ansvarstagande behövs vid deltagande landskapsanalys. Att varje deltagare är medveten om varför analysen genomförs och att se deltagandet som en dynamisk process (Mels & Mels, 2014). Det är också viktigt att det görs ett aktivt val av gruppdeltagare beroende på vilket sammanhang det är då urvalet av de som ska delta i gruppen är av betydelse (Stenseke, 2009).

Sammanhanget som kartorna presenteras på i grupperna och dess objektivitet är också av betydelse vid dialog. Harely (1998) har ett resonemang om att en karta alltid innehåller värderingar om vad som är viktigt och vad som ska visas. Att de således aldrig kan vara en korrekt bild av verkligheten, då den som skapar kartan väljer dess innehåll, symboler och uttryck. Kartor kan ses som att ha sitt egna språk som förmedlar olika vyer av världen till läsaren. (Harely, 1998)

Sammanfattningsvis finns det flera sätt att involvera medborgarna och brukarna vid framtagandet av idéskisser. De/den som skapar idéskissen kan använda sig av medborgardialog, brukardialog eller jobba i workshop med designdialog. Dialogen synliggör de immateriella värden som finns på en plats/landskap, värden som kan bevaras och förstärkas.

I samband med – Specifika/riktade analyser

I samband med är specifika/riktade analyser. Det är analyser som främst görs i samband med projektplanering för exempelvis vindkraft eller väg- och järnvägsprojekt, men även inom stadsplanering. Syftet med dem är att studera och analysera relevant data för planering och exploatering, för att i sin tur få underlag för lokalisering och utformning av ett projekt. Det kan det sägas att de specifika/riktade analyserna kartlägger var de goda förutsättningarna finns för olika projekt i planeringen. (Schibbye & Pålstam, 2001)

Den huvudsakliga källan till texten om lokaliseringsanalys är från Stahlschmidt & Nellesmann (2009) och deras bok: *Metoder till landskabsanalys - kartægning af stedets karakter og potentiale*.

Lokaliseringsanalys

Lokaliseringsanalysen syftar till att hitta den bästa placeringen för en anläggning/ett projekt. I analysen beaktas både anläggningens/projektets relation till landskapet, att landskapet inte ska skadas samtidigt som anläggningens krav ska tillgodoses. Således tas det hänsyn till både landskapets och anläggningens/projektets krav och det slutliga förslaget för lokalisering blir en syntes emellan dem.

För att hitta den bästa placeringen används en lager på lager teknik där flera lokaliseringsfaktorer tas med. Lokaliseringsfaktorerna indelas både från de krav som anläggningen/projektet har på landskapet, samt vilken påverkan den får ha på landskapet, det vill säga landskapets krav på anläggningen/projektet. Lokaliseringsfaktorerna kan exempelvis handla om miljöfaktorer, de intressenter och brukare som finns, de element och strukturer som finns i landskapet.

I en lokaliseringsanalys är anläggningen/projektet redan bestämt och det är viktigt att det tolkas i en bred betydelse från den lilla till den stora skalan. Småskaliga element i landskapet som exempelvis en brevlåda till storskaliga anläggningar/projekt som vägar, byggnader, elledningar, etablering av åkermark eller skog.

Den breda betydelsen innehåller flera aspekter. Att projektet/anläggningen kan vara ett nytt huvudsakligt användningsområde för landskapet och platsen. Exempelvis att etablera ett nytt område för lantbruk. Men projektet kan också vara ett användningsområde som är underordnat det huvudsakliga användningsområdet. Exempelvis att lokalisera ett nytt vattenskyddsområde i ett befintligt naturlandskap.

Projektet kan också vara av karaktären för offentlig administration. Att detta område ska skyddas och förvaltas av naturvårdsverket eller kommunen. Alternativt restatuering och återställande av ett landskap/område. Dessa projekt är mer abstrakta och då det inte är ett tydligt element som ska sättas in, utan fokus är på skötsel och förvaltning.

Den breda definitionen av en anläggning/ett projekt innebär således både flexibla och oflexibla element. En brevlåda är med sin standardiserade utformning ett exempel på ett oflexibelt element, jämfört med jordfyllnadsmaterial som kan formas och anpassas efter landskapet. Vägar och byggnader ligger i mellanläget i att vara flexibla och oflexibla, då viss anpassning efter landskapet och dess terräng kan ske. Vilket varierar beroende på hur situationen i landskapet ser ut.

En kommentar till detta är att lokaliseringsanalys kan passa väl in i arbetet med idéskisser där projektet med mål och syfte redan är bestämt på förhand. Idéskisser kan innehålla moment av lokalisering i landskapet, exempelvis att lokalisera ny bebyggelse på en tomt.

Lämplighetsanalys

Lämplighetsanalysen har omvänt syfte mot lokaliseringsanalysen. Landskapet och platsen är bestämd på förhand, för att sedan hitta dess optimala användning, funktion eller utveckling. Att platsens och landskapets egenskaper och värden ska styra den framtida användningen. (Stahlschmidt & Nellesmann, 2009). Därmed kan frågan vara: Vad ska detta nedslitna industriområde användas till? Kan det bli en framtida park- och rekreationsområde? Kan nya bostäder och kontor byggas här?

Ett annat exempel kan vara att studera den bästa utvecklingen för ett kalhygge. Kan undersökning av ståndorten, ge förslag till ny växtlighet som passar på platsen? Etablering och plantering av ny skog? Kanske finns det en andra träd- och buskarter som kan växa på denna ståndort än de som växte innan? Detta är motsatsen till ståndortsanpassning som är vanligt vid etablering av ny vegetation.

När möjlig användning har hittas, är det också viktigt att bedöma konsekvenserna av den, genom att exempelvis göra konsekvensanalyser. Är detta för platsen den mest ändamålsenliga utvecklingen? Vilka konsekvenser finns? Lämplighetsanalysen kräver således att platsen och landskapet, samt dess relation till omgivningen undersöks på flera sätt. (Stahlschmidt & Nellesmann, 2009)

Exempel på lokaliseringsanalys

Detta är ett exempel på en lokaliseringsanalys som jag gjorde i landskapsarkitektprogrammets masterkurs: *Advanced Digital Landscape Analysis with GIS*. De mörkröda områdena på kartan visar eventuella platser där det finns förutsättningar för att bygga Vindkraftverk.

I analysen behandlas flera olika lokaliseringsfaktorer med lager- på lagerteknik. Där både vindkraftverkets krav på landskapet och landskapets krav på vindkraftverket behandlas.

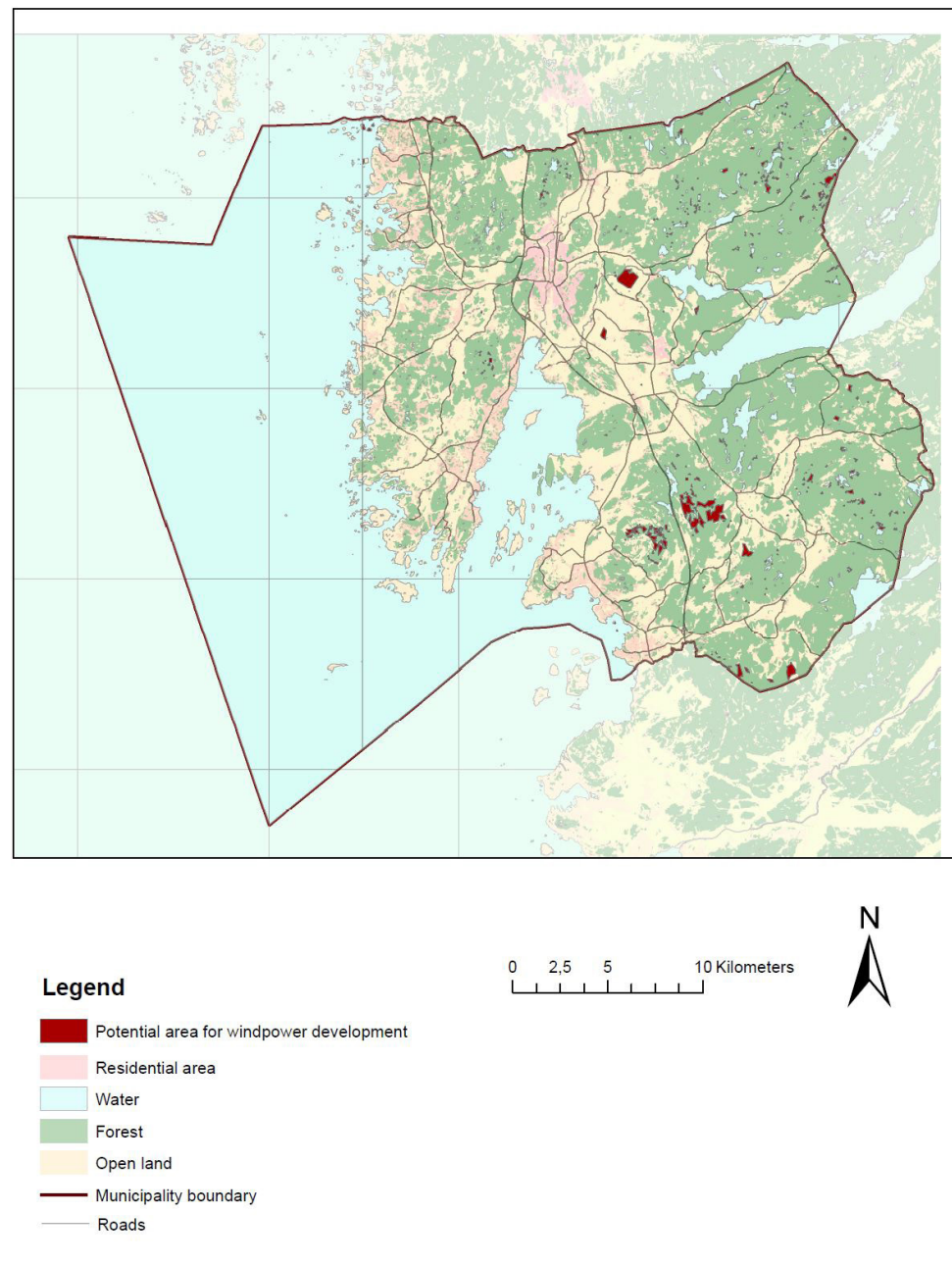
Vindkraftverkets krav:

- Vindhastighet över 6 m/s.
- Öppet landskap, då det ger lägre risk för vindturbulens.

Landskapets krav:

- Skydda naturreservat och känsliga naturområden.
- Säkerhetsavstånd till byggnader och vägar.

Suitable places for windpower development in Kungsbacka municipality

Figur 5: Visar resultatet av lokaliseringsanalysen för vindkraft.

LCA- metoden

LCA-metoden (Landscape Character Assessment) är en brittisk metod för landskapsanalys som har tagits fram av i samarbete med det brittiska The Countryside Agency och med Scottish Natural Heritage. (Swanwick, 2002)

Frida Johansson (2010) skriver att det sällan beskrivs hur en landskapsanalys bör genomföras. Att utövaren personligen får bestämma hur den praktiskt ska gå tillväga i många analysmetoder och det gör att det praktiska genomförandet av dem varierar. LCA-metoden är däremot en sådan metod där tillvägagångssättet och hur den praktiskt ska genomföras finns tydligt beskrivet. (Johansson, 2010)

Innan LCA-metoden utvecklades i slutet av 1980-talet, (Fairclough, Sarlöv Herlin, & Swanwick, 2018) var det på 1970-talet vanligt med landskapsutvärdering, ett värderingsstyrt tankesätt om vad som gjorde ett område/plats/landskap bättre eller sämre än ett annat (Swanwick, 2002). När Landscape Assessment sedan började etableras i mitten av 1980-talet flyttades fokus istället till vad som skiljer olika områden/platser och landskap åt i dess karaktär. Idag kallas metoden Landscape Character Assessment. (Swanwick, 2002)

Metoden används till att söka förståelse för hur alla typer av landskap kan hanteras. Sedan år 2000 har utvecklingen av en karaktärsbaserat synsätt fått starkt stöd av europeiska landskapskonventionen, vars idéer och texter påverkade uppbyggnaden av karakteriseringsmetoder under 90-talet. (Fairclough, Sarlöv Herlin, & Swanwick, 2018)

Landskapskaraktär syftar på ett distinkt, igenkännbart och koncist mönster av element i landskapet som gör att ett landskap särskiljer sig från ett annat. Karaktärer i landskapet kan exempelvis vara särskilda kombinationer av landform, geologi och jordart, vegetation, användning, bostadsområden. Det är karaktären som gör varje del i landskapet särskild och distinkt. (Swanwick, 2002).

Vid karakteriseringsprocessen brukar en eller två av följande uppstå:

- Landskapskaraktärstyper – Är distinkta typer av landskap som är relativt homogena i sin karaktär. De ger ett allmänt uttryck och förekommer på flera ställen.
- Landskapskaraktärsområden – Är unika områden och berättar hur en särskild landskapskaraktärstyp knyter an lokalt. Detta kan tolkas som exempelvis landskapskaraktärstypen skärgård och landskapskaraktärsområdet Stockholmskärgård eller västkusten. Båda är i samma karaktärstyp men har samtidigt sin egen identitet.

Nedanstående är hämtat från Carys Swanwick's guide från 2002 som heter *Landscape Character Assessment: Guidance for England and Scotland* och beskriver LCA-metodens, arbetsgång. Metoden är uppdelad i två delar, då första delen innebär karaktärisering och andra delen bedömning av landskapet.

Karaktärisering

Processen med att identifiera områden som har liknade karaktär, att klassificera och beskriva dem

Steg 1: Definiera ämnet och syftet med analysen. För att sedan bedöma vilka resurser som behövs och vilka som behöver och ska vara involverade. Det är också viktigt att reflektera kring de typer av bedömningar som behövs, med skala och detaljnivå för att kunna fatta avvägda beslut.

I detta steg är det även vanligt med platsbesök för att göra sig mer bekant med landskapet, samt att den grundläggande kunskapen och förståelsen för det ökar.

Steg 2: Skrivbordsstudie. I detta steg identifieras olika karaktärstyper eller karaktärsområden i landskapet. Vid identifieringen undersöks olika typer av material, exempelvis kartor, rapporter, olika typer av data och information.

Steg 3: Fältstudie. När olika sorters data är samlande och karterade är det dags att verifiera informationen ute i fält och se om utkastet till landskapskaraktärer/landskapskaraktärsområden stämmer överens med verkligheten.

I fältstudien undersöks även sådant som kan vara svårt att undersöka i skrivbordsstudien. Då de estetiska och upplevelsevärden som karaktärerna innehåller undersöks, men även att undersöka nutida förhållanden av olika landskapselement. Hur ser tillståndet ut idag för denna karaktär eller för detta område?

Steg 4: Fastställande och beskrivning. I detta steg fastställs och beskrivs de olika karaktärerna. Detta steg är själva resultatet av karakteriseringen och de olika landskapskaraktärstyperna/områdena är kartlagda med tillhörande beskrivning.

Göra bedömning

Steg 5: Val av angreppssätt till bedömning. Ytterligare arbete krävs för att välja och besluta angreppssätt och kriterier för bedömning, samt vilken information som behövs. Ibland kan mer information behöva hämtas in för att fatta beslut.

Vid beslut kan utomstående tankar och åsikter behöva beaktas, för att underbygga ett visst påstående. Exempelvis vid värdering av olika värden i landskapet kan konstnärer och författare beskriva och förklara sina tankar om hur de upplever landskapet. Det kan även vara så att ytterligare fältarbete behövs, då karakteriseringen inte visade sig vara tillräcklig för att kunna fatta eventuella bedömningar.

Steg 6: Bedömningar. Slutligen görs bedömningar utifrån steg 5 och från karakteriseringsprocessen. Dessa bedömningar kan visas i flera former och på olika kartor etc. Det är i detta steg som syftet med analysen besvaras.

Resultat: Slutprodukten är vanligtvis en karta över landskapskaraktärstyper eller -områden, tillsammans med värderingsfria beskrivningar av dess karaktärer. Hur de identifieras och dess huvudkaraktärsdrag.

Johansson (2010) skriver att för att tydliggöra de två delarna karaktärisering och bedömning som ingår i LCA- metodens arbetsgång görs kartor som visar respektive del. Karaktäriserings kartorna visas tillsammans med tillhörande beskrivningar om de identifierade karaktärstyperna.

Bedömningarna visas på ett liknande sätt men med beskrivningarna utbytta till bedömningar. Beroende på syftet med analysen kan även bedömningarna visas i en karta. Hon ger exemplet vid lokalisering av en ny väg, kan en karta göras med innehållande bedömningar (vanligtvis med färgmakeringar) över vilka områden som är lämpliga, respektive olämpliga att bygga vägen på.(Johansson, 2010)

Efter- konsekvensanalys

Syftet med en konsekvensanalys är enligt Stahlschmidt och Nellemann (2009) att undersöka om det tänkta förslaget uppfyller landskapets och anläggningens/den tänka förslagets krav. Konsekvensanalysen kan sägas ha dubbla syften, dels vilken påverkan det tänkta förslaget kommer att ha på landskapet och dels vilken påverkan landskapet kommer att ha på förslaget.

Konsekvensanalysen ingår således i arbetsprocessen när ett eller flera förslag finns, för att sedan välja ut den mest lämpliga lösningen bland flera olika alternativ. Då avsikten är att förutse vilken påverkan förslaget har på och landskapet, samt vilken påverkan landskapet har på förslaget om exempelvis en anläggning placeras här och vilken utveckling som kommer att äga rum på platsen. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

De landskapsanalyser som används *före* och *i samband med* för att analysera det befintliga landskapet kan också användas till att analysera det framtida. Vissa företeelser visas först när det finns ett utkast/ alternativ till förslag att förhålla sig till. Stahlschmidt och Nellemann (2009) ger exemplet med att analysera hur det kan upplevas att cykla på en nyplanerad cykelväg, först kan göras när det finns ett förslag på vilken sträckning cykelvägen ska ha. Konsekvensanalysen kan då redovisas i form av en bildsekvensanalys med antingen frihandperspektiv eller fotobilder/Collage över det tänkta upplevelseförloppet. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

En konsekvensanalys är dock inte att förväxla med en miljökonsekvensbeskrivning, som ofta är mer omfattande. Miljökonsekvensbeskrivningen behandlar anläggningen/förslagets påverkan på miljön och landskapet. Det är en analys av ett färdigt

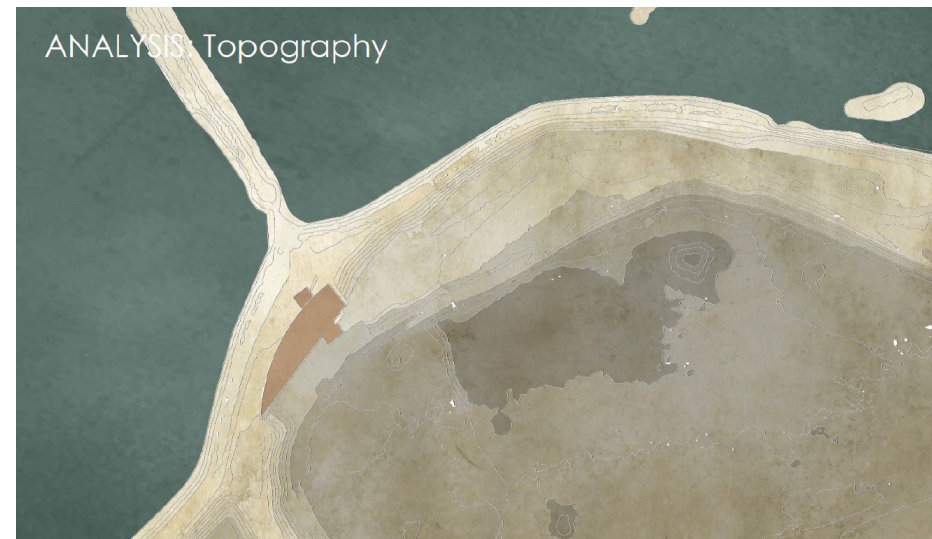
förslag och skiljer sig från konsekvensanalysen på många sätt, bland annat att konsekvensanalysen kan göras i alla steg av processen, samt att landskapets påverkan på anläggningen/förslaget också tas med. Den kan också vara inriktad mot ett mer specifikt ämne, som exempelvis visuell påverkan. Ett annat användningsområde för konsekvensanalysen är vid presentationen för att beskriva ett förslags olika delar. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Vid presentation av ett förslag för allmänheten är det särskilt viktigt med vilken framställningsteknik som används vid konsekvensanalyser, med val mellan abstrakta och verklighetstroga framställningsmetoder. Men även att välja mellan saklig och tydlig information eller information som är färgad av sitt syfte. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Dela upp förslaget i teman

Ett sätt att presentera eller att analysera ett förslag är att dela upp det i temakartor som behandlar förslaget och dess aspekter/delar. Detta görs genom en lager på lager teknik och temakartorna kan läggas på varandra till en helhet. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009) Det kan tolkas som att den som utför analysen behöver dela upp den komplexa verkligheten i delar, för att få möjlighet att förstå den.

Stahlschmidt och Nellemann tar också upp att idag, då det är vanligt att arbeta med digitala program som CAD eller GIS är det naturligt att tänka i teman och i lager. I programmen används olika lager som kan läggas ovanpå varandra och tändas och släckas efter behov. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Figur 6: Temakarta topografi

Figur 7: Temakarta vegetation

Sammanfattande helhetskartor

Denna metod har som syfte att visa den påverkan som anläggningen/förslaget kan ha på den omgivande miljön. Detta brukar också förmedlas genom lager på lager teknik då enskilda skikt sätts samman som visar de olika effekter som förväntas uppkomma. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Temakartor är ofta mer enkla och lättförståeliga, jämfört med helhetskartor som är mer komplexa och svårare att ta till sig. Ett sätt att göra kartor mer lättlästa är att välja tydliga symboler och använda sig av färger. En mera översiktlig skala kan användas vid temakartor än vid sammanfattande helhetskartor. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009) Detta kan bero på att helhetskartor ofta innehåller fler element och symboler jämfört med temakartor. Stahlschmidt och Nellemann (2009) skriver dock att styrkan med en sammanfattande helhetskarta är att den visar på samspelet mellan temakartornas olika enskilda faktorer. Slutsatsen blir därmed att både temakartor och sammanfattande helhetskartor är två tekniker som kompletterar varandra.

Bildserie med landskapsscenarier

Denna konsekvensanalys studerar en bildserie med olika scenarion för landskapet. Bildserien visar landskapets utvecklingsförlopp med att först visa hur det tidigare landskapet såg ut, sedan visas det nuvarande landskapet och den förändring som har skett över tid. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Därefter visas två scenarion som antingen visar hur landskapet kommer att utvecklas om fortsätter som den tidigare gjort eller hur det skulle se ut med en alternativ utveckling. Exempelvis hur ett idéförslag kan påverka platsen att utveckla sig i en annan riktning. (Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Summering av bilder ingår i bildserien:

1. Hur såg det tidigare landskapet ut?
2. Hur ser det nuvarande landskapet ut?
3. Hur kommer landskapet att utvecklas om utvecklingen fortsätter som den tidigare gjort?
4. Hur kommer förslaget med dess planeringsmässiga idéer att påverka hur landskapet/platsen framträder sig istället?

(Stahlschmidt & Nellemann, 2009)

Till exempel kan ett bildscenario visa på hur det öppna landskapet håller på att växa igen. Då kan bilden före visa ett gammalt kulturlandskap med betesdjur som betade marken och höll den öppen. Den nuvarande bilden visar sedan konsekvenserna av att betesdjuren inte längre finns på markerna, med vegetation och sly som växer upp.

En konsekvensbild visar sedan vad som händer om utvecklingen fortsätter som den tidigare har gjort, med ett landskap som helt har vuxit igen. Den sista bilden visar ett alternativt scenario enligt ett förslag, till exempel att återställa den gamla öppna markerna med att gallra och sätta in nya betesdjur igen.

Före och efterbilder, som visar olika alternativ

Detta är en välanvänd metod och före- och efterbilder används traditionellt som en konsekvensanalys som illustrativt visar ett förslag eller flera alternativa förslag. Vanligtvis visas analysen med en bild av det befintliga landskapet/platsen och sedan en bild av det framtida möjliga. (Stahlschmidt & Nellesmann, 2009)

Denna analys ger ofta en konkret och verklighetstrogen bild då samma perspektiv används för att visa det nutida och den möjliga förändringen som förslaget ger. Detta ställer även krav på illustratören, som måste konkretisera ett förslag även om det ännu inte är byggt. (Stahlschmidt & Nellesmann, 2009). Illustratören kan själv välja illustrationsmetod som avbildning av ett foto, och sedan skissa in den förändring som förslaget kommer att ge eller med ett fotomontage.

Figur 8: Förebild

Figur 9: Efterbild

Studie av tre idéskisser

Introduktion

Idéskisserna kommer efter denna introduktion att behandlas var och en för sig och kommer att skiljas åt med olika färgmarkeringar. Idéskissernas innehåll kommer att studeras med litteraturstudien om landskapsanalyser som grund.

Stora Torget- en idéskiss
- Gjordes år 1995

Skaparen av denna idéskiss är Klaus Zwirner och han hade ett eget arkitektkontor i Linköping. Idéskissen är gjord på uppdrag av kommunledningskontor och Klaus har via sitt arkitektkontor arbetat som konsult åt kommunen i Linköping.

Klaus har arbetat främst analogt med skisser, akvarell, tidningsurklipp och besök ute i fält. De landskapsanalyser som finns är även dem gjorda analogt. Det digitala som finns i idéskissen är foton, mest svartvita som fångar olika detaljer och rum.

Flera personer har kommit med synpunkter under arbetets gång, främst en arbetsgrupp från kommunen. Men även politiker, Länsstyrelsen, vägverket, fastighetsägare, cityföreningen, affärsidkare, journalister, konstnärer, arkitekter, Linköpings universitet och till sist goda vänner och bekanta har kommit med synpunkter. I idéskissen finns en avslutande sida där Klaus ger ett stort tack till alla som medverkat.

Idéskiss Källviksberget, Simonsberget och Norsboberget
Gjordes år 2017–2018

Denna idéskiss är jag själv författare till och jag har jobbat med den mestadels självständigt. Vid arbetet med landskapsanalyserna har jag främst använt mig av digitala kartor och ortofoton som jag har hanterat i datorprogrammet GIS. (GIS är ett geografiskt informationsbehandlingsprogram). Även andra datorprogram har använts, främst Adobe som Illustrator och Photoshop.

Jag har även gjort flera besök i området som idéskissen behandlar och har främst använt mig av fotodokumentation för att komma ihåg olika rum och karaktärer. Samt studerat den vegetationen finns.

Brukarmedverkan har också delvis gjorts, främst med telefonintervjuer av tre personer som bor på en hästgård i området. Även olika diskussionsseminarium med flera olika kompetenser som kommunbiologer, arkitekter, kultur- och fridtdsdepartementet har under processen kommit med synpunkter på arbetet.

Idéskiss och möjlig disposition av tomten för f.d Trofédepån,
Lillängshamnen, Skoghall

Gjordes år 2014

Denna idéskiss är ett konsultuppdrag gjord av Sweco, för Hammarö kommun i Värmland. Idéskissen har tagits fram av en arbetsgrupp på fem personer och de har använt sig av ett workshopbaserat arbetssätt. Arbetsgruppen jobbade tillsammans vid två tillfällen, och sedan togs en förstudie till gestaltungsprogram fram.

Den workshopbaserade arbetsmetoden har främst varit analog, med att jobba med en fysisk modell, bildkollage, och skisser, men de har också jobbat digitalt i SketchUp där en digital modell har byggts upp. Deras kartunderlag har främst varit ortofoton och analyserna ser ut att ha bearbetats grafiskt i Illustrator.

De har även haft en medborgardialog som underlag till idéskissen som gjordes 2011.

Idéskisserna studeras utifrån fyra aspekter

För att ge en struktur åt studien har fyra aspekter, rubriker undersöks, vilket refererar till Kvale och Brinkmann (2014) och till en av deras ad hoc – tekniker. Ad hoc – tekniken gör det enklare att dra slutsatser i uppsatsens reflektion och diskussions del, att se gemensamma mönster/teman återfinns i alla idéskisserna, eller vad det är som skiljer dem åt.

Aspekterna har valts med utgångspunkt i uppsatsens syfte, mål och frågeställningar. Att visa exempel på idéskissens innehåll, upplägg och resultat och på så sätt underlätta för den som själv står inför uppgiften att skapa en idéskiss.

Frågeställningarna har varit viktiga när jag funderat ut de fyra aspekterna:

- Hur kan arbetsprocessen med en idéskiss, innehållande landskapsanalyser se ut och vilka angreppssätt och verktyg kan användas?
- I vilken form kan en idéskiss presenteras?

Idéskissens bakgrund, syfte och mål

Denna rubrik är tänkt att ge en snabb överblick om vad den aktuella idéskissen handlar om.

Idéskissens uppbyggnad och struktur

Denna rubrik syftar till att på ett kortfattat sätt beskriva den aktuella idéskissens uppbyggnad och struktur, att vara en liten sammanfattning av vad den innehåller.

Hur har arbetsprocessen sett ut kring idéer, val och beslut

Här kommer utvalda delar i idéskisserna beskrivas mer ingående, med fokus på arbetsprocessen, vilka verktyg och angreppssätt som har används.

Presentation och sammanställning

Under denna rubrik kommer den aktuella idéskissens slutprodukt att visas, hur dess förslag presenteras och vilket format.

Stora Torget- en idéskiss

Idéskissens bakgrund, syfte och mål

Arkitekten Klaus Zwirner och hans forna privata arkitektbyrå fick hösten 1995 ett uppdrag av Linköpings kommun att se över stora torgets utseende och funktion. Målet var att torget skulle återfå den status som det tidigare haft i staden, då stora torget och andra delar av Linköpings innerstad hade pekats ut som ett riksintresse för kulturminnesvården.

Problem och frågor som ska lösas i idéskissen:

- Trädens placering på torget
- Att få torget visuellt enhetlig i allt från markbeläggning till gatudetaljer som skyltar, belysning och busskurer med mera.
- Att lösa problemet mellan trafikslagen på torget: gående, cyklister och busstrafik.
- Att se över dispositionen för olika verksamheter på torget.
- Att knyta an till historien och att undvika förändringar som påtagligt kan skada den gamla kulturmiljön.
- Att återigen göra Stora Torget till ETT torg.

Figur 10: Bilden visar omslaget på Stora Torget - en idéskiss

Figur 11: Bilden ovan visar ett uppslag med idéskissens innehållsförteckning till höger och till vänster under rubriken "vad hittar jag var?" finns ett bildcollage som visar ett smakprov på dess olika delar som ska locka läsaren att vilja studera idéskissen vidare.

Idéskissens uppbyggnad och struktur

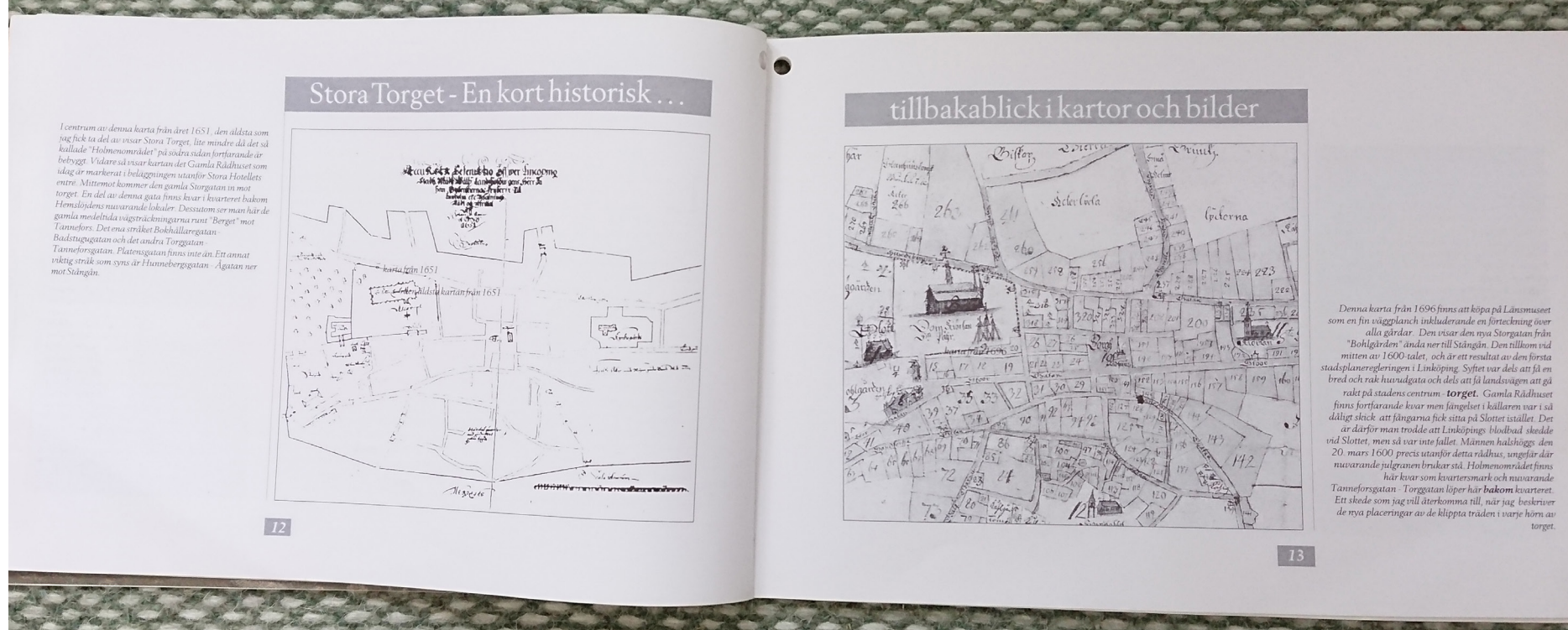
Idéskissen inleds med sitt syfte och frågan "Varför bygga om Stora Torget?". Sedan kommer ett omfattande historiska avsnitt som med kartor och bilder beskriver hur torget har förändrats genom tiderna. Det historiska avsnittet är en viktig del av idéskissen då Stora Torget är av riksintresse för kulturminnesvården.

Därefter kommer konceptavsnittet: "Stora Torget – ETT torg". Ett koncept som grundar sig på den historiska analysen och en återgång till den visuella enhet som torget en gång var. Efter konceptavsnittet behandlas torgets många delar och komponenter, som behandlas var och en för sig med egna avsnitt. Det som är gemensamt för dem alla är att de knyter an till och underordnar sig konceptet "Stora Torget" ett torg. De delar som behandlas är torgets beläggning, vegetation, historiska element, belysning, möblering, gång- och cykeltrafik och funktioner, samt ett avsnitt som behandlar torgets verksamheter som torghandel.

Varje avsnitt om torgets delar och komponenter visar processen för de olika val som görs och därefter sammanställs allt i ett avsnitt som heter "Ett torg – många önskemål – en första skiss". Detta avsnitt illustrerar på ett kreativt sätt med "pusselbitar" hur torgets alla delar har satts samman. Själva idéförslaget redovisas med en illustrationsplan som ger en tydlig helhetsbild.

Därefter kommer ett avsnitt med en kostnadsbedömning om hur mycket det skulle kosta att anlägga idéförslaget, men även en antydning att med idéförslaget skulle skötsel och underhållskostnader bli lägre, då han valt hållbara och beständiga material.

Idéskissen avslutas med källförteckning och han tackar och nämner de många personer som var varit med och bidragit till framställandet av idéskissen.

Figur 12: Uppslaget visar några av de gamla kartor som finns i den historiska analysen.

Hur har arbetsprocessen sett ut kring idéer, val och beslut?

Då Stora Torget är av riksintresse för kulturminnesvården finns ett tydligt syfte med att göra en gedigen historisk analys, då torget ska återfå den status som det tidigare haft i Linköping. För att fatta väl avvägda beslut har Klaus främst använt sig av de resurser som funnits på läns museet och kommunledningskontoret. Från kommunen har Klaus fått hjälp av arbetsgrupp med personer som jobbade inom trafik, planering, park och miljö. I idéskissen syns också att Klaus gjort flera platsbesök på torget då det i idéskissen finns flera foton och skisser på hur torget såg ut det år det gjordes, år 1995.

En skrivbordsstudie kan sägas ha gjorts där Klaus har studerat olika historiska kartor, böcker, artiklar, tidningsurklipp och haft samtal med flera olika människor och kompetenser. För att samla information och fånga Stora Torgets karaktär.

Informationen från skrivbordsstudien har legat som grund för de landskapsanalyser som finns: historisk analys, konsekvensanalyser, analys av flera olika alternativ för exempelvis vegetation, brukarmedverkan med samtal med personer som vistas på torget, tidningsurklipp med åsikter från medborgarna om torget, skisser och fotografier som analyserar torgets rumslighet.

När många analyser har gjorts och aspekter har tagits till vara liknar han sin gestaltningsprocess med att lägga ett pussel. Där varje pusselbit är en aspekt eller ett önskemål att ta till vara på. Han avslutar med orden: "Mitt pussel är lagt, TACK för din pusselbit".

Vid samtal med Klaus kvarlevande fru Anna Hesser (2018) pratade vi om att Klaus var väldigt ambitiös i utförandet av idéskissen och la mycket tid för att samla information, göra analyser och att göra saker för hand i att rita ritningar, färglägga i akvarell, skisser och perspektiv.

Figur 13: Denna skiss är tänkt att visa på hur skräpigt och rörigt det ser ut vid torghandel på torget.

Skissen som arbetsverktyg

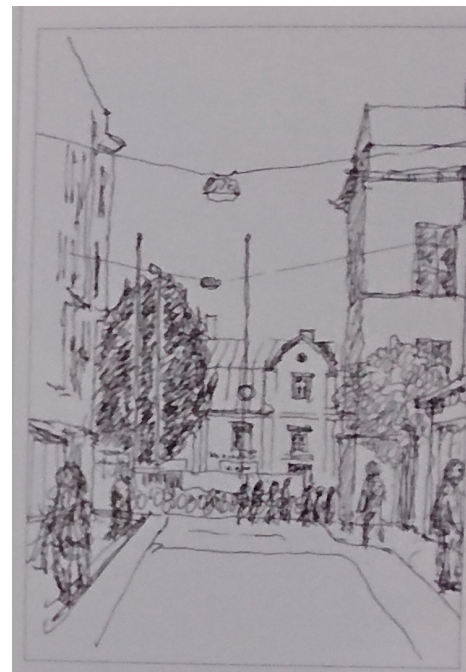
I idéskissen finns flera skisser som visar hur Klaus har studerat torgets rumslighet och karaktär med skissen som arbetsverktyg. Via skissen har han fångat torgets sammanhang, hur det ser ut från dess sidogator och de dagar med mer aktivitet på torget som vid torghandel.

Via skisserna analyserar Klaus torget och drar slutsatser, att det idag (år 1995) är alldeles för stökigt och rörigt på torget vid torghandel, då handel sker direkt från skåpbilar, eller specialbyggda husvagnar. Han föreslår att handeln ska ske från enkla stånd, med tygtak, som knyter an till den gamla torghandeln som var mer enhetlig.

En annan analys han gör som syns i hans skisser är att almarna som står på torget är alldeles för stora och bland annat döljer torgets fina fasader.

Figur 14:
Skissen visar en inblick mot Stora Torget med Central Palatset i centrum, från en av torgets anslutande gator.

Figur 15:
En skiss från en av gatorna till torget och visar hur de stora almarna på Stora Torget döljer husens fina fasader.

Figur 16: Bilden ovan visar det första heluppslaget i idéskissen, med en vy över torget från 1916, en tid då torget var ETT stort sammanhängande torg.

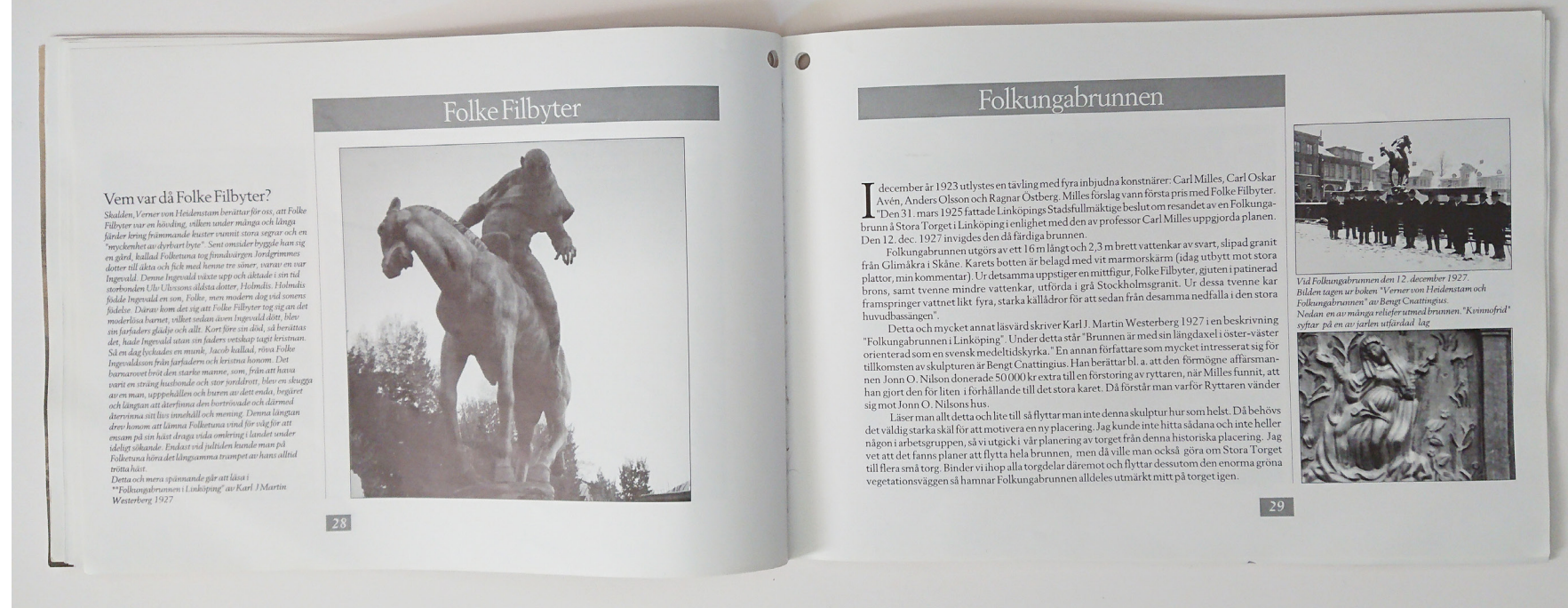
Historisk analys som grund till val av koncept

Klaus och kommunledningskontoret var överens om att innan ett nytt skissförslag gjordes på torget, var det viktigt att studera dess historia. Tidigare nämndes att stora torget, med delar av Linköpings innerstad utpekats som ett riksintresse för kulturminnesvården.

Därför fick den historiska analysen stor plats i idéskissen och det kan sägas att den även lade grunden för konceptet "Stora torget – ETT torg". Detta koncept har historisk anknytning till hur det har varit i århundraden, innan det byggdes om i slutet på 70 – talet. Då en trädrad av Hörsholmsalmar planterades på torget och delade upp det i olika rum.

Konceptet knyter an till platsens själ, *genius loci* och återställer torget till den visuella enhet det en gång var. Det är också ett tillåtande koncept för både nya som gamla historiska element, så länge de underordnar sig konceptet "Stora Torget – ETT torg".

På följande sidor visas några exempel på hur Klaus har jobbat med historiska element, som att bevara folkungabrunnen med skulpturen Folke Filbryter och att synliggöra de spår som finns kvar av rådhuset. Samt hur han har jobbat med nya element och vegetation, med förslag på nya träd i form av strikt klippta plataner.

Figur 17: Mitt på uppslaget syns skulpturen av Folke Filbyter

Valet att bevara folkungabrunnen med skulpturen Folke Filbyter

Här har den historiska analysen lett till valet att bevara Folkungabrunnen med skulpturen Folke Filbyter och dess tillhörande vattenkar på torget. Avsnittet inleds med en bild på skulpturen och en beskrivning av vem Folke Filbyter var, att han var "en hövding, vilken under många och långa färder kring främmande kuster vunnit stora segrar".

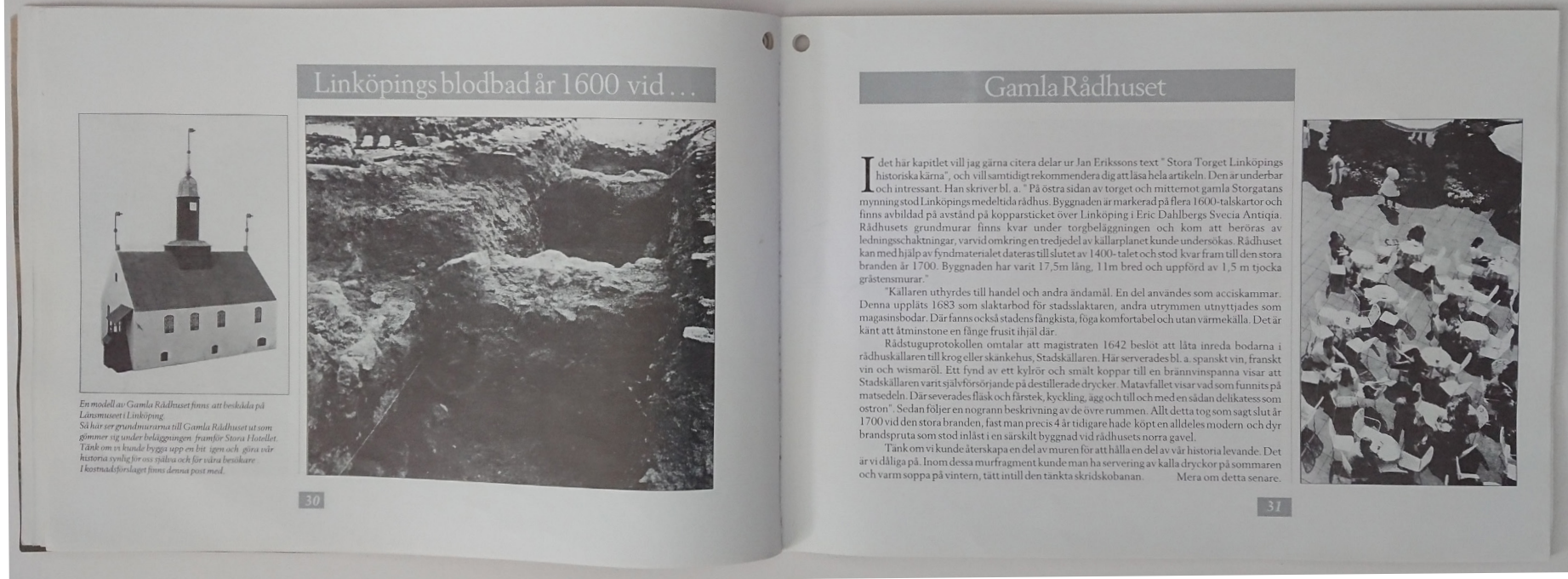
Sedan kommer en beskrivning om Folkungabrunnen och dess historia, att det år 1923 utlystes en tävling mellan fyra stycken konstnärer, där konstnären Carl Milles vann. Carl hade i sitt tävlingsförslag att ur Folkungabrunnen skulle en skulptur med Folke Filbyter resa sig. Själva brunnen utgörs av ett vattenkar som med sin längdaxel i öst - västlig riktning har samma orientering som en gammal svensk medeltidskyrka.

Vidare i den historiska analysen förklaras hur strukturer och element på torget som vid första anblick kan upplevas som slumpmässiga egentligen har en anledning till varför de är så. Vid uppförandet av

skulpturen på Folke Filbyter så upptäckte konstnären Carl Milles att han gjort skulpturen för liten i förhållande till vattenkaret. Då donerade den förmögne affärsmannen Jonn O. Nilson som hade sitt hus vid Stora Torget 50.000 kr till en förstoring av den. Denna donation förklarar varför Folke Filbyter hans skulptur sedan riktade sig mot Jonn O. Nilsons hus vid invigningen 1927.

Klaus och hans arbetsgrupp på kommunledningskontoret drar slutsatsen att den historiska analysen ger starka skäl till att bevara Folkungabrunnen med Folke Filbyter på torget. Han skriver att de har funnits planer på att flytta Folkungabrunnen tidigare, men att de hade förkastats.

Folkungabrunnen med dess tillhörande och relativt avlånga vattenkar ger enligt Klaus, torget en allt för hård uppdelning. I idéförslaget visar han på hur att denna känsla kan mjukas upp genom att vid sidan av vattenkaret plantera en Fontänpil. Planterandet av Fontänpil vid sidan om vattenkaret visar på likheter med den norska kulturmiljöanalysen och dess syfte, att utveckling av miljön kan ske, samtidigt som dess historia hålls levande.

Figur 18: Uppslaget visar en del av Klaus historiska analys om gamla rådhuset. Han har studerat en modell på länsmusset och tittat på bilder när grundmuren hittades då ledningschaktningar gjordes på torget.

Idén om att synliggöra gamla rådhuset grundmur/sockel

På Stora Torget ska historian hållas levande och det visar sig även i förslaget att bygga upp delar av det gamla rådhusets sockel/grundmur som gömmer sig under torgets markbeläggning. Rådhuset nämns på flera ställen i idéskissen och visar Klaus arbetsprocess.

Han arbetsprocess börjar vid den historiska analysen, då han nämner att det gamla rådhuset syns på flera 1600 – talskartor. Han har även studerat gamla målningar, en målning som är ett kopparstick efter Eric Dahlberg som visar en vy över Linköping på avstånd, där rådhuset och dess omgivning finns med. Andra målningar han har studerat är två akvarellmålningar av konstnären Mats Gilstring som visar en konsekvensanalys med före- och efterbilder vid den stora branden då rådhuset brann ner år 1700.

Mats målningar överensstämmer med litteraturstudien om före- och efterbilder då samma perspektiv används för att ge en så verklighetstrogen bild som möjligt. Målningen som visar bilden före branden visar en trästad och i centrum av bilden står rådhuset. Bilden som visar situationen efter branden visar förödelsen där många av trähusen nästan helt brunnit ner och av rådhuset finns endast dess fasad kvar som var uppförd av 1,5 m tjocka gråstensmurar.

Han har även läst Jan Erikssons text "Stora Torget Linköpings historiska kärna" och har flera citat ur hans text med i idéskissen. I citaten står det mycket om rådhusets historia och dess källare som 1642 gjordes om till krog under namnet Stadskällaren. Klaus drar slutsatsen att då rådhusets grundmur finns kvar under torget, kan delar av den göras synlig igen och bilda en uteservering. På så sätt kommer det återigen att serveras mat här och hans förslag visar på hur historian kan visas på ett nytt och kreativt sätt!

Figur 19: En av de gamla kartorna från 1600-talet som finns med i idéskissen. I mitten av kartan syns stora torget och en liten figur av gamla rådhuset.

Figur 20: Mats Gilstrings målning före branden år 1700 som Klaus har studerat och har med i den historiska analysen om gamla rådhuset.

Figur 21: Mats Gilstrings målningar efter branden år 1700 som Klaus har studerat och har med i den historiska analysen om gamla rådhuset.

Figur 22: Bilden visar ett perspektiv på det slutliga idéförslaget, i målningen/perspektivet visar Klaus på vilken sätt han tänker att rådhusets grundmur/sockel kan synliggöras. Pilen markerar sockeln/grundmuren.

Figur 23: Visar en vy över torget på 1910-talet, som visar ett torg med gatsten i granit.

Idé- markbeläggning som bidrar till en visuell enhet

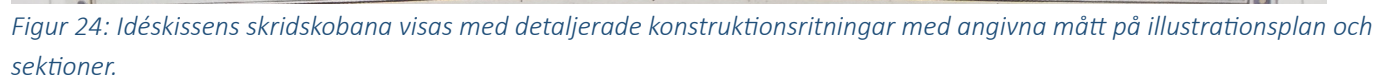
Klaus inleder avsnittet med att "Beläggningen lägger grunden till ett torg" och hänvisar till historiska bilder om hur torget en gång såg ut, som exempelvis i uppslaget ovan med en vy över torget från 1910-talet. Detta för att ge en bild av när hela torget var belagt av gatsten, men också av ett dåtida tomt torg med spartansk möblering, som gjorde att torget upplevdes kyligt och tomt. Denna tomhet är en del av hans argument kring varför nya element måste föras in på torget för att ge en mer ombonad känsla, som exempelvis vegetation.

I argumentationen till varför det bör satsas på att ge Stora Torget ett fint och hållbart golv i granit använder Klaus sig av en liknelse i textform. I i texten beskriver han att torget i en stad är som ett vardagsrum i ett hem. Vardagsrummet brukar vara hemmets finaste rum, och Klaus och hans arbetsgrupp anser att Stora Torget är Linköpingsbornas vardagsrum och bör därför vara stadens finaste rum. Ett rum som dessutom fungerar som en målpunkt för Linköpingsborna.

När torget byggdes om på 1970 – talet byttes halva torgets beläggning ut mot asfalt och betong. Vilket gjorde torget mer osammanhängande och inte till en visuella enhet det en gång var, men det var också ett tydligt sätt att skilja på olika funktioner och delar av torget.

För att skilja olika funktioner på torget och samtidigt få den visuella enheten väljer Klaus att ha olika form på granitstenarna som exempelvis storgatsten, smågatsten och granitplattor. Låga kantstenar kan skilja gång- och cykeltrafik ifrån varandra, att cykelbanan får släta granitplattor som gör det enklare att cykla.

I sin arbetsprocess har han fått inspiration från andra städer han har varit i. I idéskissen visas två inspirationsbilder, en bild med granitplattor och gatsten tillsammans i Köpenhamn en annan bild på en granitbeläggning i Motala där en låg kantsten skiljer biltrafik och gångyta.

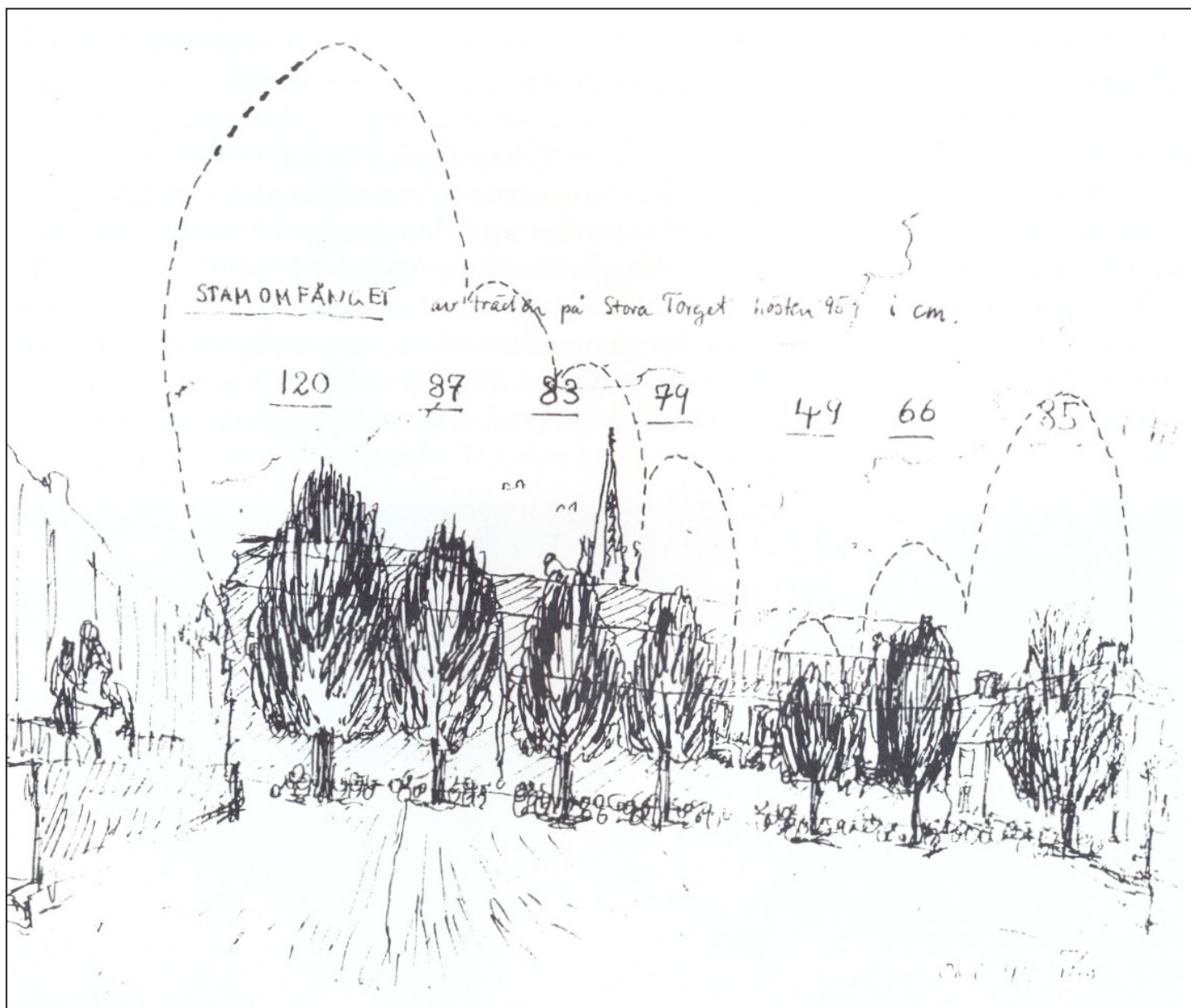

Ett förslag i idéskissen är att bygga en skridskobana på torget. Skridskobanan är tänkt att vara en mötesplats och träffpunkt för Linköpingsborna vintertid. Att skridskobanan redovisas på ett så detaljerat sätt beror på att den var ett beställningsuppdrag från Cityföreningen och fastighetsägarna i centrum.

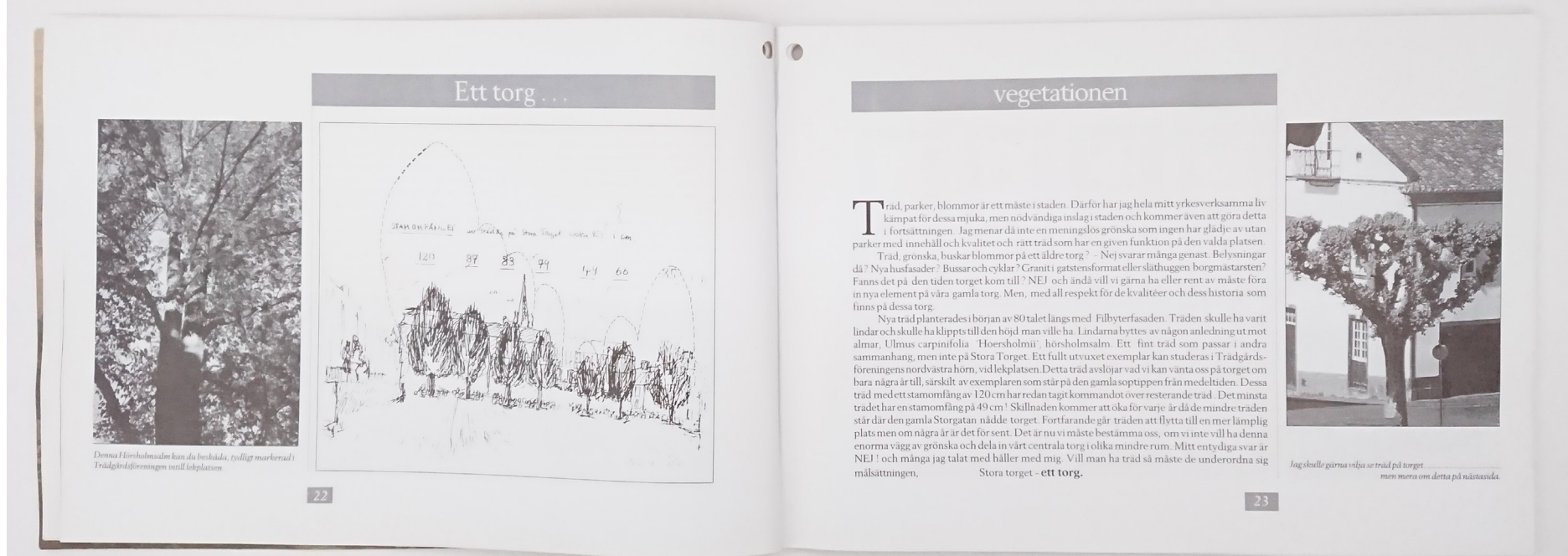
Klaus lyfter fram att även om skridskobanan är ritad i traditionell stil, kan den byggas med enkla medel. I byggnadsbeskrivningen som finns på ritningen skriver han till och med att vem som helt kan bygga skridskobanan, men att arkitekten Klaus måste vara med vid byggandet. Skridskobanan ska med sin enkla konstruktion kunna plockas ner när den inte används under årets varmare månader.

Figur 25: Vid ett platsbesök har Klaus fotograferat de stora hörsholmsalmarna som delar upp torget i olika rum.

Figur 26: Konsekvensanalys över trädens framtida utveckling och de största träden är planterade där en gödselgrop låg på 1600-talet.

Figur 27: Uppslaget visar konsekvenserna om Hörsholmsalmarna får stå kvar på torget.

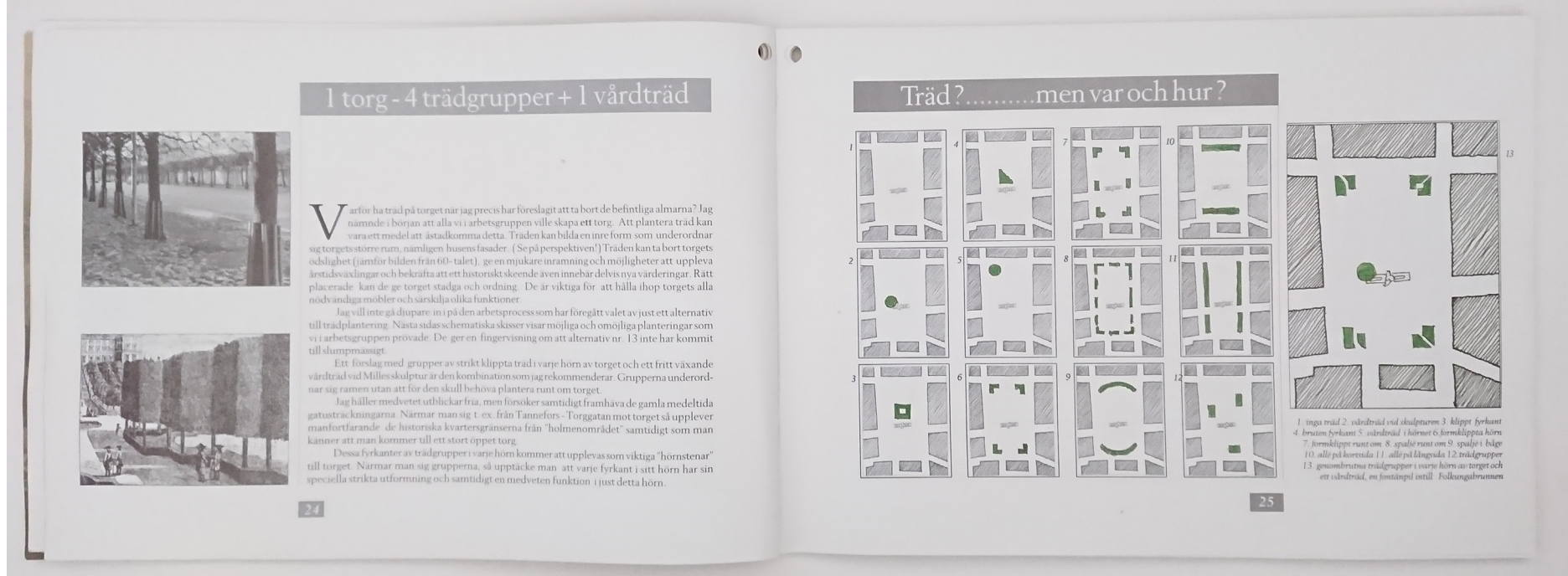
Idén om strikt klippta plataner på torget

Återigen i rubriken som behandlar avsnittet vegetation knyter Klaus an till konceptet ett torg. Avsnittet inleds med att beskriva hur torgets då närvarande vegetation inte bidrog till det genom en konsekvensanalys. Konsekvensanalysen visar den trädrad av sorten *Ulmus carpinifolia* 'Hoersholmii', Hörsholmsalm som när idéskissen gjordes, stod på torget. Hörsholmsalmarna hade olika höjd och stamomfång, samt att de tillsammans bildade en oregelbunden "vägg" på torget som gjorde att det delades upp i olika rum, vilket inte bidrog till en helhet. Klaus nämner att träden däremot ger torget en mer ombonad känsla, men att det är viktigt med rätt sorts vegetation och med rätt placering.

Konsekvensanalysen visar likt en bildserieanalys ett framtida landskapsscenario, att träden kommer bli ännu större och utvecklas ännu mer oregelbundet då det råder olika markförhållanden för träden. Att det ena trädet är så stort beror på det på 1600 – talet fanns

en grop som fylldes med gödsel och annat avfall på torgets västra sida. Där gropen en gång var står idag de största almarna med god tillgång till näring, vilket almarna till öster om trädraden inte har, vilket gör att de är mindre. Utan den historiska analysen hade det inte funnits en rimlig förklaring till att träden växer så olika på torget.

Klaus skriver också att Hörsholmsalmar är ett fint och stort träd, men som tyvärr på grund av sin storlek inte passar in på stora torget och inte underordnar sig konceptet "Stora torget – ETT torg". Han visar en exempelbild på Hörsholmsalmens stora storlek från ett exemplar som växer i Linköpings trädgårdsförening, för att ytterligare visa och beskriva dess utveckling. Som sista argument för att Hörsholmsalmarna inte passar in på torget skriver Klaus att alla han pratat med håller med honom, vilket ger ett tecken på brukarmedverkan och samtal.

Figur 28: Uppslaget visar arbetsprocessen då han via en konsekvensanalys av 13 förslag, kommit fram till var träden ska placeras på torget.

Hans förslag är att dessa träd ska bytas ut mot strikt klippta plataner som underordnar sig torget. Val av träd får också ett eget uppslag som motiverar trädvalet, att de finns på Clemenstorget i Lund och med inspirationsbilder som visar på hur klippta plataner ser ut i en hårdgjord miljö. För att komma fram till var de nya träden skulle stå gjordes en konsekvensanalys med skisser för att utvärdera flera olika förslag på placering. De 13 skisserna visar på skissen som arbetsmetod och att flera skisser lägger grunden till ett slutligt val. Det är också en viktig del i landskapsarkitektens kommunikation att förklara hur vi kom fram till något. Detta är ett exempel på att val av träd och dess placering inte var slumpmässigt valt, utan att han utifrån konceptet "Stora Torget – ETT torg" skissat sig fram till ett beslut.

I sitt skissförslag för placering av träd har han medvetet hållit utblickar från och in till torget fria, samtidigt som de framhäver de gamla medeltida gatusträckningarna. De klippta platanerna kommer bilda

en inre form som underordnar sig torget. I och med att de kommer att klippas regelbundet kommer platanerna att behålla sin form, utan att växa sig för stora. Med trädens placering kommer ett visuellt enhetligt rum att skapas, och Folkungabrunnen med Folke Filbyter kommer återigen att upplevas som att den står mitt på torget, som den praktiskt taget gör. Trädraden med Hörsholmsalmarna som delade upp torget i flera rum tog bort denna visuella aspekt med Folkungabrunnen i centrum. På så sätt har både konceptet och Folkungabrunnen historiska placering tagits i beaktning vid placeringen av träd. Som nämndes tidigare så kommer Folkungabrunnen och dess hårda känsla att mjukas upp med att det vid den också kommer att planteras en friväxande Fontänpil.

Figur 29: Bilden visar på ett illustrativt sätt att många tankar och önskemål har tagits i beaktning i det slutliga idéförslaget.

Figur 31: Klaus illustrationsplan är vackert målad i akvarell.

Figur 32: Perspektiv som är målad i akvarell, här syns förslaget med uppbyggnad av gamla rådhusets grundmur/sockel på torget.

Figur 33: Perspektiv som är målad i akvarell, lägg märke till de klippta platanerna i bilden och den sammanhängande markbeläggningen.

Idéskiss – Källviksberget, Simonsberget, Norsboberget

Idéskissens bakgrund, syfte och mål

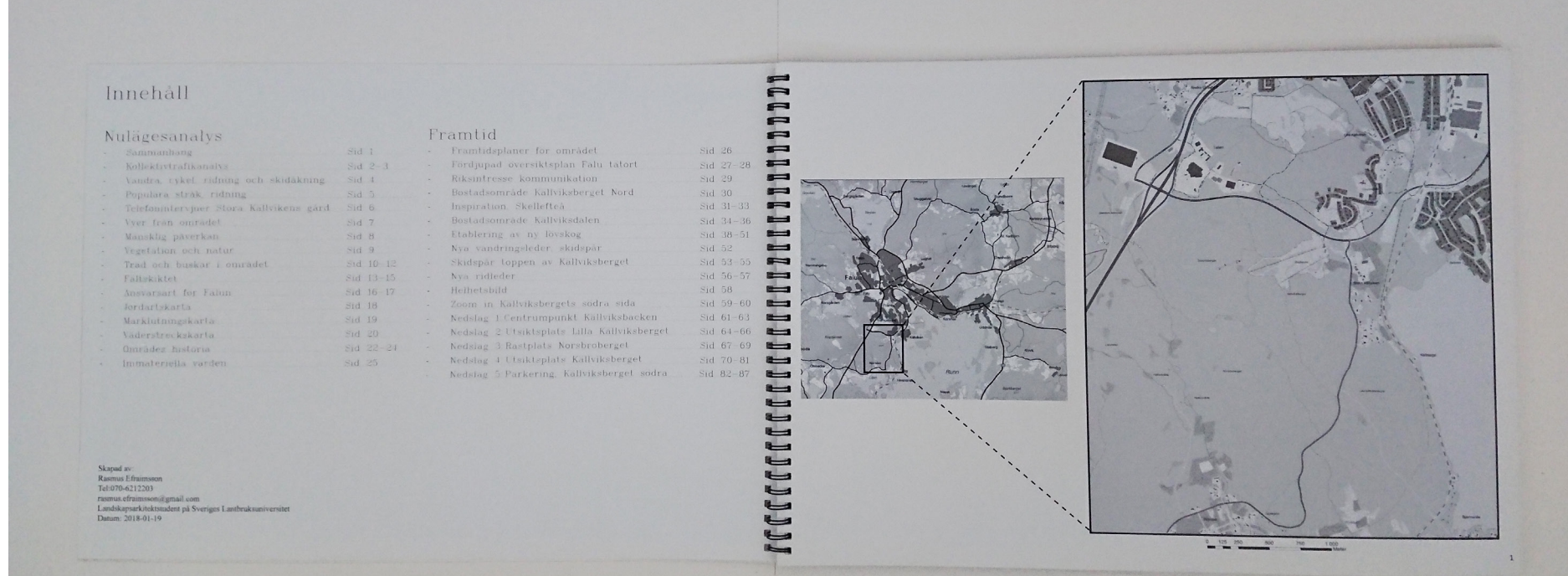
Jag Rasmus Efraimsson, fick under praktik (nov 2017 – jan 2018) på Falu Kommun ett uppdrag att göra en idéskiss för området Källviksberget, Simonsberget och Norsboberget. Området för idéskissen har pekats ut som utvecklingsområde i den fördjupade översiktsplanen för Falu tätort. Idéskissens syfte är att för området skapa idéer för utveckling av bostäder, rekreation och friluftsliv.

Problem och frågor som ska lösas i idéskissen:

- Se över möjligheterna för friluftsliv med nya skidspår, ridleder och vandringsleder i området.
- Se över hur bebyggelse av bostäder kan ske, utan att rekreativa värden går förlorade.
- Analysera och ge en bild av områdets nuläge
- Med stor frihet komma med olika idéer för utveckling av områdets rekreations- och naturvärden.

Figur 34: Bilden visar omslaget på idéskiss - Källviksberget, Simonsberget, Norsboberget.

Figur 35: Uppslaget visar idéskissens innehållsförteckning och på dess högra sida finns en översiktskarta över området som idéskissen behandlar och en karta över vart området ligger i Falun. Tanken med kartorna är att vissa idéskissen och dess sammanhang till Falun, för att snabbt sätta in läsaren om var vi är.

Idéskissens uppbyggnad och struktur

Idéskissen är uppdelad i två delar. Den första delen är en nulägesanalys som beskriver och analyserar olika aspekter av området. Den andra delen handlar om områdets framtid, där olika tankar och idéer på framtida utveckling presenteras.

De analyser som finns i nulägesanalysavsnittet är om trafik och kollektivtrafik, Aktiviteter i området idag vandra, cykel, ridning och skidåkning. Karaktärsanalyser med vyer från området och immateriella värden, vegetationsanalys som beskriver områdets vegetation och trädarter. Områdets förutsättningar och ståndort med kartor över områdets jordarter, väderstreck och marklutning. I nulägesanalysen finns också en historisk analys som berättar om varför området ser ut som det gör idag.

Framtidsavsnittet är egentligen själva idéskissen, som i sin tur är byggd på nulägesanalysen. Avsnittet börjar med att förklara det syfte och mål som finns med idéskissen under rubriken: "Framtidsplaner för området". Avsnittet tar avstamp i den fördjupade översiktsplanen för Falu tätort och fortsätter sedan med flera idéer för utveckling av området, med förslag på nya skidspår, ridleder och vandringsleder. Förslag på bostäder, bostadsområden och hur de ska se ut och byggas i samklang med naturen. Till att ge förslag på ny lövskog som skulle öka den biologiska mångfalden i området, samt ge en rikare naturupplevelse.

Idéskissen avslutas med en helhetsbild med alla idéer och sedan visas fem olika nedslag som exemplifierar hur dessa idéer skulle kunna se ut. Nedslagen kan sägas vara fem zoom in punkter, där jag har gått ner i skala och jobbat mer detaljerat med illustrationsplaner och perspektivbilder.

Hur har arbetsprocessen sett ut kring idéer, val och beslut?

Arbetet med denna idéskiss startade med ett uppstartsmöte tillsammans med en diskussionsgrupp på kommunen där flera olika kompetenser var med som kommunbiolog, arkitekt, kultur- och fridtidsdepartementet. Vi pratade om eventuella planer på utveckling av området och att det planerades för ett nytt bostadsområde på Källviksbergets norra sida.

Efter uppstartsmötet gjordes flera platsbesök i området, parallellt med en skrivbordsstudie. I skrivbordsstudien gjordes flera nulägesanalyser som exempelvis analys av områdets historia, vegetationen, karaktärer och rum. I studien studerades olika sorters kartor i GIS, en rapport lästes om områdets ekosystemtjänster och information om området och dess historia hämtades. Under platsbesöken togs många fotografier vilket gav ett bildmaterial som kunde användas i många analyser.

Då området var stort och innefattade tre berg var det nödvändigt att både ha ett storskaligt helhets perspektiv och att från den helheten ge exempel på olika idéer. I kommande sidor kommer några val och idéer som fanns i idéskissen att beskrivas. Först hur dessa val kopplar till historien, till att mer i detalj beskriva hur arbetsprocessen kring utveckling av vegetation, idé kring utsiktsplats på Källviksberget, parkering på Källviksbergets södra sida, till planering av längdskidspår och ridleder.

Alla idéer presentareas i idéskissen med egna avsnitt, men sammanfattas med en helhetskarta på hur de kopplas samman med området i stort.

Historisk analys och skid- VM

Den historiska analysen i denna idéskiss utgör ett kortare avsnitt på tre sidor och berättar varför landskapet ser ut som det gör. Detta landskap är ett dynamiskt område som förändrats mycket över årens gång, vilket enligt litteraturstudien betyder att nya element lättare kan smälta in och ger en mer tillåtande arbetsprocess kring nya idéer och förslag. Men det finns element i det landskapet som idéskissen behandlar som under långa perioder har varit oförändrade. Ett exempel på det är Stora Källvikens gård som en välbevarad bergsmansgård som omnämns så tidigt som 1406, och verksamhet sker här än idag då den nu används som hästgård.

Detta område har länge en plats för skidåkning och 1954 var det skid-VM på Källviksberget. I den historiska analysen finns ett fotografi som visar den gamla hoppbacken och tusentals åskådare när det var skid-VM tävlingar här. Det finns även ett ortofoto från 60-talet med som visar var den gamla hoppbacken stod, och en jämförelsebild med ett ortofoto från idag.

Jämförelsen visar på den dynamiska utveckling som har skett, nya motorvägar och trafikleder, kalhyggen, fjärmvärmeledningsgata har påverkat skogen och en skidanläggning har byggts omkring där hoppbacken en gång stod och nya bostadsområden har börjat byggas i delar av området. De jämförande kartorna visar också på att gamla ängs och åkermarker delvis har börjat växa igen.

Den historiska analysen i idéskissen visar på strukturer i landskapet som kanske först framträder som slumpmässiga, men som egentligen har en förklaring till varför det ser ut så. Ett exempel på detta är Runnleden som ligger vid sjön Runn, som idag en populär led för friluftsliv då många vandrar och cyklar här. Runnledens placering är

på den gamla banvallen, då det innan låg en gammal järnväg här som byggdes på tidigt 1900-tal. Järnvägen är som ni kanske förstår idag inte i bruk men visar ett exempel på hur ett mönster eller ett spår i landskapet har använts och tydliggjorts i en ny och positiv riktning.

För den idéskiss jag har gjort stämmer Stahlschmidt och Nellemanns (2009) påstående att den historiska analysen ofta har ett vagt samband med det färdiga resultatet. Få anspråk har gjorts i idéskissen med att synliggöra spår av historiska element och på så sätt hålla historien levande. Exempelvis att i landskapet visa spår av var den gamla hoppbacken som en gång stod på källviksberget. Men det finns andra delar som visar historien i förslaget, exempelvis kan nya länsskidspår och att öppna upp en igenvuxen träningsbacke för utförsåkning båda kopplas till skid-VM. Planering av ridleder kan kopplas till Stora Källvikens gård.

Att gestalta med sparsamhet och i samklang med befintlig struktur, som formas genom tidens gång är också ett val. Den historiska analysen har också varit viktig i arbetsprocessen att lämna vissa strukturer oförändrade.

Historisk ortofoto från 1960-talet

Ortofoto från idag, markeringen visar var den gamla hoppbacken stod.

23

Figur 36: En del av skrivbordsstudien som resulterade i kartmaterial till en historisk analys som visar en jämförelse mellan 60-talet och idag.

Idé- utveckling av vegetation

Vegetationen, dess naturvärden och förutsättningar är välstuderat i denna idéskiss. Vid analys av områdets vegetation, naturtyper och vid inventering av träd, buskar och fältskikt har flera platsbesök varit nödvändiga. Dels på grund av områdets storlek, men även för att få ett bildmaterial då många fotografier har tagits under besöken.

Bildmaterialet används i flera analyser som beskriver vegetationen:

- Beskriva olika naturtyper i området som ungt björkbestånd, äldre tallskog, yngre tallskog och en våtmark.
- Analys och inventering av områdets träd- och buskarter, samt fältskikt.
- Negativ mänsklig påverkan med kalhyggen och flera meter bred fjärrvärmeledningsgata.

De slutsatser som finns av analyserna är att området idag har enkelriktat vegetationsbestånd, med få relativt få arter och mestadels tallskog. Att negativ mänsklig påverkan med kalhyggen delvis har skadat naturen och därmed delar av områdets rekreations- och naturvärden.

För att bestämma områdets ståndort gjordes en skrivbordsstudie där många aspekter togs i beaktning som exempelvis jordartskator, ståndortsdiagram, befintlig vegetation, växtzon och klimat. Ståndorten bestämdes att vara torr till frisk, sur och näringsfattig jord, med kallt inlandsklimat. En ståndort där tallskog ristyp ofta växer, precis som för området Källviksberget, Simonsberget, Norsboberget.

För att återställa ett av kalhyggerna i området ges ett idéförslag för etablering av lövskog. Lövskog skulle bidra till ökad biologisk mångfald i området samt ge en rikare naturupplevelse. På avstämningsmötet och på presentationsmötet av idéskissen fanns det också eventuellt tankar att kommunen skulle köpa ut den befintliga tallskogen i området från markägarna, för att skydda återstående tallskog från att avverkas.

Ståndortsdiagrammet visade att ekskog av gräs/ristyp hade samma krav på ståndort som tallskog av ristyp. Enstaka skogsekar hade hittats i området, vilket ytterligare intygade på att ekar kunde växa här. Skogstypen näringsfattig ekskog av ristyp undersöktes ytterligare då information från skogsstyrelsen och naturvårdsverket hämtades. Vilka trädarter som brukade vara i en sådan skog och att ekarna på grund av den näringsfattiga jorden var krokiga och kortvuxna. Minnen kom från en liknade ekskog som jag hade besökt i Winnipeg, Kanada som har liknade ståndort och klimat som Falun. Med näringsfattig jord och kalla vintrar. Bilder från ekskogen i Winnipeg presenterades i idéskissen för att ytterligare förklara vad jag menade med dess kortvuxenhet, krokiga träd. Denna skog skulle ge en helt annan upplevelse jämfört med den tallskog som finns i området idag.

Planteringsscheman med dess arter gjordes, sektioner riktades och en plan från etablering till en upplevelserik lövskog presenterades. Med beskrivningar på vilka arter som skulle gallras bort, bilder på arterna hur de såg ut, vilken tid de skulle tas bort efter 5, 15 eller 35 år.

Vegetation och natur

Orienteringskarta

Bild 1. Ungt björkbestånd vid gamla träningsbacken.

Bild 2. Äldre tallskog på Norsbaberget

Bild 3. Våtmark där den större vattensalamandern lever.

Bild 4. Yngre tallskog på Källviksberget.

9

Figur 37: En del av avsnittet som visar olika naturtyper i området.

Planteringsschema

HL	EK	VB	BT	EK	HL	EK	ASP	HM	VB
EK	ASP	EK	HL	SL	EN	VB	RÖ	HL	EK
VB	EK	HL	HM	ASP	BT	SL	HL	EK	VB
HM	HL	BT	EK	VB	EK	ASP	ML	HL	RÖ
HL	EK	ASP	SL	RÖ	HL	EN	VB	EK	VB
RÖ	VB	EK	HL	EN	SL	HL	EK	ASP	ML
HL	EK	SL	EN	HM	ASP	BT	VB	EK	HL
EK	ML	HL	EK	ASP	EK	HL	HM	VB	SL
ASP	BT	EK	VB	RÖ	HL	EK	VB	RÖ	HL
EK	HL	SL	HM	HL	ML	VB	BT	ASP	EN

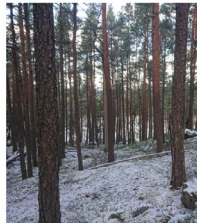
De rödmarkerade områdena gallras bort i fyra omgångar, år 5, år 10, år 20 och år 30.
C-C avstånd 1,5 m

Svenskt namn - Vetenskapligt namn	
HL	Hybridlärk - Larix Eurolepis 20%
VB	Vårtbjörk - Betula pendula 14%
ASP	Asp - Populus tremula 10%
EK	Skogsek - Quercus robur 22%
HM	Häggmispe - Amelanchier lamarckii 6%
BT	Bergstall - Pinus mugo 6%
SL	Skogslind - Tilia cordata 7%
RÖ	Rönn - Sorbus aucuparia 6%
ML	Manchurisk strimlönn - Acer tegmentosum 4%
EN	En - Juniperus communis 5%

45

Figur 38: Planteringsschema för lövskog.

Träd och buskar i området

Tall - Pinus sylvestris

En - Juniperus communis

Gran - Picea abies

Glasbjörk - Betula pubescens

Rönn - Sorbus aucuparia

10

Figur 39: En del av avsnittet med inventering av träd, buskar och fjälskikt.

Assiniboine Forest – Kanada Winnipeg

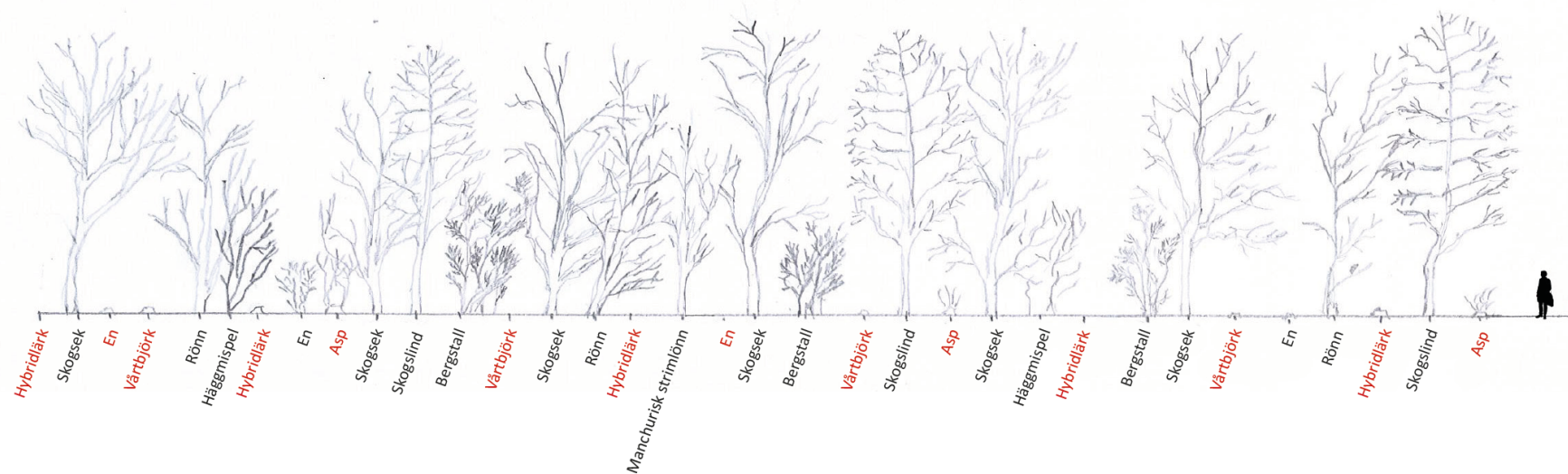

Ek- och aspskog i Winnipeg på mager näringsfattig jord. Skogen är lågväxande pga den magra jorden och det kontinental klimatet med dess kalla vintrar. Delvis liknande ståndort som i Källviken.

47

Figur 40: Inspiration Kanada, Assiniboine Forest

Efter andra gallringen

Ca: år 35

Den rödmarkerade texten visar vilka amträd som gallras bort mellan år 15 och 35.

Immateriella värden

25

Figur 42: Analysen immateriella värden.

Karaktär och rumslighet- arbetsprocess utsiktsplattform

Platsbesöken var en viktig del av processen i att lära känna områdets karaktär och rumslighet. Under besöken togs många fotografier som visade på olika rumsliga strukturer och karaktärer. Exempelvis hur det upplevs att vandra i tallskogen, hur en glänta i skogen blir en öppning av ljus till hur utsikten från Källviksberget ser ut.

Vid lokaliseringen av utsiktsplattformen på Källviksberget var områdets karaktär och rumslighet av stor betydelse. Arbetsprocessen startade när jag under ett platsbesök pratade med en kvinna som var ute och gick med sin hund uppe på Källviksberget. Hon berättade att hon bodde i närheten och brukade gå hit varje dag med hunden för att titta på utsikten.

Hennes och några andras tankar fångades upp och gav en analys, som kallades immateriella värden. Analysen visar ett bildkollage på några fiktiva personer uppe på berget, med tankebubblor som skulle symbolisera deras tankar. Tankarna representerar rekreativa värden som inte riktigt går att ta på och fångar deras syfte med att besöka området. Tanken om utsikt togs vidare födde idén om att bygga en utsiktsplattform på Källviksberget.

Under ett kompletterande platsbesök gjordes en lokaliseringsanalys med syftet att hitta den bästa placeringen för en utsiktsplats på berget. Lokaliseringsfaktorerna var att hitta centralpunkt på berget med utsikt samtidigt som hänsyn till landskapet kunde tas. För att ta hänsyn till landskapet letade jag aktivt efter en plats som gjorde det möjligt att gestalta en utsiktsplattform med sparsamhet, att utsiktsplattformen skulle kunna smälta in i landskapet.

Med lokaliseringsfaktorerna i åtanke valdes en gammal slagghög, som fanns på berget. Slagghögen var en befintlig upphöjning i landskapet och på högen skulle en utsiktsplattform kunna terränganpassas. Slagghögen låg vid den gamla träningsbacken, en skidbacke som vuxit igen med unga glasbjörkar. Mellan björkarna kunde utsikten från backen att skönjas och i och med att det fanns planer på att öppna upp träningsbacken igen valdes utsiktsplattformen att placeras här. Dessutom skulle utsiktsplattformen skulle med denna placering bli en centrumpunkt som användes alla tider på året. På vintern av skidåkare och på sommaren av vandrare, cyklister, ryttare då befintlig vandringsled, cykelslinga ligger nära. Analysen som visade populära stråk och områden för ridning visade att skidbacken Källviksberget redan idag är ett populärt ställe att rida på sommartid.

Jag fick medhåll från diskussionsgruppen att detta skulle kunna vara en lämplig plats för en utsiktsplattform och sedan påbörjades en gestaltningsprocess. Jag tittade på inspirationsbilder på andra utsiktsplatser i natur och inspirerades mycket av en befintlig utsiktsplattform i Skuleskogens nationalpark. Denna utsiktsplats var formad i trappsteg efter lutningen på berget där en kunde gå på utsiktsplatsen i tre olika nivåer. Andra inspirationsbilder behandlade materialval, bänkars utformning och förslag på trappsteg, och mellantrappsteg mellan olika nivåer.

Efter att ha tittat på inspirationsbilder, påbörjades en skissprocess om hur dessa tankar kunde gestaltas på den befintliga slagghögen. Underlagskartor med höjdkurvor var en viktig faktor för att hitta rätt nivå med trappstegen och hur de skulle följa terrängen. När jag hade ett färdigt utkast med skisser, mått och utseende på utkiksplattformen, började visualiseringsprocessen då jag ritade upp den i SketchUp.

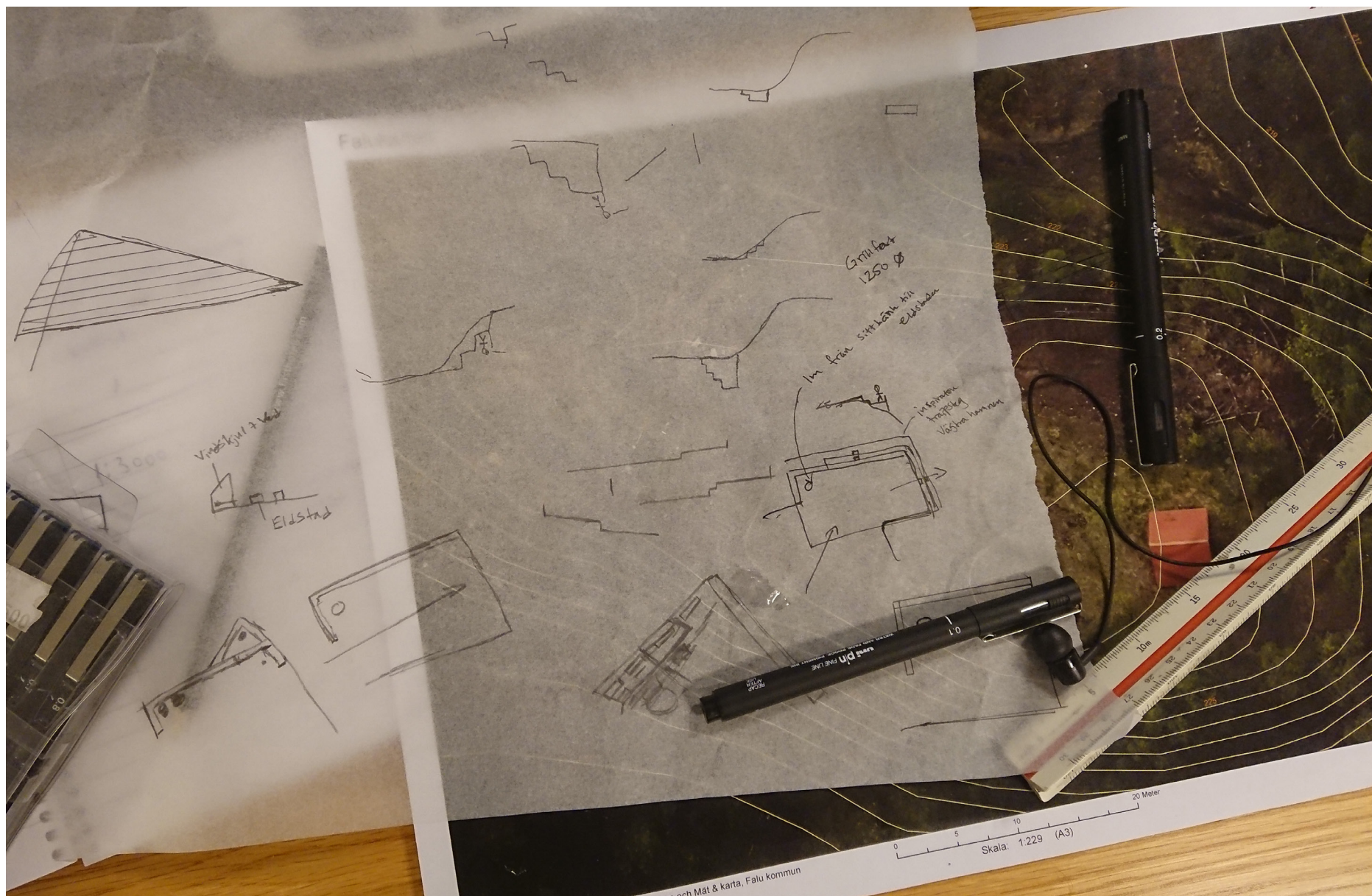
När SketchUp modellen var gjord kunde jag välja rätt vinkel i 3D och ungefärlig skala, för att sedan klistra in utsiktsplattformen på befintliga foton i Photoshop. När befintliga foton användes var det sedan lätt att visa före- och efterbilder som visade vilka konsekvenser idéförslaget skulle ge och hur dess utformning passade in på platsen.

Det gjordes även en illustrationsplan på ett befintligt ortofoto som bearbetades i Photoshop, för att visa på var någonstans på berget det skulle ligga och hur det såg ut ovanifrån. Det gjordes även några sektioner och enklare konstruktionsritningar från SketchUp modellen för att beskriva mått, förhållande till terrängen etc.

14

Figur 43: Analysen som visade olika karaktärer och material i området var viktig, vid lokalisering av utsiktsplats. Då slagghögen valdes.

Figur 44: Bilden visar på skissprocessen med utsiktsplatsen.

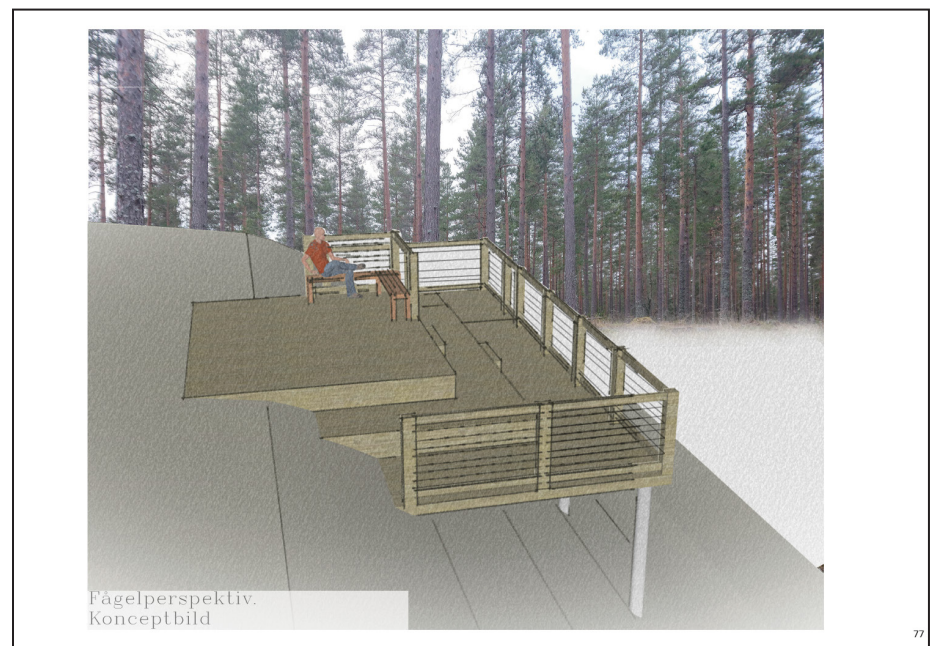
Figur 45: Konsekvensanalys: Före

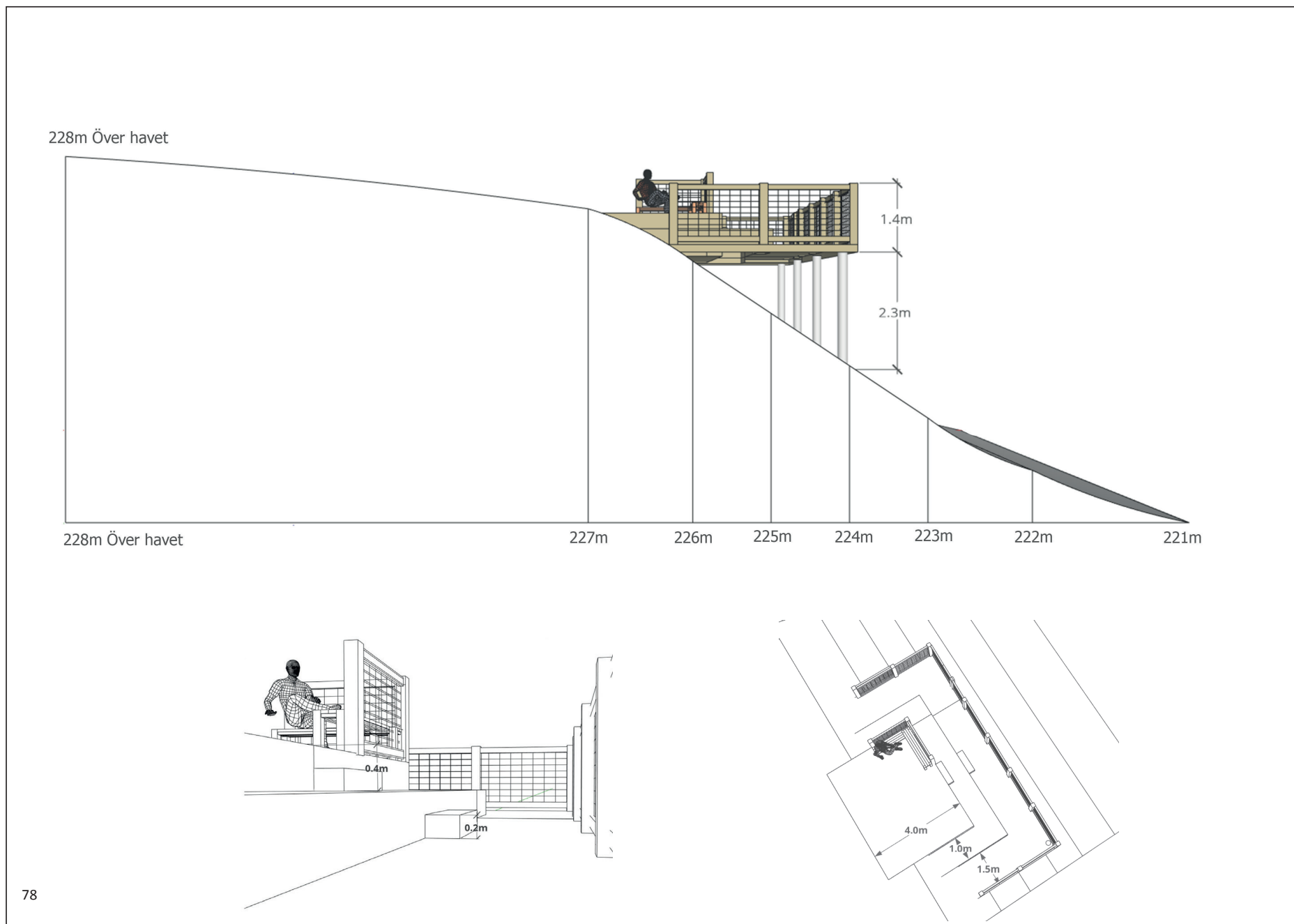
Figur 46: Konsekvensanalys: Efter

Figur 47: Illustrationsplan som visar att utsiktsplatsen ligger vid en slänt och dess trappsteg.

Figur 48: Konzeptbild: Formad i trappsteg som formar sig efter slagghögens slänt.

Figur 49: Utsiktsplattformen redovisas även på en mer detaljerad nivå med vissa angivna mått.

Karaktär och rumslighet- idén om ny parkering till längdskidspåret

Vid idéskissens avstämningsmöten diskuterade vi om ett längdskidspår på toppen av Källviksberget. Ett längdskidspår här har många fördelar, dels att det är längre vintersäsong uppe på berget och att det ligger bredvid den befintliga skidanläggningen. Skidanläggningen har ett snökanonsystem som effektivt kan producera så mycket snö att det blir över även till ett längdskidspår.

När det blev bestämt att idéskissen skulle innehålla planer för ett skidspår på toppen av Källviksberget blev frågan hur potentiella framtida längdsskidåkare lätt skulle kunna ta sig till ett skidspår på toppen, utan att behöva ta skidliften upp på berget. Tänkarna leddes till Källviksbergets södra sida, på baksidan om skidanläggningen. Där ett flackare parti går upp för berget med en befintlig mindre skogsväg/ vandringsled. Skogsvägen går nästan hela vägen upp mot toppen av Källviksberget och slutar vid en befintlig glänta och vändplats i skogen. När skogsvägen tar slut fortsätter vandringsleden i en brantare etapp sista biten upp för berget.

Platsbesök och den rumsliga intuitiva analysen gav att denna glänta och vändplats skulle kunna utvecklas till något mer. Att detta kunde bli en parkering som utnyttjade naturens befintliga rumslighet och därmed ge ett milt visuellt intryck. Idén till att gestalta en sådan parkering var hämtat med inspiration från Naturvårdsverkets rapport om riktlinjer för utformning av nationalparks entréer (Naturvårdsverket, 2015). Där skriver Naturvårdsverket (2015) att parkeringens visuella intryck till naturen bör mildras.

Vid gestaltningen och i skissandet på en parkering med liten visuell påverkan, kom idén att skapa en parkeringsslinga som följde terrängens höjdkurvor. Parkeringsslingan kunde sedan kunde kopplas

samman med den befintliga vändplatsen/gläntan. Denna lösning gjorde också att det planerade längdskidspåret delvis kunde slingra sig längs med parkeringen, som i sin tur gav längdskidåkaren möjlighet att gå direkt ut från parkeringen till längdskidspåret. Detta kan jämföras mot en stor platt parkeringsyta som i lutande terräng hade krävt större markmodellering och påverkat terrängen betydligt mer. En stor sammanhållen parkeringsytan kan också ge en känsla av tomhet och ödslighet när den inte använts.

Detta förslag innehåller också före-och efterbilder som visar förslagets påverkan både i plan och i perspektiv. I ett ortofoto visas hur platsen ser ut idag och illustrationsplanen visar den föreslagna parkeringen och hur den fungerar som en nod för ridled, vandringsled och ett skidspår som går upp för toppen av Källviksberget. Då det blev bestämt att en parkering skulle anläggas här, blev det naturligt att ridleden och vandringsleden också skulle gå här, så att parkeringen också kunde användas sommartid.

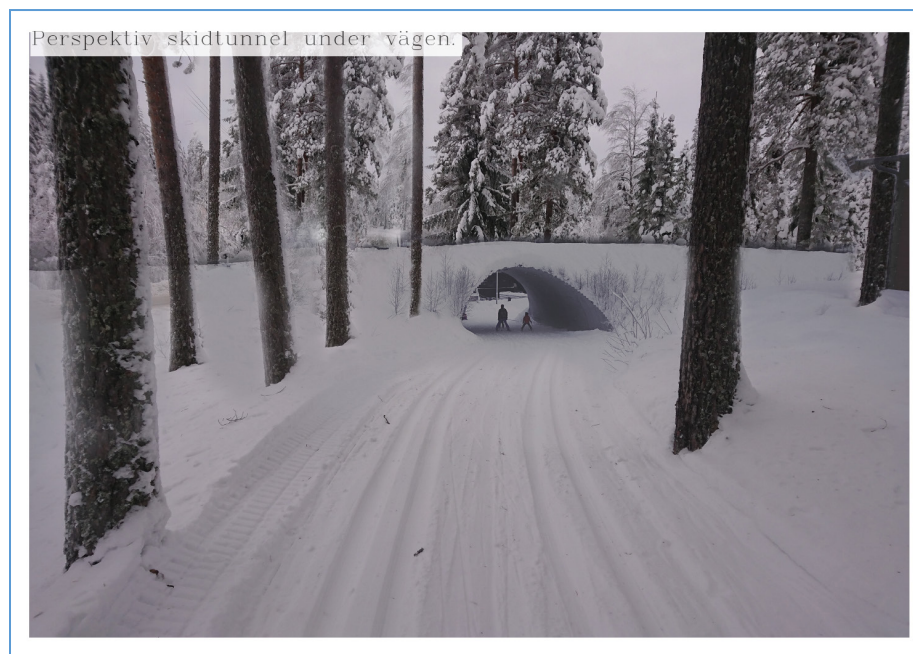
Idé- nya längdskidspår

Vid planering av längdskidspåren på Källviksberget var marklutningskartan en av de viktigaste kartorna då det inte är optimalt för längdskidåkare att åka i allt för brant terräng. Även väderstäckskartor var en faktor som analyserades då det påverkar snökvaliteten som skidspåret ligger i norr, öst, väst eller i söderriktning. Då det är varmare och mer sol i riktning mot söder och kallare och mindre sol i riktning mot norr. Både marklutningskartan och vädersträckskartan, var en del av idéskissens nulägesanalys.

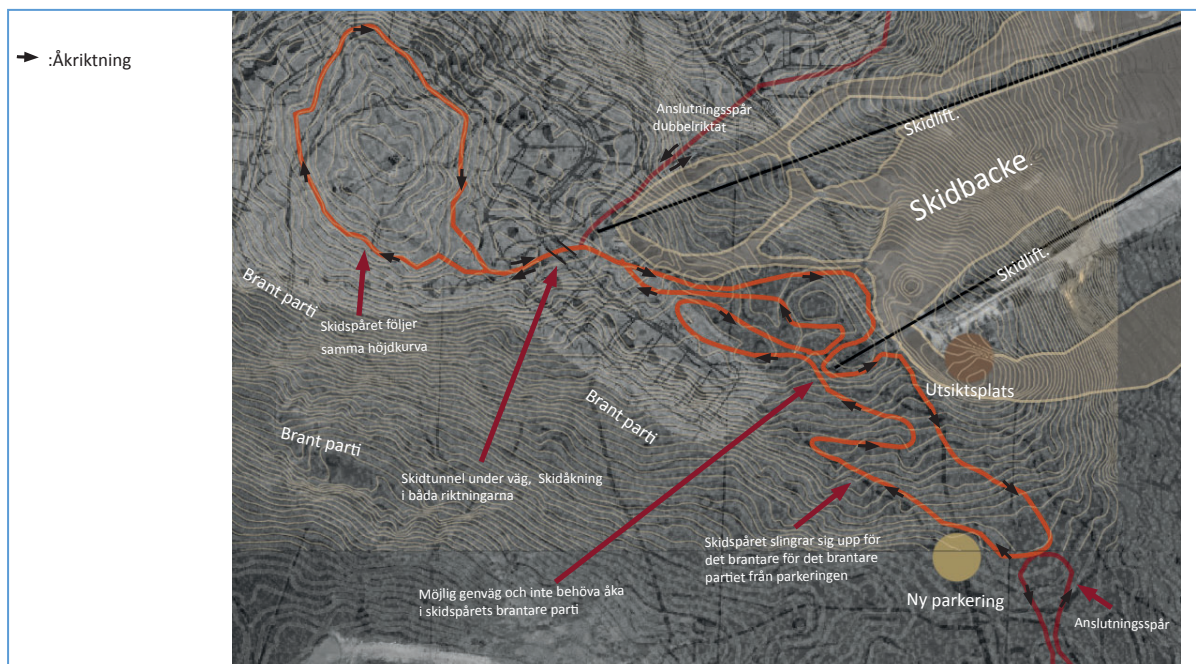
Vid avstämningsmötena pratade vi också om att kunna frakta snö med pistmaskin ut till längdskidspåret från skidanläggningen på ett enkelt sätt. För att underlätta flytt av snömassor var det bra om längdskidspåret slingrade ihop sig på sina ställen, samt var nära intill skidanläggningen. Detta gör att snön enklare kan flyttas runt på kortare sträckor och i etapper.

En annan viktig del vid lokaliseringen av längdskidspåret var det nya bostadsområdet på Källviksbergets norra sida, längs med skidanläggningen som höll på att planeras hos kommunen. Längdskidspåret och dess placering i idéskissen tog hänsyn till det utkast på förslag av tomter som hade gjorts hittills. Kartan med bostadstomter hade lades sedan på som ett extra lager i GIS för att få en karta som tog hänsyn även till denna faktor.

När förslag till placering av längdskidspår hade skissats fram presenterades de med en jämförelse med konsekvenser mellan två olika förslag. Ett alternativ var ett längdskidspår med skidtunnel under en framtida väg i det planerade bostadsområdet och ett annat alternativ var utan skidtunnel. För att tydligt visa på för- och nackdelar med de olika spårdragningarna.

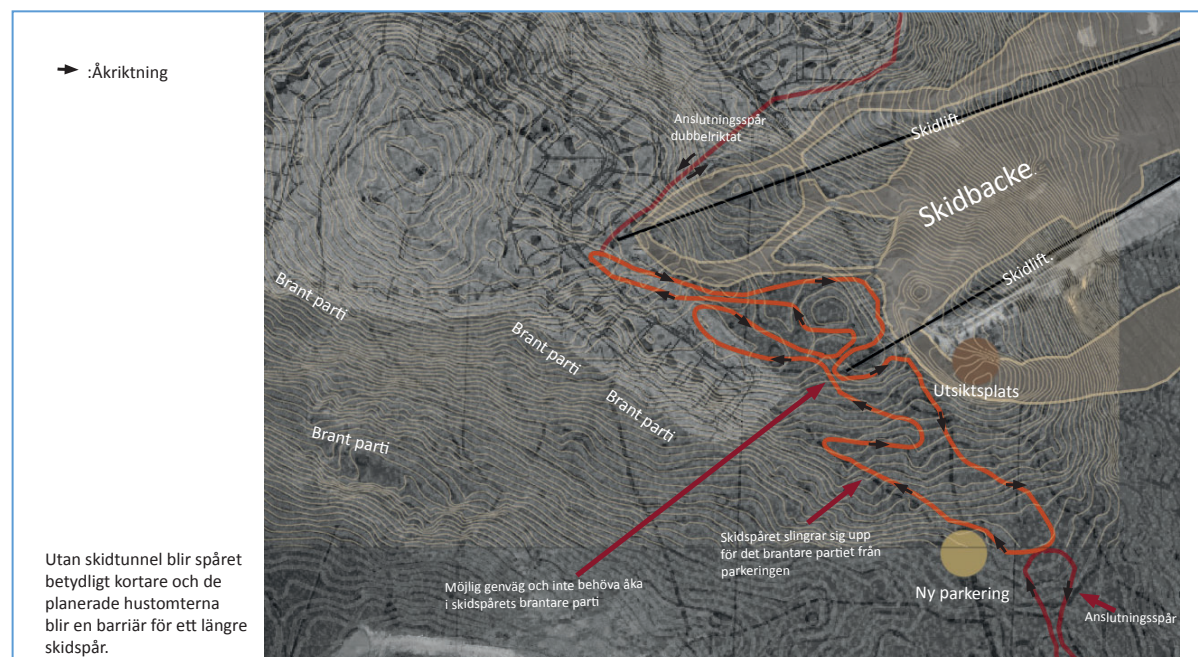

Figur 52: Perspektiv som visar hur ett skidspår med skidtunnel under vägen skulle kunna se ut.

Figur 53:

Längdskidspår med skidtunnel ger ett längre skidspår.

Figur 54:

Längdskidspår utan skidtunnel ger ett kortare skidspår.

Utan skidtunnel blir spåret betydligt kortare och de planerade hustomterna blir en barriär för ett längre skidspår.

Idé- nya ridleder

För att få information till analysen om ridleder telefonintervjuade jag tre stycken boende stora Källvikens gård. Stora Källvikens gård är en hästgård som ligger i området, ganska nära skidanläggningen.

Med telefonintervjuerna som grund presenterades sedan en sammanfattande karta som visade var det var populärt att rida idag och deras röster och åsikter sammanställdes även i textform. De tyckte att allt som planerades för ridled i området var positivt och ville kunna ta olika slingor, så att de kunde ta olika vändor och på så sätt variera sina turer. Ett annat önskemål var att anlägga breda ridleder, så att det gick att rida två hästar i bredd. De ville också ha avskildhet från stora vägar och ha barkflis som underlag i översta skiktet på ridleden.

Med deras önskemål och tankar som underlag, togs tre slingor för ridled fram med olika längd. De som telefonintervjuades var positiva till att använda den befintliga fjärrvärmeledningsgatan som en del av ridleden. Detta gjorde att det breda sår som fjärrledningsgatan gjorde genom den befintliga skogen nu kunde användas i en ny positiv riktning. Dock med tanken att smalna av fjärrvärmeledningsgatan med plantering av lövskog, så att de som rider får uppleva två olika typer av vegetation på sin ridtur, både tallskog och lövskog. Befintlig gårdsstruktur i närliggande byn Norsbo togs också i beaktning, då befintliga gårdsvägar förslagsvis skulle kunna användas även som ridled.

Gemensam nämnare

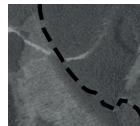
Gemensamt vid planering av vandringsleder, ridleder och längdskidspår var att områdets olika rum och karaktärer togs i beaktning. Att uppleva det stora rummet med utblickar mot storslagen utsikt på Källviksberget, till det lilla och eventuellt långsmala rummet inne i skogen.

Vandringslederna, ridlederna och skidspåren presenterades på helhetskartor som visade på några noder som de alla hade gemensamt. Att de skulle kunna använda samma parkering, utsiktsplats och att olika grupper skulle kunna mötas, samtidigt som de hölls särskilda med varsina spår och leder för att undvika intressekonflikter.

Figur 55: Fjärrvärmeledningsgatan som river som ett sår genom skogen, kan i framtiden användas som ridled.

Populära stråk och områden för ridning

Streckad linje :Populära sträckor att rida på.

Källviken är ett populärt område att rida i. Stora Källvikens gård har lång kötid, för dem som vill ha sin häst där.

Analysen är baserad på 3 stycken hästägare, boendes på Stora Källvikens gård.
(Telefonintervjuer)

5

Figur 56: Visar hur analysen om ridning i området såg ut, som baserades på tre stycken telefonintervjuer.

Presentation och sammanställning

Det sammanhållna idéförslaget presenteras i ett framtidsavsnitt innehållande flera idéer, som visas i en sammanställande helhetskarta. Helhetskartan är i stor skala med flera kompletterande "zoom in" kartor i mindre skala för att mer detaljerat visa de olika idéerna. Den minsta skalan hade nedslagens illustrationsplaner. Nedslagen är utvalda punkter i området som arbetades igenom mer detaljerat. Helhetskartan och "zoom in" kartorna gjordes med inspiration av Kevin Lynch's analysmetod med områden, stråk och noder/centrumpunkter.

Perspektiven är också en viktig del av presentationen, främst med före- och efterbilder som visar hur en idé gestaltar sig. Alla perspektiv i idéskissen är av typen fotomontage, där en ursprungsbild från platsen har tagits, sedan har idéerna klippts in och bearbetas i Photoshop. Ursprungsbilden är således bilden före och bilden med tilläggande idéer är bilden efter.

Idén om etablering av lövskog presenterades på ett annorlunda sätt. Med inspirationsbilder från en skog i Winnipeg och sektioner som visade skogsbeståndets utveckling från att det planterades, till 35 år framåt.

Den största svårigheten med idéskissen vid dess presentation var att från att tänka i stor skala, för att sedan gå ner i vissa punkter och redovisa på idéer på detalj nivå i illustrationsplaner och perspektiv/fotomontage.

Framtidsavsnittets många delar och idéer visar att många önskemål har tagits i beaktning. De önskemål som kommit är främst från diskussionsgruppen, men även från folk som vistas i området vid fältbesök och vid telefonintervjuer från stora Källvikens gård. Idéskissen får ses som en början på att en utvecklingsprocess har startat. Framtiden och Falu kommuns fortsatta arbete får utvisa vad som sedan sker i området Källviksberget, Simonsberget och Norsboberget.

Figur 57: Källviksdalen bostadsområde presenterades tillsammans med ett fotomontage/perspektiv för att visa på hur bostäder med naturtomter kan se ut.

Helhetsbild

- *Nedslag 1:
Centrumpunkt Källviksbacken
- *Nedslag 2:
Utsiktsplats lilla källviksberget
- *Nedslag 3:
Rastplats Norsboberget
- *Nedslag 4:
Utsiktsplats källviksberget
- *Nedslag 5:
Ny parkering Källviksbergets södra sida

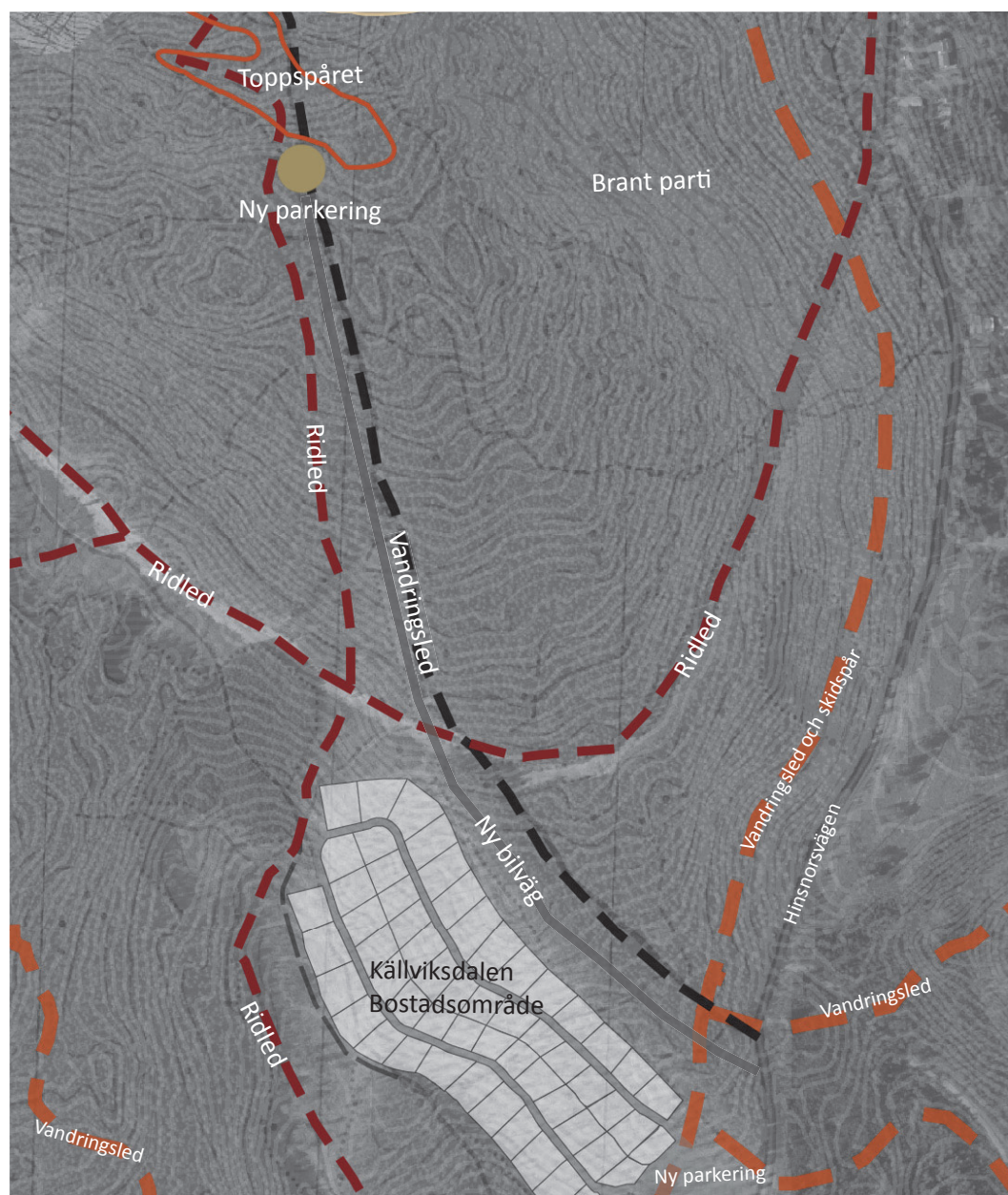

Figur 58: Helhetskarta som visar några av de nedslag som gjordes i idéskissen. Då det var många idéer och området var i stor skala behövdes flera "zoom in" kartor för att presentera och redovisa alla idéer i sin kontext.

Zoom in struktur
Källviksbergets södra sida.

Utan anslutningsspår till
toppspåret

➔ :Åkriktning

60

Figur 59: Då området var stort behövdes flera "zoom in" kartor för att visa på förslagets delar.

Ny parkering Källviksbergets
södra sida.
Illustrationsplan

84

Figur 60: Nedslagen fick extra mycket "zoom in", här visas illustrationsplanen på Källviksbergets södra sida.

Idéskiss och möjlig disposition av tomten för f.d. Trofédepån, Lillängshamnen, Skoghall

Idéskissens bakgrund, syfte och mål

Denna idéskiss är framtagen år 2014 i ett samarbete mellan Sweco Architects och Hammarö kommun. Idéskissen ger två förslag till utveckling av tomten f.d. Trofédepån, men presenterar även en översiktlig strategi för hur tomten ska fungera som en "Port till Lillängshamnen". Tomten f.d. Trofédepån ligger vid Lillängshamnen vid sjön Vänern, som båda är en del av området Skoghall som är ett prioriterat område för utveckling i Hammarö kommun. Tomten och hamnen som idéskissen behandlar ska därför ses som en pusselbit i den strategiska utvecklingen för det större området Skoghall.

Som underlag till idéskissen finns ett övergripande gestaltningsprogram för Skoghall som grundar sig på en medborgardialog från 2011. Utifrån detta gestaltningsprogram arbetades idéskissen fram av en arbetsgrupp bestående av fyra personer med två från Hammarökommun och två från Sweco Architects. Arbetsgruppen sågs två gånger och hade ett workshopbaserat arbetssätt. När workshoparna var gjorda tog Sweco fram själva idéskissen med innehållande idéer till gestaltning.

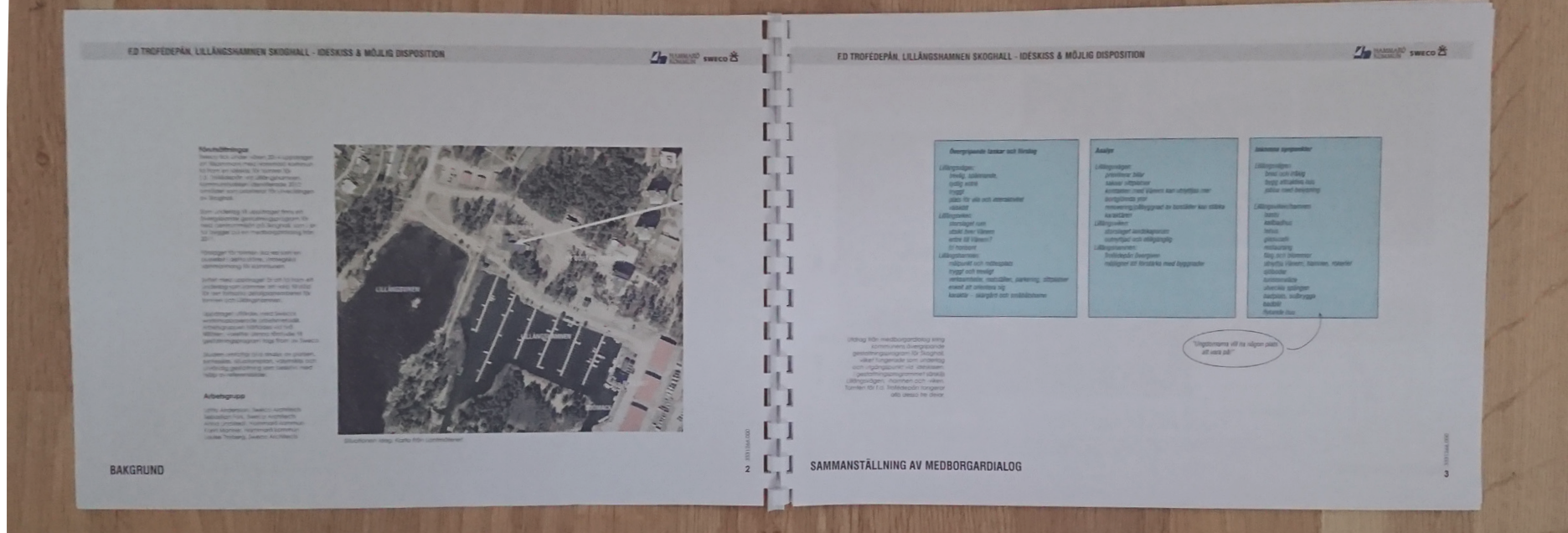
Idéskissens syfte: Att ta fram ett underlag som Hammarö kommun kan arbeta vidare med och använda som stöd i det fortsatta detaljplanearbetet för tomten och Lillängshamnen.

Problem och frågor som ska lösas i idéskissen:

- En gestaltning som har skärgårds- och hamnkaraktär. Karaktär som andas "Vänerskärgård".
- Att området ska fungera som en målpunkt och mötesplats.
- Utveckla den bostadsexploatering som är på gång i området med fler byggrätter.
- Låta naturen komma nära.
- Terräng- och landskapsanpassning.
Hantera den översiktliga strategin för det i gestaltningsprogrammet Skoghall: "En port till Lillängshamnen".

Figur 61: Omslagsbild på idéskiss och möjlig disposition av Tomten för f.d. Trofédepån, Lillängshamnen, Skoghall

Figur 62: Första uppslaget i idéskissen med bakgrund och sammanställning av medborgardialog.

Idéskissens uppbyggnad och struktur

Idéskissen börjar med att i text förklara dess bakgrund och förutsättningar. Bredvid texten finns ett ortofoto som visar hur situationen för tomten f.d. Trofédepån och Lillängshamnen såg ut då idéskissen gjordes år 2014. På uppslagets andra sida till höger finns en sammanställning av den medborgardialog som återfanns i gestaltungsprogrammet för Skoghallen. Vilket är det underlag som idéskissen tar avstamp ifrån med dess tankar, idéer och önskemål.

Därefter kommer en sida som visar på samarbetet mellan Hammarö kommun och Sweco. Hur arbetsprocessen har sett ut med en arbetsgrupp som setts vid två tillfällen och haft workshop tillsammans. Bilder visar det workshopbaserade arbetssättets resultat med en fysisk modell och bildcollage, att de kommit fram till lämpligt uttryck för tomten och att Sweco efter dessa två workshopträffar sammanställde och utvecklade resultatet ytterligare till en idéskiss.

Sedan kommer ett avsnitt med platsanalys som med text och bild förklarar tomtens naturliga förutsättningar, bebyggelse och trafiksituation. Bilderna är ett bra komplement till de beskrivande texterna som visar på tomtens olika karaktärer med skog, vatten, bryggor vid hamnen och befintliga bostadshus. Platsanalysen innehåller också ett ortofoto där de slutsatser som gjorts visas.

Efter platsanalysavsnittet kommer idéskissens vision och ledord, både i textform men även i form av tankebubblor som visar några av önskemålen för tomten. Därefter inleds konceptavsnittet med inspirationskollage, modeller, och konceptet med två alternativa exploateringar för tomten.

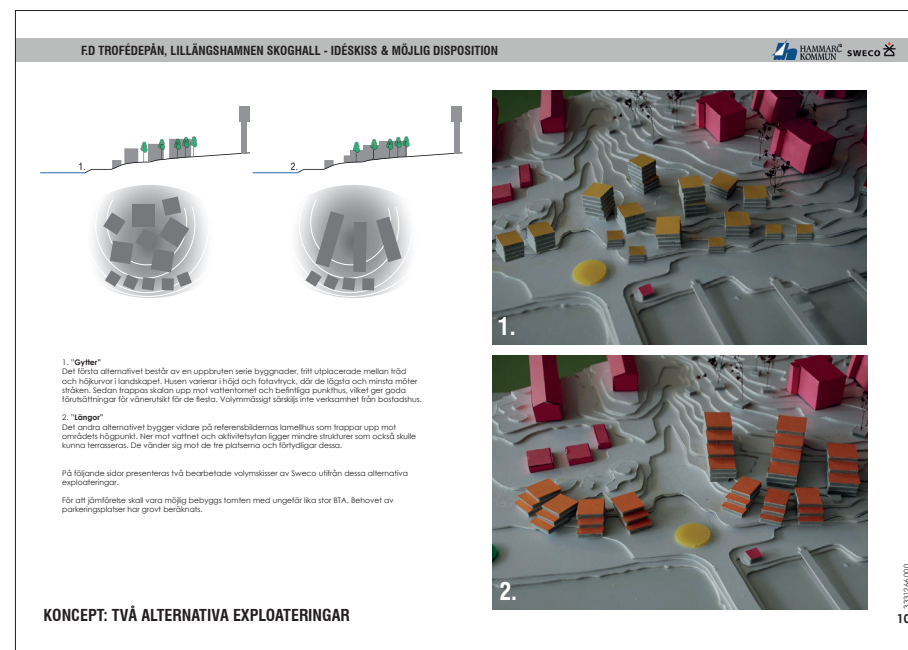
Idéskissen avslutas med att visualisera de två alternativen för tomten, med volymskisser på bebyggelsen, fysisk modell, digital modell som gjordes i 3D program som SketchUp, visualiseringar med vyer och fågelperspektiv, samt Illustrationsplaner. Sista avsnittet visar en föreslagen materialpalett som är gemensam för båda alternativen och på idéskissens sista sida visas en vacker och stillsam bild över sjön Vänern.

Innehåller två alternativa konceptförslag

Denna idéskiss presenterar två konceptförslag med gemensamma utgångspunkter i terränganpassning, bevarande av vegetation och av tre öppna platser, samt bevarande av en rumslig gräns/axel. De gemensamma utgångspunkterna knyter an till i till idéskissens platsanalysavsnitt, där terräng, rumslighet, karaktär undersökts. Sweco och Hammarö kommun beskriver att i det fortsatta detaljplanearbetet är det en fördel med två olika konceptförslag då det öppnar upp för fler möjligheter.

Det ena konceptförslaget heter "gytter" och det andra heter "längor". De båda förslagen har samma bruttototalarea för husbyggnader för att de ska vara likvärdiga och jämförbara. Husbyggnaderna har sedan bearbetas med volymskisser för de två koncepten.

Att presentera två förslag kan liknas med litteraturstudiens teori om konsekvensanalyser med före- och efterbilder som visar olika alternativ. Samma vy/vinkel har använts i visualiseringen av förslagens perspektiv och fågelperspektiv, samt samma utsnitt och skala på illustrationsplanen. Detta för att det ska vara enkelt att jämföra de två alternativen. Dock används inte samma vyer och vinklar på de perspektiv som redovisas i platsanalysen som visar på hur platsen ser ut idag (före).

Figur 63: De två olika konceptförslagen med "gytter" och "längor"

Samarbetet mellan Sweco och Hammarö kommun har utgått från ett workshopbaserat arbetssätt. Vid två tillfällen träffades gruppen och arbetade med följande:

>Gemensamt platsbesök.

>Platsanalys över tomten och dess omgivning.

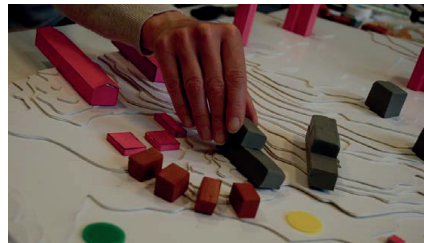
>Definition av gemensamma ledord att arbeta vidare utifrån som beskriver önskade kvaliteter och mål.

>Hitta gemensamma referenser för projektet med hjälp av bildcollage.

>Hitta en lämplig skala (exploatering) och uttryck för tomten (material, volym och byggnadstopologi) i form av en 3D-layout i fysisk modell.

Arbetsmetodiken är konkret och resulterade i fysiska modeller, bildcollage och skisser. Bildprotokoll från varje möte upprättades av Sweco.

Efter det sista mötet fortsatte Sweco med förstudien genom att närmare undersöka byggnadsvolymer och exploatering, parkering och logistik. Två alternativa skissförslag presenteras i detta dokument.

PROCESS & RESULTAT

Figur 64: Det workshopbaserade arbetssättet.

Hur har arbetsprocessen sett ut kring idéer, val och beslut?

Swecos workshopbaserade arbetsmetodik användes som utgångspunkt i idéskissen. Sebastian Fors (2019) från Sweco som var en av deltagarna i arbetsgruppen till idéskissen berättar att detta innebar en form av dialogprocess. Att de inom arbetsgruppen med arkitekter och landskapsarkitekter från Sweco och planarkitekter från kommunen, jobbade på ett informellt sätt. Att de genom dialog bestämde ramarna tillsammans i workshopform. (Fors, 2019)

En viktig del i det workshopbaserade arbetssättet var att de i arbetsgruppen jobbade tillsammans i fysisk 3D – modell. I modellen jobbade de aktivt med tomtens rumslighet, då modellen behandlar alla landskapets tre rumsliga dimensioner. En fysik 3D- modell är även kommunikationsmässigt bra metod vid grupparbete, då det på ett enkelt och förutsättningslöst sätt går att testa olika rumsliga strukturer och volymer.

En ögonhöjdanalys som det berättas om i litteraturstudien kan vara ett komplement till att arbeta i modell. Denna analys är ett abstrakt men snabbt sätt att analysera det befintliga rummet på. Men tillåter inte det experimentella som det workshopbaserade arbetssättet i modell innebär. I modellen är det relativt enkelt att undersöka det som Antrop (2000) skriver om landskap. Att i landskapet har varje del eller enhet har sin relevans på grund av sin position och sitt förhållande till omgivningen, att förändra något förändrar såldes helheten.

Processen kring de gemensamma riktlinjerna

Arbetsprocessens start visas med ett utdrag från den medborgardialog som fanns i gestaltningsprogrammet för Skoghall, där medborgarnas övergripande tankar och synpunkter för tomten f.d. Trofédepåns och dess omgivning med Lillängsvägen, Lillängsviken och Lillängshamnen beskrivs.

De övergripande tankarna och förslag till förändring i medborgardialogen är att Lillängsvägen kan vara en trygg och trevlig väg som är en tydlig entré till viken och hamnområdet. Att Lillängsviken är en kvalité med sitt storslagna rum med fri horisont och utsikt över Väneren. Kring Lillängshamnen finns tankar om att det ska vara en trygg och trevlig målpunkt och en plats för möten, med verksamheter, matställen, parkering. Lillängshamnen är av karaktären skärgård och småbåtshamn.

Därefter med utgångspunkt i gestaltningsprogrammet och medborgardialogen träffades arbetsgruppen med personer från Hammarö kommun och Sweco Architects. De sågs vid två tillfällen och gjorde gemensamt platsbesök, platsanalys av tomten f.d. trofédepån och dess omgivning med Lillängsvägen, Lillängsviken och Lillängshamnen, kom överens om gemensamma ledord som definierade önskade kvaliteter och mål för tomten. Sedan med hjälp av en fysisk 3D-modell så kunde de tillsammans hitta en lämplig skala för exploatering av tomten. Då de på ett analogt sätt jobbade fram olika byggnadstypologier, volymer, rum, karaktär och material.

Idéskissens arbetsmetodik med workshop gav således på ett konkret sätt tydliga gemensamma riktlinjer med ledord, skisser, bildcollage och fysiska modeller som Sweco sedan kunde jobba vidare med och sammanföra till en idéskiss.

Riktlinjerna fungerar som en sorts lokaliseringsanalys som visar var bebyggelsen bör och inte bör lokaliseras. Att de rumsbildande strukturer med ridåer och dungar av tall ska behållas, samt hur bebyggelse bör följa släntens landform och terräng. De två förslagen visar på var och hur bebyggelsen kan terränganpassas och hur platsens karaktär kan behållas genom naturtomter.

Genom att jobba i modell har de kommit fram till hur bebyggelsen kan terränganpassas på två sätt. I förslaget "Längor" har de valt långa lamellhus som i terrasser trappar upp längs med slänten och i förslaget "gytter" är byggnaderna utplacerade efter släntens höjdkurvor med lägre byggnader i släntens nedre del mot hamnen och högre byggnader i den övre delen av slänten. Den högre bebyggelsen i släntens övre del möter tomtens närmaste omgivning på ett bra sätt, då det strax ovanför slänten finns ett vattentorn och några höga punkthus.

De gemensamma riktlinjernas anknytning till omgivningen visas också med att bevara och förstärka en rumslig axel som går tvärs genom tomten. Axeln delar Lillängshamnen och Lillängsviken, samt de befintliga lamellhusen och skogen vid vattentornet. Längs med axeln går även en befintlig stig, och när stigen möter stråket längs med vattnet kommer en nodpunkt att bildas här. För att ytterligare visa vad de menar med rumsbildande, terränganpassning och karaktärgivande element visas i idéskissen en sammanställning av det bildkollage som arbetades fram under de två workshop-träffarna. Bildcollaget visar bilder på hur byggnader kan förstärka siktlinjer, vad de menar med modern skärgårdskänsla, "Vänerskärgård" och trappande lamellhus. De ger exempel på hur på byggnader som är terränganpassade, då de får "kraga ut över sluttningen".

Mål

Arbetet ska mynna ut i en gestaltning som bär **skärgårds- & hamnkarakter**, som tillför området en **målpunkt** med en trygg och trevlig **mötesplats**. Dessutom skall flera byggrätter skapas som en fortsättning på den bostadsexploatering som redan är på gång i området.

Nedanstående ledord som skall genomsyra gestaltningen formulerades gemensamt vid första träffen.

EN KARAKTÄR SOM ANDAS "VÄNERSKÄRGÅRD"

EN ENTRÉ TILL HAMNEN MED VÄNERKONTAKT

LÅT NATUREN KOMMA NÄRA!

TERRÄNG- OCH LANDSKAPSANSPASSNING

VISION & LEDORD

3331266.000

7

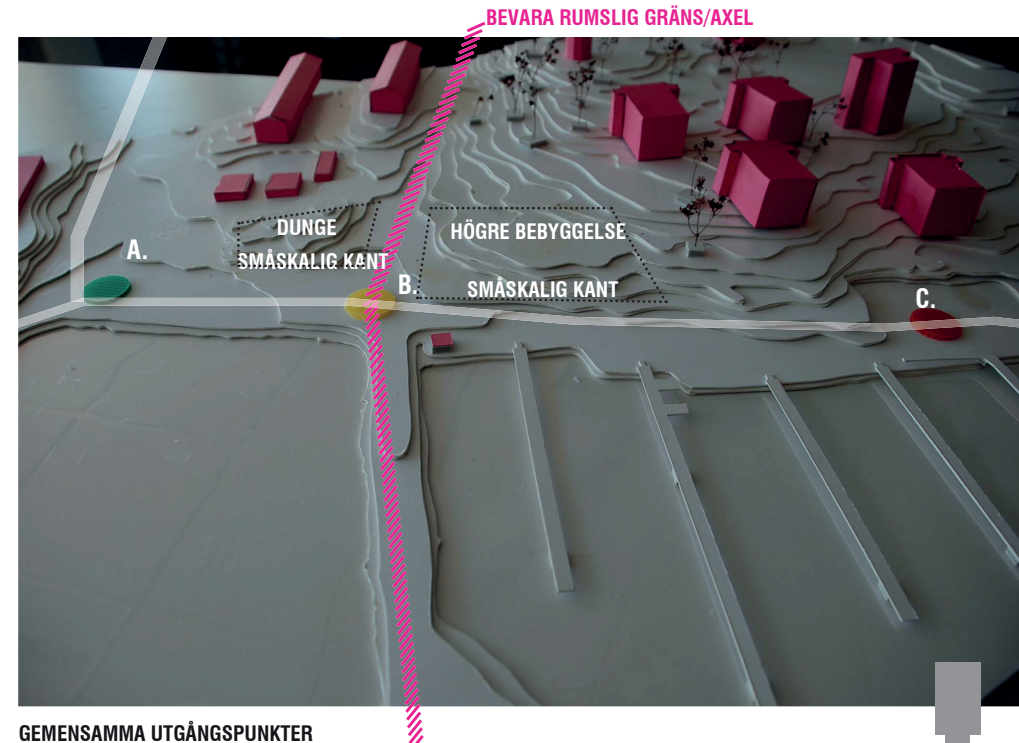
Figur 65: Så här visas de gemensamma ledorden i idéskissen.

Två bebyggelsealternativ utkristalliserades efterhand i den fysiska modell som Sweco hade tagit fram. Gemensamma utgångspunkter för båda förslagen var anpassningen till topografin med utnyttjande av platsens olika nivåer. Mot viken och hamnen är bebyggelsen småskalig och nedbruten; antingen med enbart verksamheter eller som mindre bostadshus. Upp mot berget möter en högre bebyggelse befintliga och planerade punkthus.

Tvårs genom tomten går en rumslig gräns som delar hamnområdet och viken, samt lamellbebyggelsen och skogsmarken vid vattentornet. Denna axel skall bevaras och förstärkas. Ett annat element värt att bevara är trädgångarna väster om axeln samt öster om tomten mot punkthusen.

Längs hamnstråket definierar sig tre öppna platser som mer eller mindre redan finns idag (A,B,C). A blir aktivitetsytan ("Porten") och viken, B blir den nodpunkt där axeln möter stråket och C är den tydliga platsbildning som tillkommit i och med rivningen av Restaurang Näckrosen och som nu används som uppställningsplats.

Fördelen med två alternativ jämfört med en lösning i detta tidiga skede är att det öppnar upp för fler möjligheter i det fortsatta detaljplanearbetet.

GEMENSAMMA UTGÅNGSPUNKTER

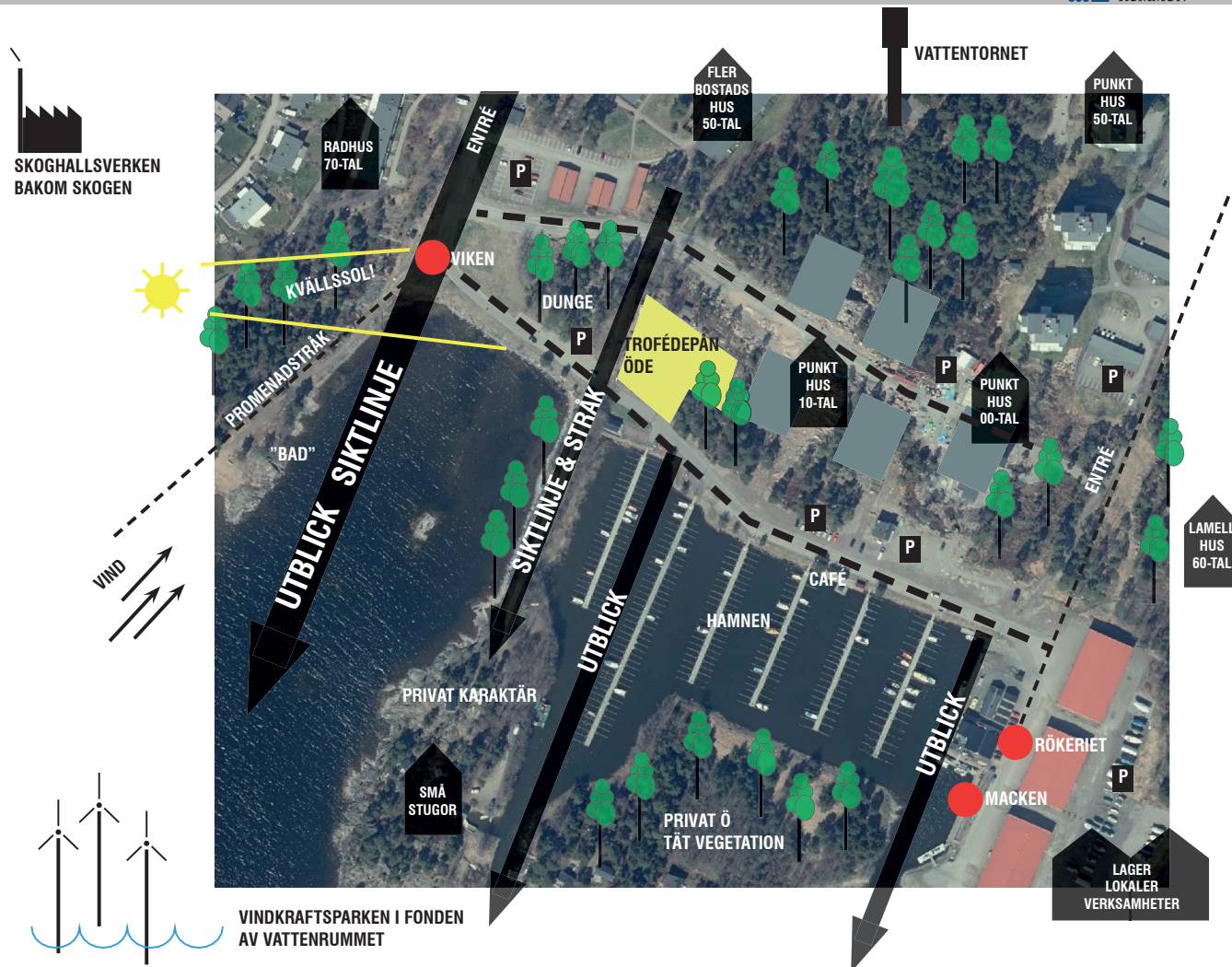
KONCEPT: MODELL

3331266.000
9

Figur 66: De gemensamma riktlinjerna med att bevara rumslig gräns/axel. Språket de använder sig av i beskrivningen av riktlinjerna liknar Kevin Lynch's analys med nodpunkterna A,B och C, områden som "dunge" och "högre bebyggelse", kanter som rumslig gräns.

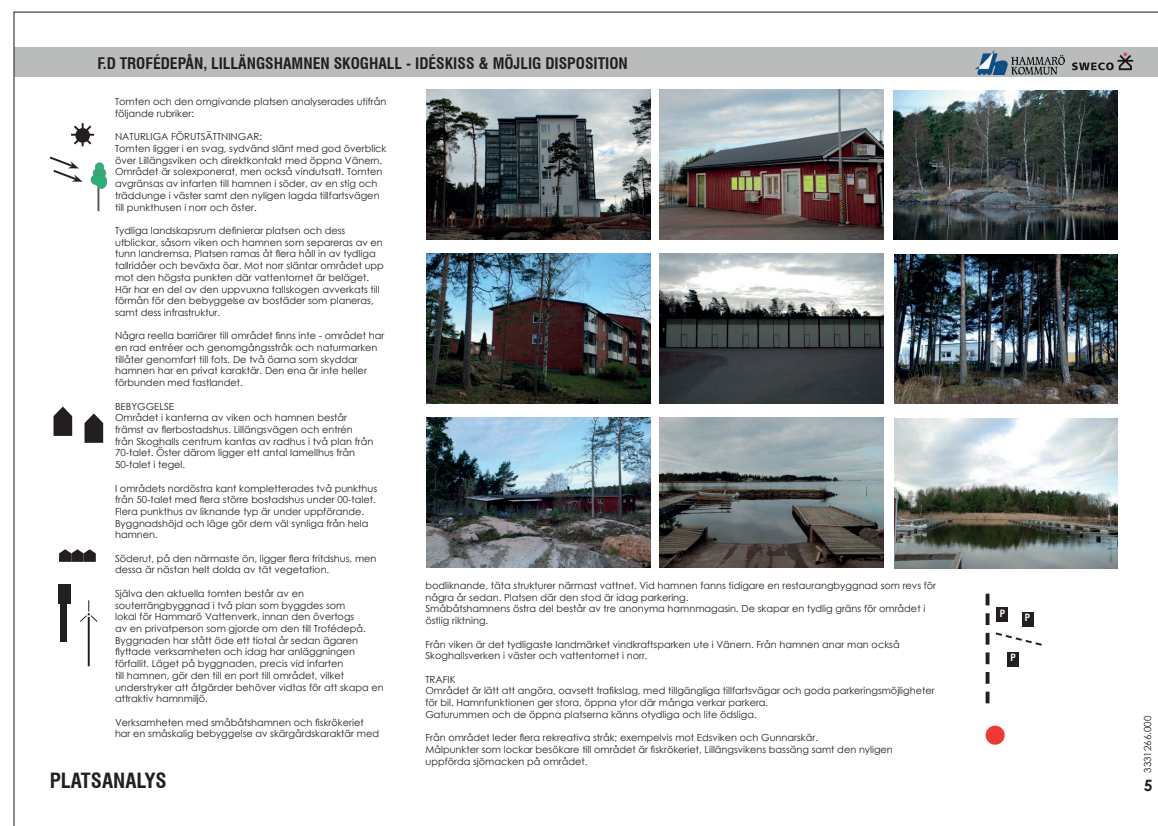
På det hela taget är förutsättningarna för bebyggelse av tomten goda. Vänerläget och den strategiska placeringen invid rekreationsstråk och natur gör området attraktivt både för bostäder och verksamheter. Infrastrukturen till området är god och endast en begränsad del jungfrulig mark tas i anspråk.

Bebyggelsen och karaktären i området är mycket brokig och varierande, vilket talar för en variation också på den aktuella tomt. Anpassning efter topografi och den mer småskaliga karaktären i hamnen måste beaktas om den nya bebyggelsen tillfullt skall kännas som en del av platsen.

PLATSANALYS- SLUTSATS

Figur 67: Idéskissens platsanalys som med det workshopbaserade arbetssättet innehåller flera aspekter samtidigt.

Figur 68: Idéskissens platsanalys som med fotografier som beskriver områdets karaktär tillsammans med beskrivande text.

Arbetsprocessen kring karaktär och rumslighet

Platsanalysen är uppdelad i två delar, en del som visar fotografier som tagits vid det gemensamma platsbesöket tillsammans med beskrivande texter. Den andra delen är en sammanställning i på ett ortofoto som er ut att var gjord i Illustrator. Sammantaget blir således platsanalysen en sammanställning av flera analyser samtidigt. Med väderstreck, siktlinjer, terräng, vegetation, rumslighet, karaktär, omgivning, befintlig bebyggelse och Kevin Lynch's analys med stråk och noder. Att det varit fyra personer som har gjort analysen tillsammans kan vara en del i att så många aspekter har tagits upp.

Arbetet med platsanalysen har flera likheter med LCA – metodens karakteriseringsprocess. Arbetsgruppen har gjort ett gemensamt platsbesök och på så sätt fått större kännedom om de komponenter som bygger upp tomten/området. De har beaktat dess enheter med exempelvis ett vattentorn som är särskilt iögonfallande och dess landskapskaraktär med landform och terräng, vegetation och bebyggelse. I karakteriseringsprocessen är det också tydligt att de gjort en skrivbordsstudie då de studerat olika material som ortofoto, höjdkurvor, gestaltningsprogram för Skoghall med medborgardialog. Sammantaget har arbetsgruppen analyserat tomtens och Lillångshamnens karaktär. En karaktär som har närhet till naturen och sjön Vänern. De har hittat den unika karaktären av "Vänerskärgrård".

Presentation och sammanställning

De två konceptförslagen presenteras på ett likvärdigt sätt som gör det lätt att jämföra dem med varandra. Fors (2019) berättar att resultatet blev en typ av möjlighetsstudie och det användes i som underlag i detaljplanarbetets tidiga skede.

Illustrationsplanerna ser ut att vara bearbetade i Illustrator, och båda har samma skala och utsnitt. Båda förslagen presenteras med ett perspektiv från sydöst, ett perspektiv från sydväst och ett fågelperspektiv.

Fågelperspektiven är tagna från en SketchUp modell, som ger en snabb bild över hur byggnaderna med de två förslagen kommer att disponeras på tomten. Med bevarade höjdkurvor och tallar i SketchUp modellen syns också vad de menar med naturtomter. I fågelperspektiven finns även bokstäverna A, B, C och D utmarkerade. Bokstäverna har med de gemensamma riktlinjerna att göra.

A - Aktivitetsyta, porten och entrén till viken och hamnområdet.

B - Där stråket och rumslig axel möts blir en målpunkt.

C - Bevarande av rumslig axel.

D - Dungen av tallar som ska bevaras (bevarande av vegetation).

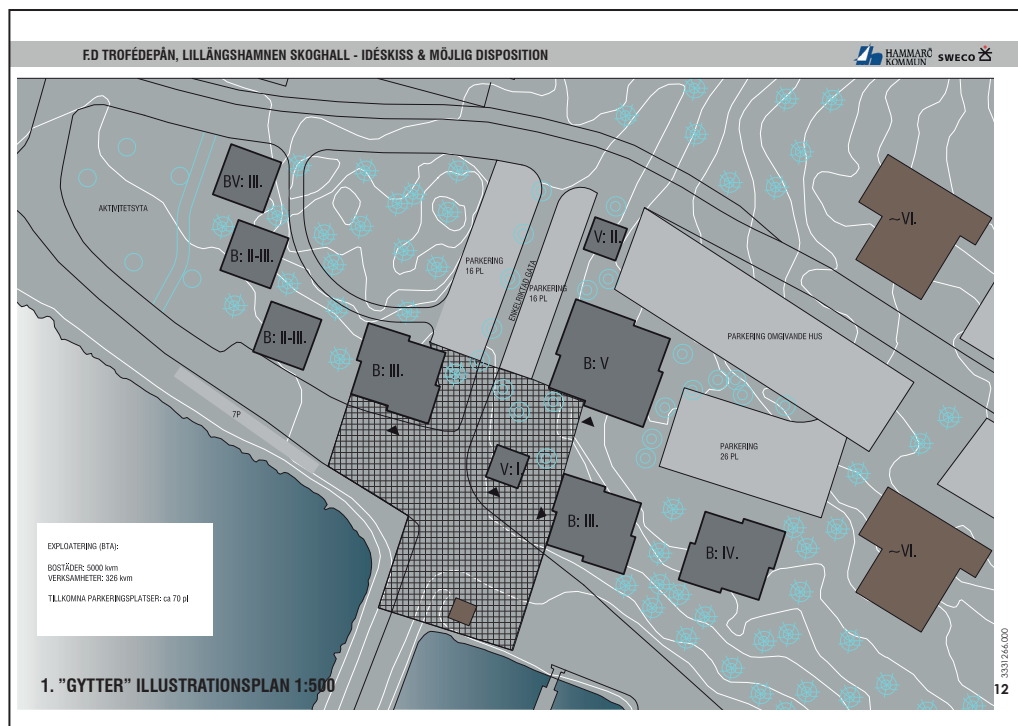
Aktivitetsytan och porten (bokstav A) presenteras på ett översiktligt sätt i idéskissen med bildcollage. Bildcollaget visar att denna plats bör ha en öppen naturkaraktär med vatten och vegetation, samt vilka funktioner denna plats bör ha med sittplatser, stråk och aktiviteter.

Målpunkten (bokstav b) har förklaras olika i de två förslagen. I förslaget "gytter" står det i texten att det blir en platsbildning här, och förslaget "längor" med torgbildning mot vattnet. Hur denna målpunkt kommer

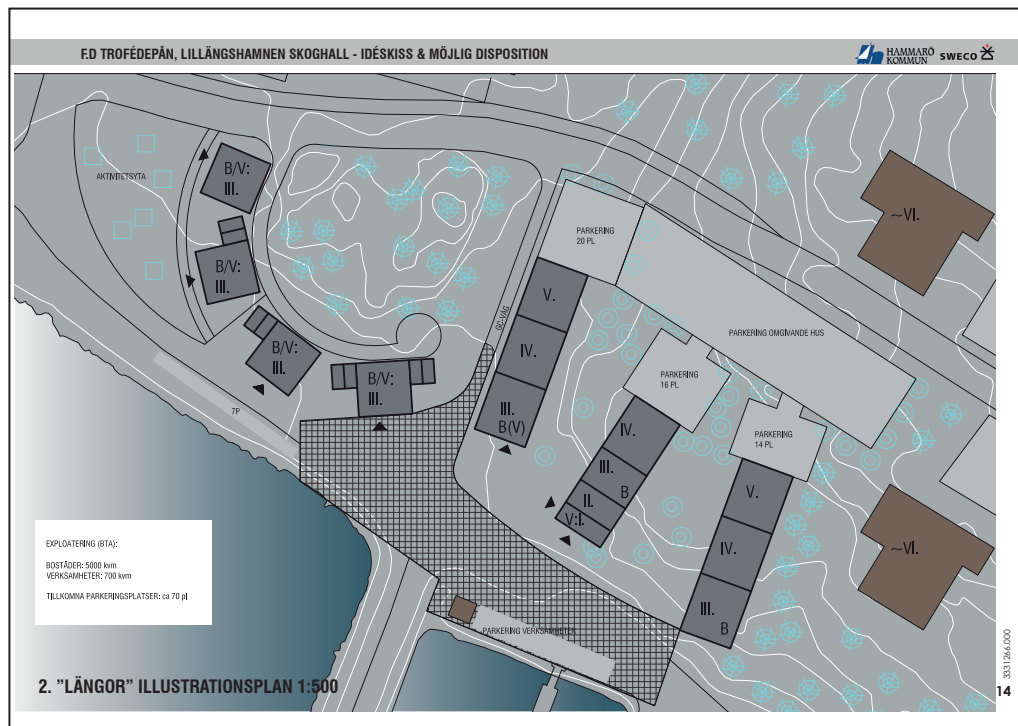
att se ut kommuniceras inte, utan presenteras på en mer konceptuell nivå som en grå yta i fågelperspektiven. I illustrationsplanen markeras denna yta ut med ett rutmönster i planen.

Bevarande av rumslig axel (bokstav c) kommuniceras främst i textform till läsaren, då den är svår att utläsa från illustrationsplanen och de olika perspektiven. I förslaget "gytter" blir den rumsliga axeln en enkelriktad gata och i förslaget "längor" en gång- och cykelstråk. Bokstav D, bevarande av dungen av tallar syns tydligt i båda förslagens fågelperspektiv.

Perspektiven från sydöst och sydväst, är en vy tagen från SketchUp modellen och är förmodligen bearbetade efteråt i Photoshop. Båda perspektiven saknar skärpa och är enligt mig ganska suddiga och dimmiga. Detta gör det svårt för mig som läsare att snabbt ta till mig dess innehåll. De visar dock på bevarande av tallar och att bebyggelsen har närhet till hamnen och vattnet.

Figur 69:
Illustrationsplan för konceptförslaget "gytter"

Figur 70:
Illustrationsplan för konceptförslaget "längor"

VY FRÅN SYDÖST

VYER FRÅN SYDVÄST

En serie punkthus av varierande storlek placeras fritt i terrängen. Mot vattnet är bebyggelsen låg, för att sedan trappas upp mot vattenfornet. På så vis varieras skalan och möjlighet till utblickar mot Vänern säkerställs. Mellan de större punkthusen ligger mindre verksamhetsbodar. Offentliga lokaler ordnas också i de bottenvåningar som vetter mot hamnen, aktivitsytan (A) samt platsbildningen (B). Parkeringar ordnas dels i anslutning till planerad yta i norr och dels längs båda sidor av den nord-sydliga axeln (C) som blir en enkelriktad gata. Topografi och växtlighet bevaras i möjligaste mån.

1. "GYTTER" VOLYMSTUDIE

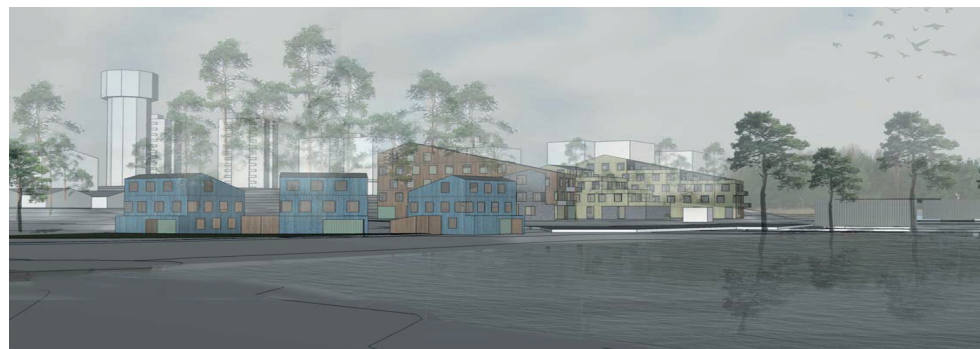
3331266.000

13

Figur 71: Presentation av konceptförslaget "gytter" med vyer och fågelperspektiv.

VY FRÅN SYDÖST

VYER FRÅN SYDVÄST

Tre större lamellhus upptar större delen av tomten och orienteras nord-sydligt för att bevara och förstärka stråken mot vattnet. Terräng och träd skall bevaras där så är möjligt- speciellt vid dungen (D). Fyra parhus ligger vid foten av dungen och tydliggör i sin orientering aktivitetsyta och en forgbildning mot vattnet (A+B). Lokaler och verksamheter föreslås i bottenplan. Parkeringar anläggs direkt vid parhusen, samt norr om lamellhusen. Ett GC-stråk anläggs i den nord-sydliga axeln (C).

2. "LÄNGOR" VOLYMSTUDIE

3331266.000

15

Figur 72: Presentation av konceptförslaget "längor" med vyer och fågelperspektiv.

Reflektion och diskussion

Tanken är nu att reflektera och diskutera hur detta arbete kan användas vid skapandet av idéskisser. Från litteraturstudien och studien av idéskisserna har jag dragit tio lärdomar som syftar till att underlätta för dig som själv står inför uppgiften att skapa en idéskiss. En av de viktigaste lärdomarna är att det inte finns någon exakt mall att såhär ska du göra, utan att ge dig inspiration, perspektiv på arbetsprocessen och hur idéskisser kan presenteras. Att du kan använda dig av dessa verktyg och vara medveten om att arbetsprocessen är "icke linjär".

Tio lärdomar:

- Visa arbetsprocessen i idéskissen
- Kombination av landskapsanalyser
- Den icke linjära arbetsprocessen
- Historisk analys som angreppssätt
- Olika sorters brukarmedverkan
- Verktyg i arbetsprocessen
- Konsekvensanalys i presentationen av ett förslag
- Alternativa förslag visar att det finns flera möjligheter
- Kommunikation och hur idéer kan förankras i senare led
- Presentation från konceptuellt till mer detaljerat

Visa arbetsprocessen i idéskissen

I den idéskiss som jag gjorde på Falu kommun redovisas inte arbetsprocessen på samma tydliga sätt som i de två andra idéskisserna. En lärdom som jag har fått från dessa idéskisser är hur viktigt det är att kommunicera och berätta om hur vi kom fram till något och på vilket sätt vi har jobbat. Arbetsprocessen beskriver det underlag och det omfattande arbete som ligger bakom ett förslag eller en idé, att det är en undersökande och kreativ process som tar och behöver sin tid.

I den undersökande processen är landskapsanalysen en viktig del för att synliggöra de möjligheter som finns, men även för att utvärdera de för- och nackdelar som finns med olika förslag och tankesätt. Det är i den kreativa processen som koncept, idéer och förslag tas fram och gränserna mellan den undersökande och kreativa processen är flytande. Exempelvis att jobba i modell kan både vara ett sätt att undersöka rummet som att testa olika idéer och förslag.

Studien av idéskisserna beskriver inte exakt när landskapsanalys och olika verktyg ska användas, utan ger exempel på den icke linjära arbetsprocessen. Att landskapsanalyser och verktyg som skiss- och modellarbete, dialog, inspirationsbilder och fotografier kan användas omvarannat vid skapandet av en idéskiss. Det är många olika faktorer som ligger till grund bakom ett val, beslut eller en idé.

Kombination av landskapsanalyser

Studien av idéskisserna visar att landskapsanalys finns med i någon form i hela arbetsprocessen och att flera sorters landskapsanalyser används parallellt med varandra. De olika landskapsanalyser som finns i idéskisserna har kopplingar till de vedertagna analyserna som finns i litteraturstudien, men att de inte används i sin bestämda form.

I idéskisserna ser jag att de vedertagna analyserna fritt har kombineras med tillsammans med analyser som inte finns med i litteraturstudien. Ett exempel på detta är Sweco och Hammarö kommuns platsanalys. Platsanalysen har med det workshopbaserade arbetssättet, angripit landskapet på ett holistiskt sätt med aspekter som väderstreck, siktlinjer, terräng, vegetation, rumslighet, karaktär, omgivning, befintlig bebyggelse, Kevin Lynch's analys med stråk och noder. Samlingsnamnet blir platsanalys, som i sig är en kombination av flera analyser både vedertagna och andra sorters analyser som Sweco och Hammarö kommun funnit relevanta.

Alla aspekter tillsammans i platsanalysen kan sammanfattas med det som Antrop (2000) skriver om holism, att platsen är mer än summan av dess delar/enheter och således visar på något som är större än helheten. Att platsanalysen blivit så pass holistisk kan bero på att deltagarna i arbetsgruppen har gjort den tillsammans i en dialogprocess, då vår uppfattning av landskap och vilka element som är viktiga skiljer sig mellan individer.

I den idéskiss som jag själv är författare till, men även i Klaus idéskiss om Stora Torget uppnås holismen på ett annat sätt genom att jobba i lager på lager som sedan sätts samman till en syntes. Båda idéskisserna är uppdelade i avsnitt som behandlar analysteman som exempelvis historia och vegetation. Detta kan liknas med det som

Stahlschmidt och Nellesmann (2009) skriver med att dela upp förslaget i teman och att använda sig av temakartor i analysen. En arbetsprocess som innebär analysera och att dela upp den komplexa landskapet i delar, för att få möjlighet att förstå den.

En slutsats om landskapsanalyser som jag drar utifrån studien av idéskisserna är att det är kontexten, uppdraget med syfte och mål, personerna som deltar i arbetet som bestämmer vilka landskapsanalyser som ska göras och hur de ska genomföras. Litteraturstudien kan ses som en inspirationskälla att dessa landskapsanalyser kan användas, men att du gärna får kombinera dem eller göra andra aktuella tematiska analyser som att exempelvis analysera vegetationen, terrängen eller olika väderstreck. Det är viktigt att påminna sig om att landskapsarkitektens arbetssätt är icke linjär och att det inte exakt går att definiera när du ska använda dig av en sorts analys.

I litteraturstudiens inledande del nämns det Dieckhoff (2015) skriver, att analys och syntes har en nära koppling till varandra och att landskapsanalysen återkommer flera gånger i processen. Att landskapsanalysen hjälper till att argumentera och resonera kring olika lösningar i sitt skapande. Dieckhoffs tankar tycker jag sammanfattar på ett bra sätt landskapsanalysens användning, då landskapsarkitektens arbetssätt kan sägas pendla mellan analys och syntes.

Med detta menar jag att vi i arbetsprocessen samtidigt tänker på både problem och lösningar. Problem som behöver analyseras, som sedan är ett underlag till en syntes av delar som satts samman. Syntesen behöver sedan i sin tur analyseras och alternativa lösningar kan behöva hittas. Syntesen kan också ge nya insikter, en ny dimension som gör att problemet behöver omformuleras. Det omformulerade problemet behöver sedan analyseras och hela processen blir således icke linjär.

Den icke linjära arbetsprocessen

Gestaltning av landskap, de problem och frågor som ska lösas i den är ofta flera, ibland svårdefinierade och kan stå emot varandra. Detta innebär att problem inom gestaltning och landskapsarkitektur i regel är multidimensionella, det vill säga att det är flera problem som ska lösas samtidigt.

Ett exempel på problem och frågor som står emot varandra syns särskilt tydligt i idéskiss Stora Torget. Torget är av riksintresse för kulturminnesvärden, och ska därmed knyta an till historien, samtidigt ska element som inte funnits historiskt på torget föras in som vegetation, uteserveringar, busstrafik och skridskobana. För att knyta an till historien väljer Klaus att rådhusets gamla grundmur/sockel som finns gömd under torgets markbeläggning kan utgöra ramen för en framtida uteservering, skridskobanan är ritad i traditionell stil och placeringen av vegetationen underordnar sig konceptet ”Stora Torget - ETT torg”. Komplexiteten på Stora Torget ligger i att undvika förändringar som påtagligt kan skada den gamla kulturmiljön, samtidigt som de inte vill restaurera ett tomt och kalt torg som de gamla 1900-tals fotograferna visar, att hitta vägen emellan historiska och nya intressen.

Den multidimensionella skalan mellan frågor och problem som ska lösas i en idéskiss gör i sin tur arbetsprocessen icke linjär. Att en behöver gå fram och tillbaka mellan lösningar, identifiera och analysera nya frågor som kommer upp under arbetsprocessens gång. Den icke linjära arbetsprocessen som används vid gestaltning och för att lösa komplexa problem är en sökande process och i idéskisserna ser vi att verktyg som fotografier, inspirationsbilder, skisser, modeller, dialoger, digitala program som Photoshop och GIS har används. Samt att olika sorters frågor och problem som uppkommer under arbetsprocessen gång kan angripas med landskapsanalyser.

I min egna och i Klaus idéskiss den sökande arbetsprocessen mestadels varit inåtvänd. Att vi har använt oss av exempelvis skisser för att kunna kommunicera med oss själva och våra egna tankar. En sorts inre dialog. I Sweco och Hammarö kommuns idéskiss har den sökande processen mestadels varit utåtvänd då workshoparbete förutsätter att en kan presentera sina tankar mer direkt för att göra sig förstådd med de andra i arbetsgruppen.

Den icke linjära arbetsprocessen gör att frågeställningar och problem kan lösas på många olika sätt. Ett exempel på detta är när jag och mina klasskamrater under landskapsarkitektutbildningen fick samma gestaltungsuppgift, fanns det lika många lösningar som antalet klasskamrater. Detta kan bero på att avvägningar som görs i arbetsprocessen mellan olika frågor, problem och intressen skiljer sig mellan olika personer om vad som är viktigt och vad som ska prioriteras mest.

Arbetsprocessen från person till person är på ett sätt unik och jag skulle säga att arbetsprocessen också skiljer sig från projekt till projekt, idéskiss från idéskiss. Arbetsprocessen påverkas också av de färdigheter personen/personerna som gör idéskissen har, och således sker olika val och beslut i arbetsprocessen. Klaus visar exempelvis att han behärskar skissen som arbetsverktyg mycket väl och använder sig främst av den när han tar fram sin idéskiss. Jag själv, samt Sweco och Hammarö kommun använde en blandning mellan analoga och digitala verktyg i våra arbetsprocesser.

En annan viktig del i den icke linjära arbetsprocessen är också kritiken. Både den interna kritiken som uppkommer hos skaparen, och den externa som kommer från andra gruppmedlemmar i tex workshopformat, eller från diskussionsgruppen vid ett avstämningsmöte. Kritiken skapar perspektiv, reflektion och kan belysa konflikter mellan olika intressen, åsikter och uppfattningar.

Historisk analys som angreppssätt

En lärdom som jag har fått från Klaus idéskiss är att det går att bygga ett koncept utifrån historisk analys och att den historiska analysen kan vara en utgångspunkt vid skapandet av idéskisser. Genom den historiska analysen undersöker han det som nämns i litteraturstudien i Sporrongs (1995) citat, de förändringsprocesser som format landskapet.

Att torget byggdes om på 70 - talet utan att interagera med den befintliga strukturen visar på det Antrop (2000) beskriver att samhället förändras i allt snabbare takt. Att den historiska analysen och den historiska förankringen lätt kan glömmas bort, eller att den inte används för att bygga upp ett förslag. Det är också viktigt att påpeka att ett förslag som knyter an till historien inte behöver handla om någon restaurering. Klaus idéskiss visar att nya element kan föras in på torget, så länge de förankras mot tidigare strukturer och håller sig till konceptet ETT torg.

Att synliggöra spår av historien var även något som jag och diskussionsgruppen pratade om för den Gamla hoppbacken som en gång stod Källviksberget. Att markera i marken var stolparna till hoppbacken stod och att med en informationsskylt berätta om hoppbacken och skid-VM 1954. Jag kom inte riktigt ihåg varför jag inte gick vidare med den tanken, kanske var det tidsbrist eller att jag inte hade erfarenhet att gestalta något med koppling till historien. Men att synliggöra den gamla hoppbacken hade gett mitt idéförslag en betydlig starkare historisk förankring. Klaus idéskiss har inspirerat mig då han visar exempel på att det går att koppla till historien och samtidigt tänka nytt. Exempelvis att gamla rådhusets grundmur/sockel kan bli en ram för en ny uteservering.

Olika sorters brukarmedverkan

Det finns flera sätt att involvera medborgarna och brukarna vid framtagandet av idéskisser. De/den som skapar idéskissen kan använda sig av medborgardialog, brukardialog eller jobba i workshop med designdialog. Dialogen synliggör de immateriella värden som finns på en plats/i ett landskap, värden som kan bevaras och förstärkas.

Dialogprocessen har varit en viktig del i workshoparbetet och litteraturstudien visar att det möjligt att utveckla detta ett steg till. Att jobba med designdialog, som Fröst (2004) skriver om, som innebär att engagera brukarna vid skapandet av idéer. Då de via designartefakter som bildcollage, inspirationsbilder, förslag i modell, utbyter idéer och kunskap med varandra. Designdialogen hade gett brukarna ett verkligt inflytande under hela arbetsprocessen och det som Stephenson (2008) resonerar om, att brukarna ger uttryck för vad som är värdefullt och sålades fås en bredare och mer diversifierad syn om vad landskapet erhåller.

Min egna och Klaus idéskiss illustrerar att dialog kan föras med brukarna på platsen vid platsbesök. Rösterna från dessa dialoger visas exempelvis i Klaus idéskiss med pusselbitar med många önskemål, samt i min egna idéskiss i analysen immateriella värden. Att samtala med dem som vistas på en plats är ett öppet och enkelt sätt att få in andras perspektiv. Det kräver inte någon förberedelse, men modet att gå fram och prata med en person som man inte känner.

Telefonintervjuer är ett annat sätt att föra dialog med brukarna. Detta har fördelen att du vara på kontoret och få kontakt med personer som använder ett landskap. Vid arbetet vid min egna idéskiss var telefonintervjuer ett bra verktyg när jag förde dialog med specifik

grupp. Jag intervjuade tre stycken hästägare som bodde på en gård i området, vilket gav underlag till analysen om populära stråk för ridning.

Klaus visade i sin idéskiss att brukarnas åsikter även kunde samlas in genom att läsa insändare från lokaltidningen. Insändarna klipptes ut och visades i idéskissen som tidningsurklipp, som därmed representerades flera åsikter om torget. Detta är dock inte lika omfattande som den medborgardialog som gjordes i Hammarö Kommun. Medborgardialogen som fanns i gestaltningsprogrammet för Skoghall var en viktigt underlag till Sweco och Hammarö kommuns idéskiss. Därmed kunde arbetsgruppen utgå från den breda allmänhetens tankar och åsikter i sin arbetsprocess med att skapa ledord för det fortsatta arbetet. I de två andra idéskisserna fanns ingen medborgardialog att utgå ifrån.

Verktyg i arbetsprocessen

Några av de verktyg som jag har sett användas i arbetsprocessen med idéskisser är fotografier, inspirationsbilder, skisser och modeller. Återigen kan dessa användas flytande och att det beror på person och vilken typ av idéskiss när ett verktyg kan vara aktuellt eller inte. Jag kommer nedan kortfattat reflektera utifrån dessa verktyg och dess användning i idéskisserna och dra kopplingar till litteraturstudien.

Modell

Sweco och Hammarö kommun har jobbat med både analoga och digitala processer, bland annat att de jobbat i en fysisk 3D modell i workshoparbetet och sedan har Sweco fortsatt arbetet i en digital modell i SketchUp. I min egna idéskiss jobbade jag med en sketchUp modell vid visualisering och gestaltning av utsiktsplattformen på Källviksberget. Det som är en fördel med en modell är att det är lätt att undersöka rumsliga strukturer genom att ta bort eller att lägga till nya delar i modellen. Här kan jag tänka mig att den fysiska modellen har en fördel i det experimentella stadiet, medan den digitala har en fördel vid visualisering då det på ett enklare och snabbare sätt går att bygga modellen med exakta mått och välja vy i ögonhöjd som ger perspektiv inifrån modellen.

Ögonhöjdsanalysen i litteraturstudien visar ett kompletterande sätt till jobba i modell. Denna analys går snabbt att skapa genom att markera olika element i plan och sedan skissa sektioner som i ögonhöjd visar hur det horisontella synfältet ser ut. Nackdelen med denna analys är att den är mer abstrakt att läsa jämfört med en 3D - modell. Men jag kan tänka att de som jobbar inom planering och arkitektur ganska snabbt kan sätta sig in i vad en ögonhöjdsanalys är, då de är vana att jobba i plan och sektion.

Fotografier

Fotografier används i alla tre idéskisserna för att beskriva platsens/områdets karaktär och rumslighet. De kan användas i många landskapsanalyser, från bakgrundsanalyser som förklarar landskapets nuläge till att användas som konsekvensanalys med före- och efterbilder. Fotografierna är tagna vid platsbesök, vilket visar på hur viktiga platsbesöken är för att analysera landskapet och för känna in dess karaktär. De platsbesök som har gjorts i idéskisserna stämmer överens med det som Swanwick (2002) beskriver i LCA- metoden. Att de är ett sätt att göra sig mer bekant med landskapet, då förståelsen och kunskapen om det ökar.

Exempel på när fotografier har varit en viktig del i idéskissernas bakgrundsanalys är Swecos och Hammarö kommuns platsanalys, samt den nulägesanalys i den idéskiss som jag själv är författare till. I nulägesanalysen används de för att beskriva rum, karaktär, naturtyper, träd, buskarter och fältskikt. Klaus idéskiss visar både fotografier från torgets nuläge (1995) och i den historiska analysen många historiska fotografier över Stora Torget.

Den historiska analysen, med de historiska fotografierna har varit av betydelse för konceptet "Stora Torget – ETT torg" och de har används för att knyta an till historien och återställa gamla värden, exempelvis som att återigen ge hela torget en beläggning i granit. Detta visar på att historiska fotografier kan användas vid arbete med en plats som ska knyta an till kulturella värden och det traditionella landskapet som Antrop (2000) beskriver. Det vill säga där platsen har en tydlig relation till sin omgivning, med en egen identitet och själ "genius loci".

Skisser

Klaus har vid sina platsbesök av ritat och använt sig av skisser för att analysera torget och flera av dem visas i hans idéskiss. Han visar att skissen som arbetsverktyg kan användas vid både rumsliga analyser och till att göra en konsekvensanalys om hörsholmsalmarnas framtida tillväxt. Att det är möjligt att skissa sig fram till ett beslut och undersöka olika alternativ, som när han gjorde 13 skisser i plan för att ge förslag till placering av de klippta platanerna. Utifrån skisserna kunde han visa att det slutgiltiga förslaget till lokalisering, placering av träden var ett genomarbetat beslut.

De 13 skisserna är ett analogt sätt att göra en lokaliseringsanalys på, då han sökte efter den bästa placeringen för träden. Det fanns flera aspekter och krav att tillgodoses, som att träden skulle ge torget en ombonad känsla och behålla konceptet "Stora Torget - ett torg". Med skissen som arbetsverktyg gör Klaus flera rumsliga analyser och detta har främst skett vid platsbesök då han genom skissen studerat torgets rumslighet och karaktär. Han visar att det utifrån skissen är möjligt att dra slutsatser och förmedla ett budskap, exempelvis att det idag är alldeles för stökigt på torget vid torghandel.

I den idéskiss som jag själv är författare till visar jag att skissen som verktyg passar bra för att presentera idén om en framtida lövskog och hur den kommer att utvecklas över tid. Att i sektion visa storleken på olika träd och buskar, hur de ser ut i sitt växtsätt över tid. Skissen kan också vara en del av gestaltungsprocessen och är något som med största sannolikhet har använts vid gestaltningen av alla idéskissernas idéförslag, men som ofta inte presenteras i själva skissen, då skisser ofta är ostrukturerade och svåra att tyda för läsaren. Samtidigt är skisser ett användbart och tillåtande verktyg, då allt inte behöver vara exakt eller definierat. Exempelvis använde jag mig av skisser vid

gestaltningen av utsiktsplatsen på Källviksberget och jag tycker mig kunna se att Klaus akvarell perspektiv är förfinade och bearbetade skisser. Att han via skissprocessen kommit fram till ett förslag som han sedan färglagt och målat i akvarell.

Inspirationsbilder

En annan del som alla idéskisser hade gemensamt var att de använder sig av inspirationsbilder. Inspirationsbilder passar bra i den sökande delen av arbetsprocessen, att se vad andra har gjort eller att inspireras av bilder från andra platser. Men de kan också användas till att förmedla en idé eller karaktär och studien av idéskisserna visar flera exempel på detta.

Sweco och Hammarö kommun visar att inspirationsbilder passar bra vid workshoparbete, då det är ett enkelt sätt att kommunicera och bolla idéer på. I arbetsgruppen skapade de ett inspirationscollage som presenterade idéskissens koncept med karaktär, terränganpassning, aktiviteter och materialval.

Jag mig använde mig av inspirationsbilder vid gestaltning av utsiktsplatsen på Källviksberget, för att få idéer till dess utformning. Inspirationsbilderna visades också i idéskissen för att berätta om min arbetsprocess och för att förmedla utsiktsplatsens karaktär.

Klaus använde sig av inspirationsbilder för att förmedla och presentera idéer. Han visade även på att inspirationsbilder kan vara en referens och en del i argumentationen av ett förslag, med att visa bilder från befintliga platser. Exempelvis när han visade vackra markbeläggningar av stenen granit från Motala och Köpenhamn, eller att på bild påvisa att klippta plataner kan växa i hårdgjord miljö.

Digitala verktyg

I studien av idéskisserna används digitala verktyg som GIS, Photoshop, Illustrator och SketchUp. Digitala verktyg används i de idéskisser som jag själv är författare till och i den som Sweco och Hammarö kommun har gjort. Slutsatser från hur digitala verktyg används i dessa två idéskisser:

- GIS är ett program som används för att hantera geografisk information och för att göra landskapsanalyser.
- Illustrator för att göra enkla pilar och markera ut stråk på exempelvis ett ortofoto eller för att göra en konceptuell illustrationsplan.
- SketchUp används främst i för att presentera ett förslag i digital modell med vyer och fågelperspektiv.
- Photoshop vid mer detaljerad illustrationsplan eller vid skapandet, bearbetning av perspektiv, bilder.

Det som är positivt med digitala verktyg är att det går att presentera och visualisera olika idéer och förslag på ett enkelt sätt. Men även att kunna bearbeta förslagen och ändra dem, det är enklare att ändra en illustrationsplan i Photoshop än om du målar den för hand i akvarell.

Analoga verktyg, och den frihet som skissen och fysisk modell kan ge är svår att ersätta med digitala verktyg. Analoga verktyg kan sägas ha ett mer avspänt förhållande till tanken, intentionen och återfinns i alla idéskissernas arbetsprocesser.

Konsekvensanalys i presentationen av ett förslag

En lärdom som jag har fått från litteraturstudien är att sammanfattande helhetskartor, att dela upp ett förslag i teman, bildserie med landskapsscenarier, före- och efterbilder är olika typer av konsekvensanalyser. Konsekvensanalyser är olika sätt att visa ett förslags påverkan och vissa företeelser visas först när det finns ett utkast till förslag att förhålla sig till.

Idéskiss Källviksberget, Simonsberget och Norsboberget visar exempel på hur fotografier kan användas i en konsekvensanalys med före- och efterbilder. Fotografiet är före bilden och sedan har efter bilden skapas med ett fotomontage. Bilderna används för att presentera olika idéer och att presentera en bild av det befintliga landskapet och det framtida möjliga gör att läsaren enkelt sätt kan förstå den förändring och de konsekvenser som ett förslag ger.

Konsekvensanalysen om bildserie med landskapsscenarier finns det kopplingar till i Klaus idéskiss om Stora Torget. Där de historiska fotografierna, kartorna visar hur de tidigare torget såg ut och han visar med skisser och fotografier det nuvarande torget. Sedan visar han med en konsekvensanalys Hörsholmsalmarnas och torgets utveckling om ingenting görs. Det sista scenariot är hans idéförslag, med hur torget kan se ut i stället med perspektiv och illustrationsplan.

Sammanfattande helhetskartor återfinns främst i den idéskiss som jag har gjort på Falu kommun. Jag arbetade med digitala verktyg som Gis, Photoshop och Illustrator vilket gör det möjligt att på ett enkelt sätt jobba i lager, då det är möjligt att tända och släcka dem efter behov. Men Klaus visar att detta är möjligt också vid ett analogt arbetssätt då han sammanställer olika önskemål/pusselbitar till ett förslag.

Med inspiration från litteraturstudien kan fotografier användas vid skapandet av bildsekvensanalyser som visar det rumsliga upplevelseförloppet i ett landskap. Detta är en analys som inte förekommer i någon av idéskisserna, men som skulle kunna vara av relevans. Jag tänker särskilt på den idéskiss som jag själv är författare till som behandlar ett större friluftsområde. Där hade bildsekvenser som visade en bestämd rutt/slinga i landskapet gett en ännu tydligare berättelse om upplevelsen av olika rum, vegetation och natur. Bildsekvenser hade kunnat varit ett sätt att presentera och analysera konsekvenser av sträckningen på vandringsleder, skidspår och ridleder. Exempelvis hur hade upplevelsen varit att rida på en bred fjärrvärmeledningsgata jämfört med inne i skogen?

Alternativa förslag visar att det finns flera möjligheter

Jag har också lärt mig att det är en fördel att presentera flera alternativa förslag i idéskissen då det öppnar upp för fler möjligheter. Arbetsprocessen med att ta fram koncept eller gemensamma riktlinjer kan vara samma för förslagen, men sedan att det går att visa varianter.

När alternativa förslag har visas i idéskisserna har de redovisats på ett likvärdigt sätt med samma skala och vyer. I den idéskiss som jag gjorde på Falu kommun gav jag två alternativa förslag för längdskidspåren med eller utan skidtunnel. Men tydligast är Sweco och Hammarö kommuns idéskiss där två alternativa förslag används vid idéskissens presentation med förlagen "Gytter" och "Längor".

Kommunikation och hur idéer kan förankras i senare led

Arbetet visar att idéskissen kan göras både i kommunal och i privat regi. Klaus gjorde sin idéskiss som ett konsult uppdrag åt kommunen, men hade under processens gång kontakt med en arbetsgrupp på kommunen. Sweco och Hammarö kommuns workshopbaserade metod visar hur konsult och kommun kan samarbeta på ett mer inkluderande sätt vid skapande av idéskisser.

Jag själv satt på kommunen med kollegor och avstämningsmöten med diskussionsgrupp. Under avstämningsmötena presenterade jag och fick feedback, kritik på det jag hade gjort hittills, men mellan mötena var jag mycket själv i skapandet av idéskissen. Nästan som att jag var en konsult åt kommunen, fast jag satt på kommunen. Det som var positivt med att jag satt själv var att jag kunde utveckla och jobba med olika idéer fullt ut. Att inte förkasta idéer som är i sitt tidiga stadium och att kunna bearbeta, tänka klart innan jag visar dem för någon annan. I grupp och workshop arbete finns det en större dynamik och processen går ofta fort och det långsamma tänkandet, processer som behöver mogna fram kan bli lidande.

Den workshopbaserade metoden med dialog kan däremot göra att idéer förankras i senare led, då planarkitekter från kommunen är med i själva skapandet av idéskissen. På så sätt kan de föra dess idéer och förslag vidare från idéskiss till framtida detaljplan- och gestaltningsarbete. Det blir inte det kommunikationsglapp mellan skaparna av idéskissen och nästkommande personer som sedan ska använda sig av den.

Presentation från konceptuellt till mer detaljerat

Illustrationsplaner återfinns i alla de tre idéskisserna för att förmedla ett förslag. De har olika detaljnivå där Sweco och Hammarö kommuns visar en mer konceptuell nivå, medan min egna och Klaus idéskiss är mer detaljerade. I vissa utvalda delar av idéskisserna är detaljnivån mycket stor, störst är Klaus presentation av att bygga en skridskobana på torget, den är så detaljerad att den näst intill är en teknisk ritning. Att vara detaljerad kan vara bra för att förklara och ge legitimitet åt en idé. Samtidigt kan det ge intrycket att så här ska det se ut och så här ska det vara.

Perspektivbilderna i idéskisserna ser alla olika ut. I den idéskiss jag själv är författare till används före- och efterbilder med fotografi och fotomontage. Detta kan tänkas vara bra för att visa konsekvenserna av en idé och vilken påverkan den ha på landskapet. Sweco och Hammarö kommun har i sin idéskiss använt mer suddiga perspektivbilder tagna från en SketchUp modell. De suddiga bilderna visar att möjligheterna fotfarande är öppna för förändring och att idéförslaget kan utvecklas vidare. Däremot kan de suddiga perspektivbilderna göra det svårt att förstå vad de två olika idéförslagen innebär. Det blir mer konceptuellt. Men de har de också med vyer och kort från den fysiska modellen. Detta är en effektiv kommunikationsmetod som väger upp suddiga perspektivbilder. En fysisk modell med flyttbara delar ger också ge budskapet att det inte behöver se ut exakt så här.

Klaus perspektiv i akvarell är i mellanläget mellan verklighet och fantasi. Akvarellerna ser verklighetstrogna ut i skala och visar idéerna på torget på ett lättförståeligt sätt. Men att måla i akvarell gör att det aldrig går att få det helt exakt, att det blir som en målning. Målningen gör att det kan liknas vid en vacker vision, vilket också Klaus kvarlevande fru bekräftade när hon berättade att de hängde upp hans perspektiv som tavlor på kommunkontoret.

Kontextuella begrepp

En av de största utmaningarna i denna uppsats har varit att jobba med begrepp som är flytande och kontextuella och att definiera vad som menas med dem. Orden idéskiss, analys och landskap är alla flytande begrepp och kan betyda olika saker för olika personer. I litteraturstudien har jag studerat orden analys och landskap, vilket ska ge en tydligare bild om vad som menas med dessa två ord i just detta arbete. Exempelen på vedertagna landskapsanalyser och bilder på dem ska visa på vad som kan menas med ordet landskapsanalys.

I arbetets introducerande del förklarar jag ordet idéskiss i kontexten landskapsarkitektur och kommunal planering. Men språket är bara ett av människans sätt att kommunicera på, bilder kan göra att det som är svårt att förklara i ord lättillgängligt och begripligt. Det är därför det i studien av idéskisserna har varit så viktigt att visa på hur en omfattande idéskiss kan se ut med bilder och att det är denna sorts idéskiss jag menar.

Många av de uppdrag som ges inom planering är subjektiva, kontextuella, flytande och det kan vara svårt att försvara det subjektiva mot det objektivt mätbara. Att tekniska krav och användarvänlighet går före mer subjektiva värden som historia och kulturmiljö, upplevelsen av träd och grönska.

Flytande och kontextuella begrepp ändrar i betydelse beroende på sammanhang och det kan vara svårt för en beställare att förstå vidden och hur det är att jobba med kontextuella begrepp när det inte finns något som är tydligt rätt eller fel. Att det exempelvis inte är med en klackspark att jobba med ett torg som är av riksintresse för kulturminnesvärden, eller att kombinera friluftsliv med nya bostadsområden.

Framtida studier

Kommer idéskissen i framtiden att göras på ett mer digitalt sätt och med hjälp av parametrisk design och artificiell intelligens? Kanske kan det vara till hjälp när vi ska hantera landskapets komplexitet och dess frågor?

Kommer designdialog vara något som kommer användas mer i framtiden vid skapandet av idéskisser?

Det skulle också vara intressant att studera hur idéskisser används i senare led, vad finns kvar av idéskissen i kommande gestaltungs- och planeringsarbete? Hur blev det sen? Glömdes idéskissen bort?

Avslutande reflektioner

I denna studie valde jag aktivt idéskisser som behandlade olika platser och landskap för att visa på idéskissens variation. Då idéskisser kan se olika ut och användas i många sammanhang var mitt val att studera mera omfattande idéskisser med landskapsanalyser en viktig avgränsning i studien. Därmed kan inte studien tolkas som en generell studie av idéskisser.

Nu i efterhand ser jag att jag hade kunnat avgränsa mig ännu mer i valet av idéskisser. Hade jag valt idéskisser med liknande uppdrag från kommunen och som behandlat samma typ av plats, skulle det varit enklare att jämföra dem med varandra. Under arbetets gång kom jag på sidospår, trots att jag undersökte dem från valda mönster och teman som: "Idéskissens bakgrund, syfte och mål", "Idéskissens innehåll, uppbyggnad och struktur", "Hur har arbetsprocessen sett ut kring idéer, val och beslut?" "Presentation och sammanställning", skrev och tittade jag på saker som inte var direkt jämförbara med varandra.

Kanske hade det hjälpt om de mönster och teman som jag studerade hade varit mer specifika, tillsammans med samma typ av uppdrag, plats och omfattning på idéskisserna. Detta hade visserligen gjort studien smalare, men hade gett arbetet en tydligare inriktning och resulterat i en jämförande studie. Nu blev det istället en studie av tre stycken idéskissers arbetsprocess från landskapsanalys till idé. En lärdom som jag har fått är att det vid en jämförande studie är det otroligt viktigt med en tydlig linje. För att vara mer specifik i studien hade jag kunnat tagit fram ett granskningsprotokoll som mer i detalj beskrev det som skulle jämföras idéskisserna.

Det kan också vara en styrka med att jag valde idéskisser med olika sammanhang och plats, då det visar på att idéskisser kan presenteras i olika format och behandla alla typer av landskap, från ett torg till ett större friluftsområde. Fokus på arbetsprocessen och landskapsanalyser har visat att det ändå är möjligt att jämföra dem med varandra.

Studien hade berikats om kompletterande intervjuer med personerna bakom idéskisserna hade gjorts, för att få mer detaljerade beskrivningar av arbetsprocessen. Intervjuer var något som jag valde bort, då det inte hanns med inom tidsramen för arbetet och det hade dessutom varit svårt att genomföra då författaren till "Stora Torget, en idéskiss", Klaus Zwirner inte finns kvar i livet. Samtal fördes dock med hans kvarlevande fru Anna Hesser (2018), då jag fick reda på mer om Klaus och de idéskisser han hade gjort genom åren. Jag hade också mejlkontakt med Sebastian Fors (2019) som gav mer information om Swecos och Hammarös kommuns arbetsprocess med workshop och dialoger.

Idéskissernas format tycker jag visas väl i studien med bilder på sidor och uppslag, som ger exempel på dess layout och på hur de kan se ut. Att se faktiska exempel kan vara till stor hjälp för läsaren om den själv står inför uppdraget att skapa sin egna idéskiss. Från idéskissernas format och layout kan mycket inspiration hämtas.

Litteraturstudien har varit till stor hjälp för att svara på den frågeställning som handlade om hur en arbetsprocess innehållande landskapsanalyser kan se ut vid skapandet av idéskisser. Den studerade litteraturen om landskapsanalyser gjorde att jag fick in det perspektivet i studien av idéskisserna och såg därmed att det fanns någon form av landskapsanalys i hela processen av en idéskiss. Exempelvis hade jag inte tänkt på innan att en

presentationsmetod med före- och efterbilder också kunde vara en typ av konsekvensanalys.

Litteraturstudiens del om brukarmedverkan gav också information om hur brukarna kunde delta i analysprocessen och i idéarbetet. Det hade varit intressant att se en idéskiss med en arbetsprocess i designdialog. En sådan arbetsprocess hade dock krävt mer resurser från kommunens sida och kanske endast är aktuellt i idéskisser som behandlar stora och dyra projekt.

När jag skrev litteraturstudien använde jag mig av snöbollseffekten och det gör att startpunkten har påverkat litteraturstudien, samtidigt som den har varit till hjälp med att få ett helhetsperspektiv på landskapsanalys. Litteraturstudien har också påverkats av att jag har valt att skriva om landskapsanalyser som återfunnits i valda idéskisserna eller kan vara av relevans i skapandet av idéskisser. Ett urval som varit nödvändigt för att hålla mig inom tidsramen för arbetet, då landskapsanalyser är ett väldigt stort och brett ämne. De landskapsanalyser som tagits upp kan tolkas som att de har valts subjektivt, då jag som författare hittat kopplingar till dem i idéskisserna. En styrka är däremot att jag har egen erfarenhet av att ha skapat en idéskiss, vilket har gjort mig insatt i ämnet och därmed kunnat välja landskapsanalyser som är relevanta.

Referenslista

- Antrop, M. (2000). Background concepts for integrated landscape analysis. *Agriculture, Ecosystems and Environment*, 77, 17-28. Tillgänglig: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167880999000894> [2018-12-09]
- Dee, C. (2001). *Form and fabric in landscape architecture*. Oxon: Spon Press.
- Dieckhoff, L. M. (2015). *Är det här ditt landskap? - En studie i att analysera ett landskap utifrån brukaren*. Landskapsarkitekturprogrammet (examensarbete). Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet. Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/8958/1/dieckhoff_l_160415.pdf [2018-12-09]
- Fairclough, G., Sarlöv Herlin, I., & Swanwick, C. (2018). Landscape Character approaches in global, disciplinary and policy context: an introduction. i G. Fairclough, I. Sarlöv Herlin, & C. Swanwick, *Routledge Handbook of Landscape Character Assessment: Current Approaches to Characterisation and Assessment*. (ss. 3-20). Oxon; New York: Routledge.
- Fröst, P. (2004). *Designdialoger i tidiga skeden: arbetsätt och verktyg för kundengagerad arbetsplatsutforming*. (Doktorsavhandling). Göteborg: Chalmers Tekniska Högskola
- Fröst, P., Gustavsson, A., & Eriksson, J. (2017). *Designdrivna dialoger för arkitektur och samhällsbyggnad*. Tillgänglig: <https://research.chalmers.se/publication/253630#?> [2019-03-28]
- Harely, J. (1988). Maps, knowledge and power. (D. Cosgrove, & S. Daniels, red.) *The iconography of landscape*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holme Magne, I., & Solvang Krohn, B. (1997). *Forskningsmetodik – om kvalitativa och kvantitativa metoder* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, F. (2010). *Landskapsanalys i vägprojekt*. Landskapsarkitekturprogrammet (examensarbete). Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (3 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Lynch, Kevin. (1960). *The image of the city*. Massachusetts: M.I.T Press
- Mels, T., & Mels, S. (2014). *Deltagande landskapsanalys för vindkraft, rapport 6625*. Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/6600/978-91-620-6625-3/#> [2019-03-28]
- Naturvårdsverket. (2015). *Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker*. Reviderad version rapport 6656. Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5633-6.pdf> [2019-04-05]

- Patel, R., & Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder* (4 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Robinson, N. (2016). *The Planting Design Handbook*. (3 uppl.). Oxon & New York: Routledge.
- Schibbye, B., & Pålstam, Y. (2001). *Landskap i fokus: utvärdering av metoder för landskapsanalys*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Sporrong, U. (1995). *Svenska Landskap*. (K. Samuelsson, Red.) Naturvårdsverket. Värnamo: AB Fälths Tryckeri.
- Stahlschmidt, P., & Nellemann, V. (2009). *Metoder til landskabsanalyse: kortlægning af stedets karakter og potentiale* (2 uppl.). Vanløse: Grøn miljø.
- Steinitz, C. (1995). Design is a verb; Design is a Noun. *Landscape Journal*, 14, 188-200. Tillgänglig: <http://lj.uwpress.org/content/14/2/188> [2018-12-09]
- Stenseke, M. (2009). Local participation in cultural landscape maintenance: Lessons from Sweden. *Land Use Policy*, 214-223.
- Stephenson, J. (2008). The Cultural Values Model: An integrated approach to values in landscapes. *Landscape and Urban Planning*, Volym 84, 127-139.
- Swanwick, C. (2002). *Landscape character assessment: Guidance for England and Scotland*. The Countryside Agency and Scottish Natural Heritage.
- Sweco. (2017). *10 år och 100 designdialoger – Sweco ger ut bok om designdrivna dialoger*. Tillgänglig: <https://www.sweco.se/nyheter/nyhetsartiklar/2017/10-ar-och-100-designdialoger--sweco-ger-ut-bok-om-designdrivna-dialoger/> [2019-03-28]
- Sveriges Kommuner och Landsting. (2011). *Handbok i utvärdering av medborgardialog*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting. Tillgänglig: <https://webbutik.skl.se/sv/artiklar/handbok-i-utvardering-av-medborgardialog.html> [2019-03-27]

De tre idéskisserna

Efraimsson, R. (2018). *Idéskiss - Källviksberget, Simonsberget, Norsboberget*. Opublicerad idéskiss

Hammarö Kommun & Sweco Architects. (2014). *Idéskiss och möjlig disposition av tomten för f.d. Trofédepån, Lillängshamnen, Skoghall*. Tillgänglig: <https://www.hammaro.se/globalassets/bo/boende-och-miljo/mark-plan/samhallsplanering/dper/aldre-an-2016/dp-del-av-mormon-533-lillangshamnen/trofedepan-ideskiss-och-mojlig-disposition.pdf> [2019-05-14]

Zwirner, K. (1995). *Stora Torget - En idéskiss*. Linköping: Linköpings Kommun

Opublicerat material

Fors, Sebastian. (2019). Mailkontakt Sweco Architects. Opublicerat [2019-03-13]

Hesser, Anna.(2018). Samtal. Opublicerat [2018-06-27]

Figurförteckning

Figur 1. Bild på olika landskapsanalyser. Foto: Rasmus Efraimsson

Figur 2. Ögonhöjdsanalys. Analysen och dess underlag, samt skisser i sektion är gjorda av Rasmus Efraimsson

Figur 3. Synlighetsanalys av ett vindkraftverk. Kartunderlag från Lantmäteriet och analysen är gjord av Rasmus Efraimsson i masterkursen:
Advanced Digital Landscape Analysis with GIS , 15 hp

Figur 4. Bildsekvensanalys. Ortofoto från Lantmäteriet och analysen är gjord av Rasmus Efraimsson i grundkursen: Kandidatexamensarbete i
landskapsarkitektur, 15 hp

Figur 5. Lokaliseringsanalys. Kartunderlag från Lantmäteriet och analysen är gjord av Rasmus Efraimsson i masterkursen:
Advanced Digital Landscape Analysis with GIS , 15 hp

Figur 6. Temakarta topografi. Kartunderlag från Lantmäteriet och analysen är gjord i ett grupparbete i masterkursen: Design project -
Composition and Materiality, 15 hp

Figur 7. Temakarta vegetation. Kartunderlag från Lantmäteriet och analysen är gjord i ett grupparbete i kursen: Design project - Composition
and Materiality, 15 hp

Figur 8. Förebild. Foto: Rasmus Efraimsson i i kursen: Design project - Composition and Materiality, 15 hp

Figur 9. Efterbild. Foto och bearbetning: Rasmus Efraimsson i kursen: Design project - Composition and Materiality, 15 hp

Figur 10. Omslaget på Stora Torget - en idéskiss. Foto: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus kvarlevande fru Anna Hesser

Figur 11. Uppslag med innehållsförteckning. Foto på uppslag: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser

Figur 12. Uppslag med gamla kartor. Foto på uppslag: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser. De
gamla kartorna saknar skydd.

Figur 13. Skiss gjord av Klaus Zwirner. Foto på skiss: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser

Figur 14. Skiss gjord av Klaus Zwirner. Foto på skiss: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser

Figur 15. Skiss gjord av Klaus Zwirner. Foto på skiss: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser

- Figur 16. Uppslag med vy över torget från 1916. Foto på uppslag: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser. Den som tog fotografiet över torget 1916 var Didrik von Essen, hans upphovsrätt till bilden har gått ut enligt Östergötlands museum.
- Figur 17. Bild på uppslag med Folke Filbyter. Foto på uppslag: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser
- Figur 18. Bild på uppslag med gamla rådhuset. Foto på uppslag: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser
- Figur 19. Gammal karta från 1600- talet. Foto på uppslag: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser. Den gamla kartan saknar skydd enligt Östergötlands museum.
- Figur 20. Målning av Mats Gilstring. Foto på målningen: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Mats Gilstring.
- Figur 21. Målning av Mats Gilstring. Foto på målningen: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Mats Gilstring.
- Figur 22. Perspektiv på det slutliga idéförslaget. Målad av Klaus Zwirner. Pil och text tillagd av Rasmus Efraimsson. Foto: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser.
- Figur 23. Torget på 1910-talet. Foto: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser. Den som tog fotografiet över torget var Didrik von Essen, hans upphovsrätt till bilden har gått ut enligt Östergötlands museum.
- Figur 24. Skridskobana, gjord av Klaus Zwirner. Foto på bild: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser
- Figur 25. Klaus Zwirners fotografi från ett platsbesök 1995. Foto på bild: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser
- Figur 26. Konsekvensanalys träd, gjord av Klaus Zwirner. Inscannad av: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus kvarlevande fru Anna Hesser
- Figur 27. Uppslag med hörsholmsalmar. Foto på uppslag: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser
- Figur 28. Uppslag med arbetsprocess vegetation. Foto på uppslag: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser.
- Figur 29. Bild tankar och önskemål, gjord av Klaus Zwirner. Inscannad av: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus kvarlevande fru Anna Hesser
- Figur 30. Uppslag med illustrationsplan. Foto på uppslag: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser.

- Figur 31. Illustrationsplan. Foto på bild: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser.
- Figur 32. Perspektiv i akvarell. Foto på bild: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser.
- Figur 33. Perspektiv i akvarell. Foto på bild: Rasmus Efraimsson med tillstånd från Klaus Zwirners kvarlevande fru Anna Hesser.
- Figur 34. Omslaget på Idéskiss - Källviksberget, Simonsberget, Norsboberget. Foto: Rasmus Efraimsson. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson
- Figur 35. Uppslag med innehållsförteckning. Foto på uppslag: Rasmus Efraimsson. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson. Kartunderlag från Falu Kommun.
- Figur 36. Historisk analys. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson. Kartunderlag från Falu Kommun.
- Figur 37. Analys naturtyper. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson
- Figur 38. Planteringsschema lövskog. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson
- Figur 39. Inventering av träd, buskar och fältskikt. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson
- Figur 40. Inspiration Kanada. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson
- Figur 41. Sektion lövskog. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson
- Figur 42. Analys immateriella värden. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson
- Figur 43. Analys karaktärer. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson
- Figur 44. Skissprocessen med utsiktsplatsen. Foto: Rasmus Efraimsson. Bilden ingår inte i idéskissen
- Figur 45. Konsekvensanalys: Före. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson
- Figur 46. Konsekvensanalys: Efter. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson
- Figur 47. Illustrationsplan utsiktsplats. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson
- Figur 48. Konceptbild utsiktsplats. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson
- Figur 49. Detaljerad nivå utsiktsplats. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson
- Figur 50. Glänta i skogen, före. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson. Kartunderlag från Falu Kommun.
- Figur 51. Glänta i skogen, före. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson. Kartunderlag från Falu Kommun.

Figur 52. Perspektiv skidtunnel. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson

Figur 53. Längdskidspår med skidtunnel. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson. Kartunderlag från Falu Kommun.

Figur 54. Längdskidspår utan skidtunnel. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson. Kartunderlag från Falu Kommun.

Figur 55. Fjärrvärmeledningsgata. Foto: Rasmus Efraimsson

Figur 56. Analys ridning. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson. Kartunderlag från Falu Kommun

Figur 57. Källviksdalen bostadsområde. Foto och bearbetning: Rasmus Efraimsson

Figur 58. Helhetskarta. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson. Kartunderlag från Falu Kommun.

Figur 59. "Zoom in" karta. Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson. Kartunderlag från Falu Kommun.

Figur 60. Extra mycket "Zoom in". Idéskissen är gjord av Rasmus Efraimsson. Kartunderlag från Falu Kommun.

Figur 61. Omslaget på Idéskiss och möjlig disposition av tomten för f.d. Trofédepån, Lillängshamnen, Skoghall. Foto: Rasmus Efraimsson. Med tillstånd från Hammarö Kommun

Figur 62. Första uppslaget i idéskissen. Foto på uppslag: Rasmus Efraimsson. Med tillstånd från Hammarö Kommun

Figur 63. Konceptförslagen. Med tillstånd från Hammarö Kommun

Figur 64. Workshopbaserade arbetssättet. Med tillstånd från Hammarö Kommun

Figur 65. Ledord. Med tillstånd från Hammarö Kommun

Figur 66. Gemensamma riktlinjer. Med tillstånd från Hammarö Kommun

Figur 67. Platsanalys. Med tillstånd från Hammarö Kommun

Figur 68. Platsanalys. Med tillstånd från Hammarö Kommun

Figur 69. Illustrationsplan "Gytter". Med tillstånd från Hammarö Kommun

Figur 70. Illustrationsplan "Längor". Med tillstånd från Hammarö Kommun

Figur 71. Presentation "Gytter". Med tillstånd från Hammarö Kommun

Figur 72. Presentation "Längor". Med tillstånd från Hammarö Kommun

